

Diskurssianalyysi sosiaalityöntekijöiden ammattietiikasta koronaviruspandemian ensimmäisen aallon ajalta

Ruusa Vierikko

Pro gradu -tutkielma

Kevät 2023

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Diskurssianalyysi sosiaalityöntekijöiden ammattietiikasta koronaviruspandemian ensimmäisen aallon ajalta

Tekijä: Ruusa Vierikko

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma X Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 71 sivua

Vuosi: 2023

Tiivistelmä

Tässä Pro gradu –tutkielmassa tutkitaan sosiaalityöntekijöiden ammattietiikkaa koronaviruspandemian ensimmäisen aallon ajalta Suomessa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää diskurssianalyysin avulla, millaisia selontekoja sosiaalityöntekijät tekevät ammattietiikasta ja millaisia diskursseja niistä muodostuu. Tämän lisäksi tutkitaan sitä, millaisia positioita sosiaalityöntekijät ottavat pandemian aikana suhteessa ammattietikkaan. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa sosiaalityöntekijöiden ammattietiikasta pandemia aikana, koska koronaviruspandemia muutti sosiaalityön tavanomaista toimintaympäristöä. Tutkimuksen aineistona toimii PANDA-hankkeen keväällä 2020 kerätty sosiaalityöntekijöiden 33 päiväkirjaa.

Tutkimuksessa löydettiin 34 sosiaalityöntekijöiden selontekoa ja kuusi subjektipositiota ammattietiikasta. Selonteot muodostivat 12 diskurssia, jotka koostuivat seuraavista diskursseista: sosiaalityön ammattietiikan diskurssista, ihmisarvon kunnioittamisen diskurssista, ihmisoikeuksien edistämisen diskurssista, itsemääräämisoikeuden edistämisen diskurssista, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden diskurssista, luottamuksellisuuden diskurssista, ammatillisesta rehellisyyden diskurssista, eettisen hämmennyksen diskurssista, eettisen ahdingon diskurssin, eettisestä luovuuden diskurssista, eettisen oppimisen diskurssista ja velvollisuus- ja seurausetiikan diskurssista.

Tutkimus osoittaa, että sosiaalityön arvot ja etiikka toimivat yhtenä sosiaalityöntekijöiden työskentelyn lähtökohtana pandemia-aikana. Sosiaalityöntekijät nojasivat pandemia-aikana sosiaalityön arvoihin ja etiikkaan, vaikka ammattietiikan soveltamisen tavat vaihtelivat pandemian tuomien muutosten vuoksi. Sosiaalityöntekijät ovat pystyneet tekemään ammattieettisiä ratkaisuja pandemia-aikana, vaikka pandemian alkuvaiheessa oli tavalista, etteivät sosiaalityöntekijät tienneet tarkalleen, miten tulisi työssään toimia. Tämä johtui esimerkiksi ohjeiden puutteesta tai rajoituksista. Kuitenkin pandemian edetessä sosiaalityöntekijät keksivät uusia vaihtoehtoisia ammattieettisiä tapoja toimia ja he vastustivat epäoikeudenmukaiseksi havaitsemiaan pandemian aikaisia ohjeita, uusien ammattieettisten ratkaisujen löytämisen vuoksi.

Avainsanat: Ammattietiikka, sosiaalityön arvot ja etiikka, sosiaalityöntekijä, sosiaalityö, koronaviruspandemia, COVID-19 ja diskurssianalyysi.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN AMMATTIETIIKKA	4
2.1 Etiikan määritelmä, pääryhmät ja teorit	4
2.2 Sosiaalityön arvot ja normit	6
2.3 Ammattieettiset ohjeet	8
3 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN AMMATTIETIIKKA KORONAVIRUSPANDEMIAN AIKANA	10
3.1 Koronapandemia ja sosiaalityö	10
3.2 Sosiaalityöntekijöiden ammattietiikka ja arvot koronapandemian aikana.....	14
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	23
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	23
4.2 Aineisto	24
4.3 Aineiston analyysi.....	25
4.4 Tutkimuksen eettisyys	27
5 DISKURSSIANALYYSI SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN AMMATTIETIIKASTA KORONAVIRUSPANDEMIAN AJALTA	30
5.1 Sosiaalityöntekijöiden ammattietiikka pandemian aikana.....	30
5.2 Sosiaalityöntekijöiden arvot pandemian aikana.....	33
5.2.1 Ihmisarvon kunnioittamisen diskurssi.....	33
5.2.2 Ihmisoikeuksien edistämisen diskurssi	35
5.2.3 Itsemääräämisoikeuden edistämisen diskurssi	36
5.2.4 Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden diskurssi.....	38
5.2.5 Luottamuksellisuuden diskurssi	40
5.2.6 Ammatillisen rehellisyyden diskurssi	43
5.3 Sosiaalityöntekijöiden normit pandemian aikana	44
5.3.1 Eettisen hämmennyksen diskurssi.....	45
5.3.2 Eettisen ahdingon diskurssi	47
5.3.3 Eettisen luovuuden diskurssi	48
5.3.4 Eettisen oppimisen diskurssi	51
5.4 Sosiaalityöntekijöiden velvollisuus- ja seurausetiikka pandemian aikana	52
5.5 Sosiaalityöntekijöiden eettiset positiot pandemian aikana	56
5.5.1 ”Korkean työmoraalin sosiaalityöntekijä vai perheestä huolehtija”	56
5.5.2 ”Ammatillisten rajojen eettinen joustaja”	57
5.5.3 ”Eettinen yhteiskunnallinen toimija”	57
5.5.4 ”Heikommassa asemassa olevien puolestapuhuja”	58

5.5.5 ”Eettinen vastuunkantaja vai vastuunvapauttaja”	59
5.5.6 ”Sosiaalityön eettinen edelläkävijä”	59
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	61
LÄHTEET	68

Kuviot

Kuvio 1 Ammattietiikan selonteot ja niistä muodostuneet diskurssit.....	61
---	----

1 JOHDANTO

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan sosiaalityöntekijöiden ammattietiikkaa koronaviruspandemian ensimmäisen aallon ajalta Suomessa. Tutkimusaineistona toimii PANDA-hankkeen tutkimusryhmän keräämät sosiaalityöntekijöiden 33 päiväkirjaa, jotka kerättiin maalisi- ja toukokuun välisenä aikana keväällä 2020 koronaviruspandemian ensimmäisen aallon aikana. Analysoin päiväkirjat diskurssianalyysillä. Analyysillä selvitin sosiaalityöntekijöiden selontekoja ja niistä muodostuneita diskursseja sekä sosiaalityöntekijöiden subjektipositioita suhteessa ammattietikkaan pandemian ajalta.

Kiinnostus aihetta kohtaan syntyi, kun kuulin yliopiston tutkielmaseminaarissa mahdollisuudesta käyttää pandemia-aikana kerättyjä sosiaalityöntekijöiden päiväkirjoja pro gradu -tutkielmien aineistona. Siten minua alkoi kiinnostamaan koronaviruspandemian aiheuttamat sosiaaliset ilmiöt yhteiskunnassa. Päiväkirjat kuvastavat mennyttä aikaa ja avaavat näin ollen mahdollisuuden ymmärtää ilmiön muutosta ajan funktiona. Näin ajateltuna pandemia-ajasta voidaan löytää tekijöitä, jotka heijastavat yhteiskunnan toimijoiden toimintaa. (Kananen 2015, 158.) Tähän näkökulmaan yhdistin ilmiönä sosiaalityön ammattietiikan tutkimisen, joten tulokseksi saadaan selontekoja sosiaalityöntekijöiden ammattietikasta pandemian ajalta. Minua kiinnostaa selontekojen kautta tutkia ja tuottaa tietoa siitä, millaista ammattietiikka on pandemia aikana ollut, onko pandemia vaikuttanut tai muuttanut ammattietiikka, millaisia eettisiä haasteita tai arvoja pandemia on nostanut pintaan sekä millaisia subjektipositioita ammattietiikkaa kohtaan otetaan.

Vuoden 2020 keväällä levinnyt koronaviruspandemia oli yhteiskunnille odottamaton ja globaali kriisi, joka muutti ihmisten ja sosiaalityön arkea merkittäväällä tavalla. Koronaviruksen leviämisen ehkäisemiseksi hallitukset rajoittivat ihmisten elämää ympäri maailmaa. Tämänkaltaiset muutokset vaikuttavat erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten, kuten sosiaalityön asiakkaiden elämään ja edellyttävät sosiaalityöltä valmiuksia vastata heidän tilanteisiinsa. Pandemian aiheuttama poikkeustila ja sen leviämisen ehkäisemiseksi asetetut rajoitustoimenpiteet vaikuttivat myös sosiaalityöhön ja työn tekemisen reunaehtoihin. (Eronen ym. 2020, 25; Romakkaniemi ym. 2022, 539.)

Sosiaalityöntekijöiden ammattietiikan tutkimusta tarvitaan, koska pandemian aiheuttaman yhteiskunnallisen muutoksen vuoksi sosiaalityölle on tullut uusia tarpeita ja vaatimuksia. Näiden muutosten vuoksi sosiaalityöntekijöiden tuli myös miettiä uudelleen, miten he pystyvät soveltamaan sosiaalityön ammatillisia arvoja ja eettisiä periaatteita

pandemian aikaiseen sosiaalityöhön. (Banks ym. 2020b.) Lisäksi hieman yli puolet Talentian kyselytutkimukseen 2020 vastanneista sosiaalialan ammattilaisista kertoi, että koronaviruspandemia on vaikeuttanut työskentelyä ammattieettisesti kestäväällä tavalla (Ahonen 2020, 16). On myös esitetty, että pandemia voi haastaa sosiaalityön arvoja ja etiikkaa, koska pandemia aiheutti tilanteen, jossa sosiaalityöntekijöiden oli toimittava tavonomaisten käytäntöjen ulkopuolella (Afrouz 2021, 565).

Aiheen relevanssia tieteellisenä tutkimuksena tukee se, että poikkeuksellisesta ajasta huolimatta kaikkia sosiaalityöntekijöitä yhdistävät sosiaalityön eettiset periaatteet, joita sosiaalityöntekijöiden tulisi noudattaa aikakehyksestä ja paikasta riippumatta (Juhila 2018, 254). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna, on oleellista tutkia, toteutuiko ammatitietikka pandemian aika ja millaista se oli muuttuneessa ympäristössä. Tämän lisäksi, vaikka sosiaalityöntekijöiden toimintaa ohjaavat kansalliset sosiaalialan ammattilaisten eettiset ohjeet, nekään eivät anna suoria vastauksia siihen, miten kussakin erityislaatuudessa tilanteessa toimitaan, vaan pikemminkin kuvastavat työn reunaehdoja (Raunio 2009, 111). Tämän vuoksi on myös oleellista tutkia, millaisena sosiaalityöntekijöiden ammatitietikka näyttäytyy sosiaalityön käytännön työssä ja millaista se on suhteessa asiakkaisiin.

Sosiaalityöntekijöiden ammatitietikan tutkimisen merkitys sosiaalityölle ja yhteiskunnalle perustuu siihen, että sosiaalialan eettisyys rakentuu jatkuvassa keskustelussa muuttuvissa toimintaympäristöissä, joissa saattaa ilmetä ennalta arvaamattomia tilanteita, kuten koronaviruspandemia osoitti. Tämänkaltaiset muuttuvat toimintaympäristöt toimivat kuitenkin näköalapaikkoina, jossa voidaan pysähtyä pohtimaan ammattieettisestä näkökulmasta kysymyksiä oikeasta ja väärästä, oikeudenmukaisuudesta, tarkoituksenmukaisuudesta ja kohtuudesta. (Raunio 2009, 84; Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, 8.)

Tämä pro gradu etenee siten, että luvussa kaksi avataan etiikan määritelmät, pääryhmät ja teorit. Luvussa kaksi myös tarkastellaan sosiaalityön ammatitietikkaa, ammatillisia arvoja, normeja ja ammattieettisiä ohjeita. Luvussa kolme kerrotaan yleisesti koronaviruspandemiasta, sen yhteiskunnallisista vaikutuksista, sosiaalityön roolista pandemiassa ja asiakkaiden tilanteista. Lisäksi tässä luvussa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden ammatitietikka koronaviruspandemian aikana ja sosiaalityön arvojen toteutumista. Luvussa neljä kerrotaan tutkimuksen toteutumisesta, kuten tutkimustehtävästä, aineistoista, aineiston analyysistä ja tutkimuksen eettisyydestä. Luvussa viisi on diskurssianalyysi

ammattietiikasta. Luvussa kuusi on tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset. Lopuksi on listaus tutkielmassa käytetyistä lähteistä.

2 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN AMMATTIETIIKKA

Tässä luvussa tarkastelen pro gradun yleisiä lähtökohtia ammattietiikan tutkimiseen sekä avaan etiikkaan liittyvät tärkeimmät käsitteet. Ensin tarkastellaan etiikkaa yleisesti, sekä etiikkaa sen pääryhmien ja teorioiden kautta. Tämän jälkeen tutustutaan arvon ja normin käsitteisiin sekä tarkastellaan arvoja sosiaalityön näkökulmasta. Lopuksi katsotaan vielä, mitä ammattieettisillä ohjeilla tarkoitetaan ja millaisia ammattieettisiä ohjeita sosiaalityössä on.

2.1 Etiikan määritelmä, pääryhmät ja teoriat

Etiikassa on kyse moraalifilosofiasta eli eetoksen ja moraalin tarkastelusta. Eetos viittaa kulttuurissa vallitsevaan ajan henkeen ja hyväksyttävään tapaan toimia. Termi ”etiikka” tulee kreikkalaisesta sanasta ”ethos”, joka tarkoittaa ”mielenlaatua” tai ”tapaa”. Moraali tulee latinankielisistä sanoista ”mos” ja se tarkoittaa ihmisen omaa tai toisen ihmisen käsitystä oikeasta ja väärästä. Syvimmillään etiikka pohtii sitä, mikä on hyvää ja pahaa tai oikeaa ja väärää. Moraali taas liittyy siihen, mikä on oikeaa ja väärää toimintaa tietyllä yksityisalueella. Etiikan nähdään olevan keino edistää ihmisen hyvän elämän toteutumista ja sen saavuttamista. Tällöin olennaista on tarkastella sitä, mikä on hyväksi ihmisen hyvinvoinnille ja elämälle sekä ihmiselle toiminnallisosiaalisena olentona. (Aadland 1993, 20–21; Niemelä 2011, 15.)

Filosofiassa etiikan voidaan jakaa kolmeen pääryhmään, joita ovat deskriptiivinen etiikka, metaetiikka ja normatiivinen etiikka. Deskriptiivinen etiikka ottaa kantaa eri ajattelutapojen kuvailuun, vertailuun ja ajatteluun. Deskriptiivinen etiikka haluaa selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat ihmisten päätöksiin. Se ei ota itsessään kantaa oikeaan tai väärään vaan olennaista tässä suuntauksessa on se, että se on kiinnostuttu siitä, miten asiat ”ovat”. Metaetiikka on kaikkein abstraktein etiikan alue ja sisältää ”teoriaa teoriasta” eli pyrkii selittämään eettisten pohdintojen taustalla olevia puitteita ja ajatusmekanismeja. (Aadland 1993, 23; ks. myös Banks 2006, 4.)

Normatiivinen etiikka on kiinnostunut siitä, miten tulee toimia oikein eri tilanteissa ja se tuo esille tilanteisiin liittyvät normit ja arvot. Normatiiviseen etiikkaan kuuluu kaksi aihealuetta, joista ensimmäinen on teoreettinen etiikka, johon kuuluu arvojen ja normien

tarkastelua. Tähän sisältyy myös eettiset teorianmallit, joissa muotoillaan argumenttien ja pohdintojen ohjeet. Toinen aihealue on käytännön etiikka, jossa tarkastellaan sitä, miten eri arvoperustoja tarkastellaan tietyissä käytännön toiminnoissa. (Aadland 1993, 23.) Käytännön tasolla voidaan puhua myös ammattietiikasta tai työn etiikasta. Tällöin on kyse ammattiin liittyvistä arvoista, moraaliperiaatteista ja menettelytavoista, joita tietyn ammatin arvostettavaan ja hyväksyttävään harjoittamiseen liitetään. (Niemelä 2011, 15.) Ammatillinen etiikka nähdään moraalifilosofian alatieteenä tai tutkimusalana ja sitä voidaan kutsua myös käytännölliseksi tai soveltavaksi etiikaksi. Se voidaan myös tällä tavoin nähdä asiantuntijuusaiheena tietyllä ammattialalla, esimerkiksi sosiaalityön etiikka voidaan luokitella osaksi sosiaalityön oppia. (Banks & Gallagher 2009, 17.) Tämän pro gradun aiheena on ammattietiikka, joten se paikantuu normatiiviseen ja soveltavan etiikan alle.

Etiikan teorioiden suuntaukset kuuluvat normatiivisen etiikan alle. Etiikan teorioiden tarkoituksena on selvittää puolustettavissa olevaa eettistä toimintaa ristiriitatilanteissa. Etiikan teorit jaetaan deontologisiin malleihin, joiden tunnusmerkkinä on se, että oikean toiminnan kriteerit liittyvät tilanteeseen tässä ja nyt, kuten tilanteen velvollisuuksiin tai sääntöihin. Tähän malliin kuuluu velvollisuusetiikka. Teleologisten mallien tunnusmerkkejä on se, että oikean toiminnan kriteerit arvioidaan tilanteen hyvinä seurauksina, kuten seurausetiikassa. Teoriat erottuvat toisistaan eettisten perusteluiden prosesseissa, jossa painopiste on kunkin teorian mukainen. Sosiaalityön etiikka on perinteisesti ammentanut velvollisuus- ja seurauseettisestä ajattelutavasta. (Aadland 1993, 25, 70–71; Ylinen & Ruokolainen 2019, 145.)

Velvollisuusetiikassa painotetaan arvoja ja normeja. Velvollisuusetiikan mukaan sosiaalityöntekijän velvollisuus on toimia sääntöjen mukaan tilanteissa, jotka koskevat tätä tiettyä ja kaikkia muita vastaavia tilanteita. Kohdatessaan eettisen ristiriitatilanteen sosiaalityöntekijä ratkaisee sen saatavilla olevan normiston mukaan ja soveltaen sitä käytäntöön. Velvollisuusetiikan noudattajat seuraavat usein ulkopuolisen tahon, kuten lain tai valtio osoittamia auktoriteetteja. Filosofin Immanuel Kantin (1724–1804) mukaan oikean toiminnan auktoriteetti on jo ihmisluonnossa itsessään. Kant liitetään erityisesti velvollisuuksiin perustuvaan etiikkaan ja lähestymistapaan, jota joskus kutsutaan deontologiaksi. Kantin filosofian mukaan ihmisellä on järki, jonka avulla hän pystyy tekemään moraalisia valintoja. Kyky käsittää moraalisesti hyvää ja paha on riippumaton aineellisen maailman vaikutuksista itseemme, koska moraalit koostuu uskollisuudesta yleismaailmalliselle järjen laille. Velvollisuutemme on siis toimia oikein muita ihmisiä kohtaan, jolla on

samankaltainen kyky tehdä moraalisesti merkityksellisiä valintoja. Järkeä siis vaatii sitä, että kaikkia moraalisen tahdonvapauden haltijoita tulee kohdella universaalisti ja puolueettomasti. Kant ilmaisee tämän kategorisena imperatiivina: "Toimi vain sen maksimiin mukaan, jonka kautta voit samalla haluta, että siitä tulee universaali laki." Kantin mukaan myös muiden kunnioittaminen seuraa käsityksestä henkilöistä itsenäisiin moraalisiin valintoihin kykenevinä olentoina ja universaalisuuden periaatteesta. Kant esittää kunnioittamisen periaatteen kategorisen imperatiivin vaihtoehtoisena muotoiluna: "Toimi niin, että kohtelet ihmisyyttä, joko omassa persoonassasi tai jonkun muun persoonassa aina samalla tarkoituksella, ei koskaan pelkkänä välineenä". (Aadland 1993, 72–75; Clark 2000, 71; Beckett ym. 2017, 23.)

Seurausetiikassa oikein toimiminen pitäisi olla arvioitavissa tilanteen positiivisten seurausten mukaan. Eettisissä ristiriitatilanteissa sosiaalityöntekijän tulee käydä läpi, millaisia toimintavaihtoehtoja hänellä on. Sen jälkeen työntekijän tulee arvioida, mikä vaihtoehdoista johtaa mahdollisimman hyvään ratkaisuun ja lisäksi hänen tulee käytännössä toteuttaa tämä teko. Seuraamusetiikan haara on utilitarismi ja tunnettuja tämän lähestymistavan filosofeja ovat Jeremy Bentham (1748–1832) ja hänen oppilaansa John Stuart Mill (1806–73). Utilitarismiin kuuluu se, että tekoa tarkastellaan oikeaksi tai vääräksi sen mukaan, onko siitä enemmän hyötyä kuin haittaa suurimmalle osalle ihmisistä. (Aadland 1993, 84–85; Beckett ym. 2017, 24.)

2.2 Sosiaalityön arvot ja normit

Etiikan kysymykset edellyttävät toiminnan, arvojen ja normien analyysiä. Arvon täsmällinen määrittely on kuitenkin vaikeaa, koska käsitettä "arvo" käytetään eri tavoin konteksteista riippuen. Voidaan kuitenkin sanoa, että arvot koskevat perustavanlaatuisia tavoitteita. Arvojen tunnistamisen ja niistä keskustelemisen tarkoituksena on ilmaista ihmiselämän ja sosiaalisen elämän olennaisia tavoitteita. Perusarvoihin kuuluvat moraalinen ja politiikan suuret pyrkimykset, kuten vapaus, oikeudenmukaisuus ja autonomia. (Niemi 2011, 15; Clark 2000, 28.)

Jokaisella ihmisellä on joukko uskomuksia, jotka vaikuttavat hänen toimintaansa. Arvot liittyvät elämässämme siihen, mitä meidän pitäisi tehdä tai mitä meidän mielestämme muiden pitäisi tehdä. Arvot ovat henkilökohtaisia, vaikka jaamme joitain perusarvoja

yhteiskunnassa muiden kanssa. Arvot myös ohjaavat ihmisen ajattelua ja harkintaa. Arvot ovat siis uskomuksia siitä, että tietty menettelytapa tai tavoitetilä on henkilölle itselleen tai sosiaalisesti parempi kuin jokin toinen vaihtoehto. Arvot saavat ihmisen toimimaan tietyllä tavalla valintoja tehdessään. Arvot toimivat ikään kuin suodattimina, jotka ohjaavat määrittelyä sen välillä, hyväksymmekö vai emmekö hyväksy tiettyjä asioita. (Parrott 2010, 13; Beckett ym. 2017, 5.)

Sosiaalityöhön kuuluu ammatilliset arvot. Kun sosiaalityössä puhutaan arvoista, niitä voidaan pitää tietyn tyyppisinä uskomuksina, joita sosiaalityöntekijät pitävät arvokkaina. Ammatillisessa käytössä arvot ovat vahvempia kuin pelkät mielipiteet tai mieltymykset. (Banks 2006, 6.) Sosiaalityön arvot kertovat myös sosiaalityön luonteesta eli siitä, miten sosiaalityöntekijät käsittelevät käytännössä eettisiä tilanteita. Sosiaalityön arvot myös kertovat yhteiskunnalle, miten sosiaalityö instituutiona näkee ja muotoilee keskustelua tarkoituksenmukaisesta toiminnasta. (Payne 2006, 82.)

Sosiaalityön arvoja pidetään myös tiedon ja teorian ohella sosiaalityön toiminnallista sisältöä määrittävinä ja ammatilliseen käytäntöön vaikuttavina tekijöinä. Arvot näyttäytyvät sosiaalityön etiikassa eettisinä periaatteina, jonka kautta arvot ohjaavat sosiaalityöntekijöiden ammatillista toimintaa. Toisaalta sosiaalityön arvoista puhuminen on siinä mielessä keinotekoista, että sosiaalityöllä ei ole varsinaisia omia arvoja vaan ne ovat lähökohtaisesti hyväksytyjä modernin yhteiskunnan arvoja. (Raunio 2009, 82.) Sosiaalityön arvojen juuret löytyvät länsimaisen kristinuskon moraalisesta ajattelusta, joka on sekoitettu valistuksen liberalismiin älylliseen perinteeseen. Sosiaalityön arvoissa ei siis itessään ole mitään perustavanlaatuisia, mitä ei löytyisi länsimaisten yhteiskunnallisten arvojen valtavirrasta (Clark 2000, 34). Sosiaalityön etiikkaan liittyvät arvot ovat peräisin universaalista näkemyksestä arvoista. Tämä näkyy kansainvälisten ammattijärjestöjen väitteissä, joiden mukaan muun muassa ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat peruseriaatteita. Tällaiset peruseriaatteet perustuvat kansainvälisiin asiakirjoihin erityisesti niihin, jotka ovat lähtöisin YK:lta. (Hugman 2013, 47.)

Voidaksemme puolustaa arvoja käytännön eettisessä työssä ja monimutkaisissa tilanteissa, on sosiaalityöntekijän tiedettävä toimintamahdollisuutensa ja tätä ohjaa normit. Normit auttavat siirtämään arvoja käytännön elämään ja ne osoittavat oikean toiminnan rajallisen alueen sekä edistävät ja puolustavat arvoja. (Aadland 1993, 45.) Normit ovat inhimillistä käyttäytymistä koskevia ohjeita, jotka ilmenevät tapoina, moraalikäsitteinä, lakeina ja asetuksina. Normit koskevat myös sääntöjä, pakkoja, velvollisuuksia ja välttämättömyyksiä sisältäen keinot ja käsittelytavat. Toisin sanoen normit sisältävät sen, mikä

on sallittua ja mikä ei. Normien rikkomisesta seuraa usein rangaistus. (Niemelä 1993, 11; Niemelä 2011, 15.)

2.3 Ammattieettiset ohjeet

Sosiaalialan ammattilaisilla on eettiset ohjeet, joiden avulla pyritään estämään vallan väärinkäyttö ja tämä on tärkeää sosiaalityöntekijöille siksi, koska he työskentelevät tyypillisesti yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevien ihmisten kanssa (Beckett ym. 2017, 5). Sosiaalityöntekijöiden ammatin harjoittamista tukevien eettisten ohjeiden taustalla on ajatus palvelunkäyttäjien kunnioittamisesta ja heidän etujensa ajamisesta. Tähän sisältyy myös asiakkaiden suojeleminen haitoilta ja tarvittaessa työntekijän kyky puolustaa asiakkaiden oikeuksia sosiaalityön arvojen mukaisesti (Johns 2016, 49).

Useimmat ammatit kohtaavat eettisiä ongelmia, mutta tietyllä tapaa sosiaalityö on ainutlaatuisessa ja paradoksaalisessa asemassa. Sosiaalityöhön kuuluu, että se identifioi itsensä perinteisesti niihin, jotka ovat yhteiskunnassa sorrettuja ja syrjäytyneitä. Samaan aikaan sosiaalityötä on luotu, ohjattu, ylläpidetty ja rahoitettu yhteiskunnan tai valtion toimesta. Tämän lisäksi sosiaalityöntekijöitä rohkaistaan työskentelemään yhteistyössä asiakkaiden kanssa, mutta samaan aikaan osa tehtävistä, kuten lasten ja perheiden parissa tehtävä työ pakottaa sosiaalityön valvomaan tiettyjä yhteiskunnallisesti sovittuja normeja ja tarvittaessa puuttua niihin lain puitteissa. (Beckett ym. 2017, 81.) Eettisten koodien ansioista palvelunkäyttäjien ei kuitenkaan tarvitse neuvotella sosiaalityöntekijän vastuullisuudesta ja luottamuksellisuudesta asiakassuhteessa, vaan he voivat luottaa kollektiivisesti tarjottuun oletustasoon ammattietiikasta (Hugman 2013, 10).

Eettisesti oikeita vastauksia haastaviin tilanteisiin ei voida löytää vain sääntökirjasta, eettisistä koodeista tai eettisten periaatteiden lausunnoista. Etiikkaa, joka niin sanotusti odottaa paljastumista ei ole olemassa. Etiikka tässä mielessä on abstraktio käytännöstä. Etiikka ei ole olemassa, ennen kuin tarkastelemme käytäntöä eettisten linssien läpi. Etiikka on jatkuvassa prosessissa ja sitä tulee tarkastella uudestaan. Se, mikä toimii tai pidetään oikeana yhdessä kontekstissa, ei välttämättä ole sitä toisessa. (Banks & Rutter 2021, 2–3.) Eettiset säännöt ja käytännöt eivät myöskään tarjoa absoluuttisia normeja siitä, mikä on oikein ja väärin sosiaalityössä, vaan ne edustavat näkemyksiä sopivista lähestymistavoista käytännölle (Payne 2006, 85).

Sosiaalityön tärkeimmät arvokäsitykset ovat keskittyneet eettisissä koodeissa ilmaistuihin sääntöihin, jotka ovat sisällytetty periaatteiden luetteloon (Payne 2006, 85). Sosiaalityön ammattijärjestöillä on kansallisia ja kansainvälisiä eettisiä ohjeita, joita sosiaalityöntekijöiden tulee ammattia harjoittaessaan noudattaa. Suomessa sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia on laatinut sosiaalialan ammattihenkilöiden eettiset periaatteet. Ne nojautuvat kansainvälisen IFSW (International Federation of Social Work) eettisiin ohjeisiin. (Juhila 2006, 248; Niemelä 2016, 97; Juhila 2018, 254.)

IFSW:n Maailmanlaajuinen sosiaalityön eettisten periaatteiden lausunto (global social work statement of ethical principles) toimii sosiaalityöntekijöille yhteisenä kehyksenä työskennellä korkeimpien mahdollisten ammatillisten rehellisyyden standardien mukaan. Näitä ydinarvoja ja periaatteita ovat sitoutuneet noudattamaan sosiaalityön ammattilaiset, kouluttajat, tutkijat ja opiskelijat. IFSW:n eettisiin periaatteisiin tiivistetysti kuuluu: ihmisarvon kunnioittaminen, ihmisoikeuksien edistäminen, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen, itsemääräämisoikeuden edistäminen, osallistumisoikeuden edistäminen, luottamuksellisuuden ja yksityisyyden kunnioittaminen, ihmisten kohtelemisen kokonaisina henkilöinä, sosiaalisen median ja teknologian eettinen käyttö ja ammatilliseen rehellisyyden noudattaminen. (IFSW 2018.)

Sosiaalityön ammattijärjestöt, kuten Talentia edellyttävät jäsenten sitoutuvan eettisiin ohjeisiin. Sitoutuminen ammattieettisiin ohjeisiin koskee kuitenkin kaikkia sosiaalialan ammattilaisia riippumatta siitä, kuuluuko sosiaalityöntekijä ammattijärjestön jäseneksi vai ei. Tämä johtuu siitä, että eettisten ohjeiden noudattamisen merkitys on lähtöisin sosiaalityön luonteesta eikä ammatillisen järjestön jäsenyydestä. (Raunio 2009, 91.)

Talentian sosiaalialan ammattieettisissä ohjeissa sosiaalialan eettiset periaatteet ilmentävät arvoja, jotka muuttuvat noudattaessa käytännön toiminnassa teoiksi. Eettiset periaatteet tiiviisti lueteltuna sisältävät seuraavia asioita: ihmisen oikeuden ilmaista tunteitaan ja kielteisiä kokemuksiaan, arvostavan vuorovaikutuksen ja luottamuksen, itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden, jokaisen ihmisen ainutlaatuisen kokonaisuuden huomioon ottamisen, ihmisen voimavarojen ja vahvuuksien huomioimisen, oikeuden osuuteen voimavaroista, yhdenvertaisuuden, epäoikeudenmukaisten toimintatapojen ja käytäntöjen vastustamisen, syrjinnän vastustamisen sekä erilaisuuden hyväksymisen. (Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, 7.)

3 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN AMMATTIETIIKKA KORONAVIRUS-PANDEMIAN AIKANA

Tässä luvussa tarkastellaan koronavirusta yleensä, sen aiheuttamia poikkeusoloja ja rajoituksia. Sitten siirrymme tarkastelemaan sosiaalityön tehtävää pandemia-aikana. Tämän jälkeen tarkastelemme sitä, millaista vaikutuksia koronaviruspandemialla on ollut sosiaalityön asiakkaiden elämäntilanteisiin, millaisia haasteita pandemia on heille aiheuttanut sekä miten sosiaalipalveluita on tarjottu pandemian aikana. Lopuksi tarkastelemme sosiaalityön ammattietiikkaa pandemia-aikana muun muassa eettisen logistiikan, hitaan eettikan, eettisen hämmennyksen, eettisen ahdingon, eettisen luovuuden ja eettisen oppimisen näkökulmista. Lopuksi vielä tarkastelemme, miten sosiaalityön arvot toteutuivat pandemian aikana.

3.1 Koronapandemia ja sosiaalityö

Koronaviruksen aiheuttama influenssaepidemia alkoi Kiinassa vuoden 2020 alussa tai mahdollisesti jo edeltävän vuoden lopulla. Kiinan Wuhanissa aloitettiin jo tammikuussa 2020 toimet epidemian rajoittamiseksi. Ajatus kuitenkin koronaviruksen leviämisestä laajalti, ei vielä tässä vaiheessa näyttänyt huolestuttavan länsimaissa. Tilanne kuitenkin muuttui ja maaliskuun aikana rajoitustoimet levisivät ympäri maailmaa. (Valtioneuvoston julkaisuja 2020, 9.) Maailman terveysjärjestö (WHO) julisti koronavirustaudin maailmanlaajuiseksi pandemiaksi 11. maaliskuuta 2020. Pandemialla tarkoitetaan taudin maantieteellistä leviämistä, johon kuuluu tartunnat ihmisestä toiseen. Koronavirus kulkee nimellä SARS-CoV-2 ja sen aiheuttamaa tautia kutsutaan nimellä COVID-19. Taudin oireita ovat yskä, kuume, hengitysvaikeudet sekä haju- ja makuaistin menetykset. (Dominielli 2021, 10; Okafor 2021, 2.)

Suomessa valtioneuvosto tiedotti 16.3.2020, että hallitus on todennut yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa, että Suomessa vallitsee koronavirustilanteen vuoksi poikkeusolot. Tämän vuoksi valtioneuvosto ja toimivaltaiset viranomaiset säätivät päätökset ja suositukset voimaan valmiuslain, tartuntatautilain ja muun lainsäädännön mukaisesti. Valmiuslaissa on määritelty erilaisia poikkeusoloja, johon lukeutuu laajalle levinnyt tartuntatauti. Tällaiseksi myös koronaviruspandemia lukeutuu. Valmiuslain tarkoituksena on poikkeusoloissa suojata väestöä, turvata sen toimeentuloa ja talouselämää, ylläpitää

perusjärjestystä ja ihmisoikeuksia sekä turvata alueellinen koskemattomuus ja itsenäisyys. (Valtioneuvoston tiedote 2020.)

Poikkeuslain nimissä Suomeen asetettiin ennennäkemättömiä rajoitustoimia koronaviruksen leviämisen ehkäisemiseksi ja terveydenhuollon kantokyvyn turvaamiseksi. Rajoitustoimet olivat luonteeltaan säädösperusteisia tai suositus- ja ohjausluonteisia ja ne tähtäsivät fyysiseen erillään pysymiseen, viruksen leviämisen ehkäisemiseksi. Valtion ja Uudenmaan maakunnan rajat suljettiin määrätyksi ajaksi. Lisäksi yli kymmenhengen kokoontumiset kiellettiin. Tämä johti siihen, että julkisissa organisaatioissa, järjestöissä ja yrityksissä keskeytettiin palveluiden tarjoaminen, jotka koskivat ryhmätoimintoja. Rajoitustoimet pysäyttivät myös ihmisten kokoontumisen, matkailun, ravintola- ja hotellialan toiminnan sekä urheilun ja kulttuurin tapahtumat. Suomessa hallitus sulki myös koulut, yliopistot, museot ja kirjastot. Osa palveluista vaihdettiin digitaalisiksi tai etäyhteydellä tapahtuviksi. Tyypillistä oli myös, että etätyön, lomautusten ja rajoitustoimien vuoksi suuri joukko ihmisiä pysytteli omissa asunnoissaan. (Eronen ym. 2020, 25–27; Moisio 2020, 600.)

Koronaviruspandemian ensimmäisen aallon aikana koronaviruksen aiheuttamaan infektiin sairastui tammi- ja heinäkuun välisenä aikana Suomessa vuonna 2020 noin 7500 ihmistä ja 333 ihmistä kuoli viruksen aiheuttamaan infektiin. Kesän 2020 aikana virukseen sairastumisen tilanne laski toimenpiteiden ja viruksen epidemiologisen kausivaihtelun myötä. Syksyllä 2020 oli odotettavissa pandemian toisen aallon alkaminen. (Onnettomuustutkintakeskus 2020, 90–91.) Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna köyhimmät ihmiset ovat olleet yliedustettuina sairaiden ja kuolleiden joukossa muun muassa Intiassa, Brasiliassa, Meksikossa, Etelä-Afrikassa ja Kolumbiassa. Hauraissa ekosysteemeissä asuvien ihmisten on äärimmäisen vaikeaa ylläpitää säännöllistä käsienpesua saippualla ja vedellä sekä kahden metrin fyysistä etäisyyttä. Tämän neuvon noudattaminen on lähes mahdotonta slummeissa, missä saniteettijärjestelmiä tai juoksevaa vettä ei ole. Koronaviruksen leviämien on myös helpompaa ympäristöissä, joissa ympäristöpolitiikka, rakennetut infrastruktuurit ja julkiset terveydenhuoltojärjestelmät ovat puutteellisia. (Dominielli 2021, 9.)

Sosiaalityö pohjautuu sosiaalihuoltolakiin, jonka tehtävänä on vahvistaa ihmisten toimintakykyä, yhteisöjen toimivuutta sekä edistää niitä tukevia olosuhteita. Sosiaalityötä tehdään yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen sosiaalisten ongelmien vähentämiseksi ja poistamiseksi normaalina aikana ja pandemia olosuhteissa. Sosiaalityön asiakkailla on yleensä monialaisia palvelutarpeita, jotka liittyvät esimerkiksi lasten ja perheiden

tukemiseen, taloudenhallintaan, toimeentuloon, tulevaisuuden suunnitelmiin ja arkiaskareiden hoitamiseen. (Eronen ym. 2020, 97.) Sosiaalityö, sosiaalihuolto ja sosiaalipalvelut muodostavat yhdessä terveydenhuollon ja sivistyspalveluiden kanssa tavanomaisissa- ja poikkeusoloissa väestön hyvinvointia ylläpitävän julkisen palvelujärjestelmän perusrakenteen. Sosiaalityö asettuu poikkeusoloissa niin sanottuun ”etulinjaan” terveydenhuollon kanssa. Sosiaalityön tehtävänä kaikissa olosuhteissa, kuten myös pandemia olosuhteissa on yhteiskunnan haavoittuvimmassa asemassa olevien ja erityistä tukea tarvitsevien väestöryhmien kanssa työskentely, heidän oikeuksiensa toteutumisesta huolehtiminen ja heidän viimesijaisen hoivansa turvaaminen. Sosiaalityön tehtäviin kriisiaikoina kuuluu myös toimeentulon turvaaminen, ihmisten suojeleminen vakavilta terveyshaitoilta ja instituutioiden tarjoamien resurssien saavutettavuuden parantaminen. (Harrikari ym. 2023, 18.)

Sosiaalityön ammattilaisten panosta tarvitaan koronaviruspandemian aikana muun muassa tuomaan esiin ääni suojelua tarvitsevien yhteiskunnan marginaaliin jäävien väestöryhmien puolesta siten, että pandemian sosiaalisia seuraamuksia voidaan vaimentaa. Sosiaalityöntekijät voivat tapauskohtaisesti myös puolustaa poliittisia ratkaisuja, kuten tulonsiirtoja, ruoka-avun tai lääketarvikkeiden tarjoamista heikommassa asemassa oleville sekä osallistua pitkän aikavälin poliittisten tavoitteiden asettamiseen. (Amadasun 2020, 754–755.) Sosiaali- ja terveysalojen ammattilaisten panos on välttämätön kriiseissä. Tämän vuoksi sosiaalityön instituutioiden olisi hyvä lisätä kriisinhallintaa sosiaalialan toimijoiden koulutukseen kriisitilanteita varten. Tämä auttaisi sosiaalityön ammattilaisia valmistautumaan pandemioihin ja katastrofeihin, lisäten samalla reagointikykyä ja työskentelyn tehokkuutta katastrofien sattuessa. (Okafor 2021, 3.) Toisaalta sosiaalityöntekijöille on tavanomaista toimia epävarmoissa olosuhteissa työssään ja he kohtaavat tilanteita, joihin ei ole helppoja ja suoraviivaisia ratkaisuja (Afrouz 2021, 562).

Tutkimuksessa sosiaalialan muutoksesta pandemia-aikana on havaittu, että sosiaalialan työn sisältö on pysynyt pandemian aikana samankaltaisena, mutta työn sisältöjen toteuttamisen tavat ovat muuttuneet nopeasti. Sosiaalialalla on pandemian aikana toteutettu laajamittainen digitaalinen siirtyminen, joka näkyy siten, että kasvokkaiset tapaamiset niin asiakkaiden kuin muiden työyhteisön jäsenten kanssa ovat vähentyneet ja verkkovälitteinen yhteydenpito on lisääntynyt. (Harrikari ym. 2021, 54.) Myös Talentian kyselytutkimuksen mukaan melkein kolmasosa vastaajista kertoo, ettei koronapandemia ole vaikuttanut heidän työtehtäviinsä, mutta 58 % vastaajista kertoi työtehtävien muuttuneen enemmän puhelimitse ja etäyhteyksillä hoidettaviksi. Kyselytutkimuksesta myös selviää, että

etäyhteydet ovat tuoneet helpotusta ja uusia toimivia työmenetelmiä arkeen. Osan mielestä etäyhteydet eivät kuitenkaan ole riittävä keino tavoittaa asiakkaita, vaikka työn nähdään onnistuvan etänä, asiakkaiden kanssa kasvokkain tapaaminen koetaan tärkeäksi. Osalla sosiaalialan ammattilaisilla on ollut mahdollisuus siirtyä pääsääntöisesti etätöihin tai työtä tehtiin etänä myös omalta työpaikalta käsin sähköisesti. (Ahonen ym. 2020.)

Sosiaalityön työtavat kyettiin muovaamaan pandemia olosuhteita vastaaviksi nopeasti ja jouhevasti. Tämän lisäksi työmenetelmät olivat tilanteen vuoksi monipuolisia. Esimerkiksi asiakastapaamisia järjestettiin ulkoilun ja kävelyiden yhteydessä. Myös koteihin vietiin ruokakasseja ja lahjakortteja. Näissä kotiin vietävissä palveluissa sosiaalialan ammattilaiset olivat itse toimijoina, mutta työtä tehtiin myös yhteistyötahojen, kuten järjestöjen ja seurakuntien kanssa. Niin kuin sosiaalityössä yleensä, myös koronapandemian aikana ohjaaminen, neuvonta ja elämänhallinnan tukeminen olivat sosiaalityön keskeistä sisältöä. Neuvontapuhelintoimintaa, henkilökohtaista etäneuvontaa sekä ohjausta nopeutettiin ja tiivistettiin. Koronaa ja koronalta suojautumista koskevaa tietotusta pidettiin verkkosivuilla ja matalan kynnyksen “koronapuhelin” palveluiden avulla. (Eronen ym. 2020, 109–110.) Koronapandemian aiheuttama poikkeuksellinen tilanne on kuitenkin lisännyt kuormitusta sosiaalihuollon henkilöstössä. Tämä heijastuu työntekijöiden jaksamiseen ja kuormittumisen tunteeseen työstä. Talentia kyselytutkimuksen mukaan sosiaalialan ammattilaiset ovat myös kertoneet, että pandemia aikana ohjeita on tullut paljon, mutta niiden sisältö on vaihdellut tiuhaan tahtiin. Vastajaat myös kokivat, että ohjeiden seuraaminen ja niiden noudattaminen on usein ollut mahdotonta nopean muutoksen sekä epärealistisen sisällön vuoksi. (Ahonen ym. 2020, 10.)

Aikaisemmassa tutkimuksessa on myös havaittu, että palveluiden muutoksilla ja pandemia-ajalla yleisesti on ollut laajamittainen ja intensiivinen vaikutus sosiaalialan asiakkaiden elämäntilanteisiin. Asiakkaiden ongelmat ovat muun muassa kasautuneet ja asiakkaita on pudonnut palvelujen piiristä. (Harrikari ym. 2021, 54.) Myös Talentian kyselytutkimuksen mukaan noin 76 % sosiaalipalveluissa työskentelevistä kyselyyn vastanneista ammattilaisista vastasi kokevansa huolta asiakkaidensa pärjäämisestä (Ahonen ym. 2020, 13). Sosiaalibarometrin (2020) mukaan eniten sosiaalityöntekijöitä huolettivat asiakkaista tukea tarvitsevat lapsiperheet, nuoret, mielenterveyskuntoutujat ja ihmiset, joilla on monia sosiaalisia ongelmia. Sosiaalityöntekijät olivat huolissaan myös päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivistä, asunnottomista tai häätöuhan alla olevista, lapsista ja lapsiperheistä sekä ikääntyneistä. (Eronen ym. 2020, 97, 100.) Kaiken kaikkiaan kriisitilanteet heikentävät eniten heikoimmassa asemassa olevien ihmisten elämäntilanteita,

tässä suhteessa koronaviruspandemiakaan ei ollut poikkeus. Myös ikääntyneet ihmiset olivat erityisen haavoittuvassa asemassa, koska heidän korkea ikänsä altisti koronaviruksen vakavan tautimuodon saamiselle. Samaan aikaan myös iäkkäisiin kohdistettiin rajoitustoimenpiteitä. (Ylinen ym. 2023, 184.)

Sosiaalityöntekijöiden mukaan asiakkaiden keskeisiä haasteita pandemian aikana ovat olleet yksinäisyys ja sosiaalisten kontaktien vähyys, taloudelliset huolet ja velat sekä elämänhallinnan ja arkirytmien säilyttämisen haasteet. Tulokset kertovat koronapandemian vuoksi asetettujen lukuisten rajoitusten vaikutuksista sosiaalityön asiakkaisiin. Rajoitusten myötä esimerkiksi matalan kynnyksen kohtaamispaikat suljettiin. Samaan aikaan tukipalveluita peruttiin tai siirrettiin verkkoon. Ihmisiä kehoitettiin välttämään fyysistä kontaktia ja lisäämään kanssakäymistä muilla tavoilla, esimerkiksi verkkoviestimillä. Samaan aikaan sosiaalityön asiakkaina oli kuitenkin ihmisiä, joilla ei ollut mahdollisuutta tietokoneen tai älypuhelimien käyttöön, esimerkiksi sopivien laitteiden tai osaamisen puutteen vuoksi. (Eronen 2020, 101–102.)

Sosiaalialan ammattilaisten tarjoamat palvelut ovat kuitenkin kokonaisuutena arvioiden jatkuneet koko pandemian ajan. Merkittävimmät palvelukatkokset koettiin keväällä 2020. Palvelusektoreiden välillä on kuitenkin esiintynyt eroja tarjottujen palveluiden jatkuvuudessa. Palvelut ovat jatkuneet lähes keskeytyksettä lastenvalvonnassa ja perheneuvonnassa. Merkittävimmät palvelujen keskeytykset ovat ilmentyneet työllisyyspalveluissa, vammaispalveluissa sekä ikääntyneiden palveluissa. Lisäksi asiakastyön toteuttaminen on vaikeutunut, mikä johtuu merkittävältä osin siitä, että yhteistyökumppanit ovat sulkeet tai vähentäneet palvelujaan. Asiakkuudet ovat myös lisääntyneet kaikilla palvelusektoreilla. (Harrikari ym. 2021, 55.) Talentian kyselytutkimuksen mukaan 43 % arvioi koronapandemian jokseenkin vaikuttaneen asiakkaidensa saamaan palveluun. Ja noin puolet koki asiakastarpeiden selvittämisen osin vaikeutuneeksi, kun taas kolmasosa vastaajista eivät olleet kokeneet asiakastarpeiden selvittämisen vaikeutuneen. (Ahonen ym. 2020.)

3.2 Sosiaalityöntekijöiden ammattietiikka ja arvot koronapandemian aikana

Koronaviruspandemiasta johtuvat toimenpiteet taudin leviämisen hillitsemiseksi ja ehkäisemiseksi ovat rajoittaneet ja haastaneet sosiaalityöntekijöiden tavallisia työssään

suorittamia toimia. Pandemia on myös aiheuttanut sosiaalityöhön uusia tarpeita ja vaatimuksia. Tämän muutoksen takia, sosiaalityöntekijöiden tuli miettiä uudelleen, miten he voisivat soveltaa ammatillisia arvoja ja eettisiä periaatteita pandemian aikaiseen sosiaalityöhön. (Banks ym. 2020b.) On kuitenkin tärkeä muistaa, ettei sosiaalityöntekijöiden eettinen työskentely pandemian aikana koske vain yksittäisten sosiaalityöntekijöiden eettisiä päätöksiä ja toimia suhteessa asiakkaisiin. Vaan myös sosiaalialan työnantajilla, hallituksella ja sääntelyviranomaisilla on omia eettisiä velvollisuuksia vastatakseen pandemian aiheuttamiin muutoksiin yhteiskunnassa. (BASW 2020, 2.)

Sosiaalityöntekijät ilmaisivat eri puolella maailmaa samankaltaisista eettisiä huolenaiheita, kuten ihmisten oikeuksiin, ihmisarvoon ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä. Näihin huolenaiheisiin vastaaminen kuitenkin vaihteli paikallisen kulttuurin, poliittisen- ja sosiaalisen ympäristön sekä sosiaalityön harjoittamisen tavan mukaan. Sosiaalityöntekijät kokivat eettisiksi haasteiksi vaikeuden kohdata ihmisiä kasvotusten rajoitustoimenpiteiden takia, haasteeksi myös koettiin elinolojen turvaaminen ja parantaminen sekä epäoikeudenmukaiset toimet poliitikkojen toimissa ja käytännöissä. Sosiaalityöntekijät kuitenkin tekivät pandemian aikana kovasti ponnisteluja eettisesti harjoittajien ja olosuhteisiin nähden oikeaksi katsomiensa toimien löytämiseksi. (Banks ym. 2020a, 574–575; Banks & Truell 2021, 12.)

Koronaviruspandemian aikana eettisten käytäntöjen uudelleen luominen edellytti sitä, että sosiaalityöntekijät tarkastelivat kansainvälisiä ja kansallisia eettisiä periaatteita ja arvoja. Nämä sosiaalityön arvot ja eettiset periaatteet pysyvät lähestulkoon muuttumattomina, mutta niiden soveltaminen käytäntöön saattaa muuttua, kuten pandemian aikana kävi. Oikean ratkaisun löytäminen edellytti aikaa vievää reflektiivistä eettisen pohdinnan prosessia. Eettisesti oikean ratkaisun löytäminen edellytti sosiaalityöntekijöiltä tarkastella myös siitä näkökulmasta, onko pandemia haastanut sosiaalityön arvoja ja eettisiä periaatteita ja miten siinä tapauksessa tulisi toimia. Pandemian aikana myös päätökset, jotka olivat olleet ennen eettisesti oikein, voivatkin olla uuden tilanteen vuoksi eettisesti väärin. Eettinen työskentely pandemian aikana edellytti myös valppautta pysyä tietoisena toimintaan nähdäkseen tilanteen moninaiset eettiset seuraukset. Eettisten käytäntöjen luominen pandemian aikana edellytti myös keskustelua eettisistä ongelmista ja haasteista kollegoiden tai ammattijärjestöjen kanssa, jotta sosiaalityöntekijät saisivat eri näkökulmia eettiselle toiminnalleen. Sosiaalityöntekijöiden tuli myös kertoa työnantajille, ammatillisille järjestöille ja poliittisille päättäjille asiakkaiden kohtaamista haitallisista käytännöistä tai

epäoikeudenmukaisuutta ylläpitävistä rakenteista, mahdollisista sosiaalipalveluiden tarjoamisen vaikeuksista ja parannusehdotuksista. (Banks ym. 2020b.)

Pohjois-Italialaisessa tutkimuksessa "Sosiaalityöntekijät auttavat toisiaan" pandemian ensimmäisten viikkojen aikana havaittiin, että sosiaalityöntekijät nostivat itse esiin ammattieettisiä aiheita online-tukiryhmässä toistensa kanssa. Tämä osoittaa sen, että ammattietiikka koettiin yhdeksi oleelliseksi asiaksi siihen, että sosiaalityöntekijät voisivat vastata pandemian asettamiin haasteisiin parhaiten. Sosiaalityöntekijät jakoivat ryhmissä tietoa, ehdotuksia, kokemuksia, tunteita ja ajatuksia. Ammattieettisiä aiheita käsiteltiin palvelunkäyttäjien ja sosiaalityöntekijän oman työn osalta. Muita keskeisiä aihealueita tukiryhmässä havaittiin olevan käytäntöön ja organisaatioon liittyvät aiheet sekä henkilökohtaiset ja emotionaaliset kysymykset. (Cabiati 2021, 676–677.)

Sosiaalityöntekijät hyödynsivät yleisiä taitojaan ongelmien ratkaisemiseksi koronaviruspandemiassa, mutta pandemia asetti aluksi monimutkaisia ongelmia, joihin ei ollut valmiita ratkaisuja (Dominelli 2021, 14). Eettinen logistiikka havainnollistaa tapaa ymmärtää eettisten käytäntöjen harjoittamista pandemian aikana tilanteiden monimutkaisuuteen nähden. Eettisessä logistiikassa huomio kiinnittyy tilanteen kaikkien osien arvioimisen monimutkaisuuteen, niiden yhdistämiseen sekä tehtyjen päätösten käytännön ja eettisten osien väliseen suhteeseen. Eettisessä logistiikassa kulminoituvat koronaviruspandemiassa työn monet osa-alueet, kuten työn tekeminen, monien huomioon otettavien tekijöiden ja sidosryhmien määrän lisääntyminen, asioiden ennakointi ja harkitseminen sekä asioiden käytännöllinen ja eettinen selvittäminen. (Banks ym. 2020a, 576.)

On myös ehdotettu, että pandemian aikana ammattietiikan pitäisi olla ”hidasta”. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta kronologista aikaan sinänsä. Hitaalla etiikalla (eng. slow ethics) tarkoitetaan sitä, että uusien pandemian aiheuttamien olosuhteiden vuoksi on jossakin määrin tärkeää hidastaa päätösten ja toimien vauhtia. Tällöin voidaan ensin tarkastella mahdollisuuksien kirjoa sekä niiden käytännön seurauksia rauhassa. Hidas etiikka myös sisältää eettisen ponnistelun, tarkkaan kuuntelemisen, tilanteen näkemisen ja ymmärtämisen useista näkökulmista, tilanteen eri vaihtoehtojen harkitseminen sekä lopuksi eettisen toiminnan. Hidas etiikka voikin kuulostaa siltä, minkä ymmärrämme etiikaksi normaalistikin. Kuitenkin pandemian kaltaisissa nopeasti muuttuvissa ja epävarmoissa kriiseissä hidas etiikka toimii vastalääkkeenä nopeatempoiselle elämälle, kyvyttömyydelle ja lyhytaikaisuudelle. (Banks & Rutter 2021, 15, 17.)

Ammattietiikan suhteen ei ollut tavatonta, että sosiaalityöntekijät kokivat etenkin pandemian alkuvaiheessa tietynlaista eettistä halvaantumista eli kyvyttömyyttä ajatella eettisiä kysymyksiä läpi ja toimia. Tämä johtui usein pandemiassa kohtaamien tilanteiden ylivoimaisesta monimutkaisuudesta ja niihin liittyvistä uusista tilanteista. (Banks & Truell 2021, 13.) Tämän lisäksi alkuvaiheessa tyypillistä sosiaalityöntekijöille oli eettinen hämmennys, jota aiheutti tietämättömyys oikein toimimisen suhteen. Eettistä hämmennystä koettiin, kun sosiaalityöntekijät kohtasivat pandemian aikana eettisiä dilemmoja ja he joutuivat miettimään, mikä on oikea toimintatapa ja miten se selvitetään. Eettiset dilemmat koskivat pandemia aikana ei-toivottuja vaihtoehtoja, kuten kotikäynnin tekemistä viruksen leviämisen riskistä huolimatta tai vuorostaan kotikäynnin tekemättä jättämistä, mikä taas ei olisi eettisesti oikein asiakasta kohtaan. (Banks & Rutter 2021, 8–9.)

Sosiaalityöntekijät kokivat myös pandemian aikana eettistä ahdinkoa. Eettinen ahdinko koronaviruspandemiassa liittyi siihen, että sosiaalityöntekijät kokivat, etteivät he voineet tehdä oikeaa tekoa. Tällaisiksi oikeiksi teoksi miellettiin vanha toiminta ennen koronaviruspandemian alkamista, kuten kotikäyntien tekeminen ja asiakkaiden tapaaminen kasvotusten. Toisaalta samaan aikaan sosiaalityöntekijät olivat myös huolissaan siitä että, jos he olisivat jatkaneet samalla tavalla toimintaansa kuin ennen pandemiaa, sekin olisi ollut nyt eettisesti väärin. Koronaviruspandemian aikana oikea toimintatapa saattoi löytyä uudelta eettisistä teoista, jotka eivät välttämättä olleet sallittuja aikaisempien sääntöjen mukaan. Lisäksi eettistä ahdinkoa aiheutti se, jos sosiaalityöntekijät kokivat, että he ovat voimattomia instituutioiden, hallituksen ja ohjeiden edessä. Eettistä ahdinkoa ilmaistiin negatiivisilla tunteilla. (Mt., 9–10.)

Pandemia aiheutti sosiaalityöntekijöissä myös eettistä luovuutta, kun he ponnistelivat eettisesti oikean, joustavan ja kekseliään toiminnan löytämisen puolesta. Eettiseen luovuuteen kuuluu myös vallitsevan tilanteen arviointia, moraalisen mielikuvituksen käyttöä ja huolellinen ajattelu. Eettistä luovuutta tarvittiin, kun tavanomaiset sosiaalityön jokapäiväiset työskentelytavat, joissa on sisäänrakennettu ammattietiikka, eivät olleet enää käytettävissä pandemian aiheuttamiin eettisiin haasteisiin. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijöiden tuli keksiä uusia tapoja tai vaihtoehtoisia ratkaisuja, jotka täyttivät sosiaalityön ammattietiikan vaatimukset. Eettistä luovuutta oli esimerkiksi lasten tapaaminen kodin puutarhassa turvallisen etäisyyden päästä videopuhelun sijasta. Eettiseen luovuuteen kuuluu myös uusien lakien tai ohjeiden vastustaminen, joita sosiaalityöntekijät pitivät epäoikeudenmukaisina tai jopa haitallisina asiakkaille. (Mt., 11–12, 15.)

Pandemian edetessä sosiaalityöntekijät kokivat myös eettistä oppimista. Eettinen oppiminen tarkoittaa pandemian aikana työskentelystä oppimista ja näiden uusien opittujen eettisten tapojen ottamista mukaan käytännön työhön (Banks & Rutter 2021, 13). Tämän lisäksi aiemmista kokemuksista oppineena sosiaalityöntekijät ja tutkijat voivat kehittää tietoja ja käytännön taitoja sosiaalityöhön pandemian seuraavien aaltojen varalle (Dominielli 2021, 10).

Sosiaalityön arvoihin kuuluu ihmisarvon kunnioittaminen. Pandemian aikana tämä näkyi siten, että sosiaalityöntekijät keskittyivät asiakkaiden tarpeisiin ja ajoivat heidän hyvinvointiaan. Pandemia kuitenkin haastoi sosiaalityössä ihmisarvoa siitä näkökulmasta, että yhteiskunnassa piti kiinnittää huomiota virukseen sairastuneiden terveydenhuollollisiin kysymyksiin hoitopaikkojen takaamisesta tai pahimmassa tapauksessa niiden säännöstelystä. Ajatuksena henkiä pelastavien terveydenhuollon resurssin säännöstely on sosiaalityön arvojen vastainen. Tällaiset kysymykset asettivat sosiaalityön eettisten ristiriitojen eteen pandemian aikana. (Farkas & Romaniuk 2020, 72.)

Yksi sosiaalityön arvoista yleensäkin ja myös pandemian aikana on tarjota palveluita asiakkaille. Palveluiden tarjoamisen ensisijainen tavoite on auttaa apua tarvitsevia ihmisiä heidän sosiaalisissa ongelmissaan. Palveluiden arvo myös määrittelee ammatillisen työn suuntaa asiakkaiden kanssa, koska palveluiden arvo ohjaa pitämään asiakkaiden tarpeita ja hyvinvointia ensisijaisen tärkeänä. Pandemia ei muuttanut palveluiden arvon seuraamista, koska sosiaalityöntekijät jatkoivat työskentelyä moninaisissa ympäristöissä pandemian aikanakin ja olivat yhteydessä asiakkaisiin tarjoten resursseja ja sosiaalipalveluita. Palveluiden arvon ylläpitämien suhteessa koronavirustartunnan riskiin kuitenkin loivat kilpailevia vaatimuksia sosiaalityöntekijöille palvella asiakkaita sekä samaan aikaan suojata heitä virukselta. (Mt., 70.) Tämän lisäksi palvelunkäyttäjien tarpeet ja vaatimukset olivat pandemian vuoksi erilaisia kuin ennen pandemian alkamista. Myös palveluiden tarjoamisesta tuli haastavampaa, kun tiettyjä yhteiskunnan palveluita voitiin rajoittaa tai sulkea, koska yhteiskunta oli sulkutilassa. Tämä johti siihen, että sosiaalityöntekijät jatkoivat työtä puhelimen tai internetyhteyden välityksellä asiakkaisiin. Etätyölläkin kuitenkin oli omat eettiset haasteensa pandemian aikana, kuten asiakkaan yksityisyyden takaaminen sosiaalityöntekijän työskennellessä omasta kodista käsin etänä. (Banks ym. 2020a, 572.)

Sosiaalityöntekijöiden työskentely etäyhteyksin varassa voidaan tarkastella myös siten, että eettisten periaatteiden (NASW) mukaan sosiaalityöntekijöiden ei pitäisi tarjota

palveluita, jos he eivät ole päteviä tarjoamaan niitä. Kuitenkin pandemian aikana sosiaalityöntekijöiden, joilla ei ollut osaamista työskennellä esimerkiksi videoneuvottelujen välityksellä asiakkaiden kanssa, joutuivat pandemian vuoksi tekemään niin. Lisäksi eettisesti haastavaa pandemia-aikana oli se, että sosiaalityöntekijät voisivat joutua käyttämään viestintäsovelluksia, joita ei oltu suunniteltu käytettäväksi luottamuksellisiin sosiaalipalveluiden viestintään. Toisaalta myös etäyhteyksien käyttämättä jättäminen pandemian aikana voisi johtaa toisenlaisiin eettisiin ongelmiin asiakkaiden tarpeiden ja palveluiden tarjoamisen näkökulmasta. (Barsky 2020.)

Sosiaalityöntekijät tunnustavat ihmissuhteiden merkityksen keskeisenä arvona työssään ja olivat sitoutuneita siihen. Kuitenkin ennen pandemiaa sosiaalityöntekijät ovat noudattaneet tätä arvoa suoraan suhteessa asiakkaisiin. Pandemian aikana suora kontakti asiakkaisiin ei ollutkaan enää itsestäänselvyys vaan siitä olikin tullut eettisen jännitteen aiheuttaja (Jonge ym. 2020, 103.) Tartuntojen lieventämiseksi ja vakavien sairauksien ehkäisemiseksi kansanterveydenohjeissa oli ohjeistettu sosiaalisen etäisyyden pitamisestä, karanteeneista ja kotona pysymisestä. Aikana, jolloin henkilökohtaisia kontakteja rajoitettiin kansanterveyden ylläpitämisen vuoksi, sosiaalityöntekijöiden tuli olla innovatiivisia ylläpitääkseen suhteita asiakkaiden kanssa ja löytääkseen tapoja tasapainotella terveysriskien ja asiakkaan palvelemisen välillä siten, että sosiaalityöntekijät pystyivät myös ylläpitämään arvona asiakassuhteiden tärkeyttä pandemian aikana. Palveluiden etulinjassa työskennelleet sosiaalityöntekijät huomasivat, että sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä vaikeutti julkisten tilojen sulkeminen. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijät käyttivät pandemia aikana verkkoviestintää ja puhelinyhteyttä pysyäkseen yhteydessä asiakkaisiin ja ylläpitääkseen ihmissuhteiden merkitystä. (Farkas & Romaniuk 2020, 73.)

Sosiaalityön arvoihin kuuluu myös rehellisyys ja luotettavuus sosiaalityöntekijän työssä ja asiakkaita kohtaan. Luotettavaan käyttäytymiseen kuului työntekijän oman esimerkin näyttäminen asiakkaille noudattaen kansanterveysohjeita pandemian aikana. Näihin kuului esimerkiksi käsien peseminen ennen ja jälkeen asiakaskontaktien ja sosiaalisen etäisyyden pitäminen. Koronaviruspandemian aikana sosiaalityöntekijöiden eettisiin velvollisuuksiin kuuluu se, että he pysyvät ajan tasalla tieteeseen perustuvista ohjeista ja jakavat tätä tietoa asiakkaille tarvittaessa. (Mt., 73.) Yhteiskunnallisella tasolla sosiaalityöntekijöiden velvollisuutena on myös estää huhuista, pelon lietsomisesta ja yhteiskunnan suorasta laiminlyönnistä johtuvat yhteiskunnalliset häiriöt (Amadasun 2020, 754–755). Tämän lisäksi esimerkiksi alueilla, joissa on lukutaidottomuutta, sosiaalityöntekijät

havaittivat ihmisten pitävän koronaviruksen olemassaoloa valesuhteena ja rikkovan sen vuoksi rajoituksia (Banks ym. 2020a, 574).

Sosiaalityön arvoihin kuuluu sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ydinarvo pandemian aikana liittyy vaikuttamisen ja politiikan uudistamisen taitoihin ja tehtäviin yhteiskunnassa. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden arvon pohjalta sosiaalityöntekijöiden tulisi puhua epäoikeudenmukaisuudesta, mitä he näkevät ja kokevat työssään saadun tiedon perusteella. Pandemia oli myös tehnyt näkyväksi erilaisia sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä. Tällaiset sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymykset pandemian aikana liittyivät muun muassa ”digitaaliseen kahtiajakoon”, koska pandemian aikana kaikilla ei välttämättä ollut mahdollisuutta käyttää tietokonetta tai internetyhteyttä ja se voisi rajoittaa heidän pääsyään verkossa tapahtuvaan neuvontaan tai sähköisiin palveluihin. (Farkas & Romaniuk 2020, 71.) Ammatillaiset joutuivat myös vähentämään tai lopettamaan kotikäyntejä koronarajoitusten aikana, joten sosiaalityöntekijät alkoivat hyödyntämään enemmän digitaalisen viestinnän etätyömahdollisuuksia, kuten käyttivät älypuhelimia, Skype sekä Zoom-sovellusta asiakkaiden kanssa yhteyden ylläpitoon (Dominelli 2021, 11).

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymykset näyttäytyivät pandemian aikana myös siten, että sosiaalityöntekijät eri puolilta maailmaa ilmaisivat huolensa siitä, miten haavoittuvat palvelunkäyttäjät tulevat selviämään, kun yhteiskunnan palveluita voitiin sulkea viruksen leviämisen hillitsemiseksi, palveluita rajoitetaan työntekijöiden puutteen vuoksi tai kun palveluita siirrettiin sähköiseen palvelutarjontaan. Esimerkkeinä sosiaalityöntekijät ilmaisivat huolensa koulujen sulkemisesta johtuvan elintarviketurvan puutteesta ja perheiden sosiaalisesta eristyneisyydestä. Palvelunkäyttäjille, jotka olivat jo ennestään haavoittuvassa asemassa muun muassa perheväkivallan, päihderiippuvuuden tai itsetuhoisten ajatusten vuoksi, tuen puutteella ja eristäytyneisyydellä voisi olla vahingollisia sosiaalisia seurauksia pandemian aikana ja sen jälkeen. (Banks ym. 2020a, 578.)

Sosiaalinen oikeudenmukaisuuden arvon noudattaminen liittyi pandemian aikana myös stereotyyppisistä johtuvien haittojen vastustamiseen. Esimerkiksi koronaviruksesta seurannut sairastuminen havaittiin ensimmäistä kertaa Kiinan Wuhanissa, josta se levisi kaikkialla Aasiaan, Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin. Tästä syystä koronavirusta on kutsuttu myös harhaanjohtavasti ”Aasian-virukseksi”. Tämä nimitys lisäsi aasialaisten leimaamista ja aiheutti aasialaisiin kohdistuvaa verbaalista väkivaltaa. Tästä näkökulmasta katsottuna pandemiaan liittyy myös muukalaisvihan ja rasmin lisääntyminen ja tällaisten ilmiöiden

vastustaminen kuuluu myös sosiaalityön arvoihin. (Farkas & Romaniuk 2020, 72: Miller & Lee 2020, 566.)

Sosiaalisena oikeudenmukaisuuden kysymyksenä voidaan nähdä myös se, että sosiaalisen etäisyyden ja eristäytymisen leviäminen monien hallitusten keskuudessa ympäri maailmaa on herättänyt huolta mahdollisista lisääntyvistä ihmisoikeusloukkauksista. Erityisesti niissä valtioissa, jotka jo ennen pandemiaa olivat taipuvaisia törkeisiin ihmisoikeuksien loukkauksiin. Rajoitusten käytäntöönpanoissa, joiden tarkoituksena on pysäyttää viruksen leviäminen, tuleekin noudattaa varovaisuutta, mikäli halutaan välttää sosiaalisia häiriöitä. (Amadasun 2020, 754.)

Koronaviruspandemia vahvisti yhteiskunnan eriarvoisuutta sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymyksenä esimerkiksi vanhojen ja nuorten, hyvä- ja huonotuloisten, korkeasti ja vähän koulutettujen sekä etnisten ryhmien välillä (Jonge ym. 2020, 1028). Lisäksi koronaviruspandemia on ollut erityisen ylivoimainen tietyille ihmisryhmille, kuten Yhdysvaltojen värillisille yhteisöille, mikä näkyy heidän tartuntojen ja kuolleisuuden määrissä suhteessa muuhun väestöön. Asiaa on selitetty heidän terveydentilallansa ja terveydenhuollon pääsyn esteillä. Lisäksi selityksenä voidaan käyttää sarron- ja syrjinnän historiaan liittyviä olosuhteita, mitkä vaikuttivat siihen, että värilliset ihmiset asuivat kaupunkialueilla, joissa oli vähemmän sairaanhoitoon liittyviä resursseja. Taustalla vaikuttavat myös olosuhteet, jotka liittyvät sarron historiaan ja epätasa-arvoisiin mahdollisuuksiin saada palveluita. Sosiaalityön ammattilaisten tulisi huomioida myös alueellisiin eroihin liittyvät, sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta lisäävät tekijät eettisenä välttämättömyytenä pandemian aikana. (Wilson ym. 2020, 617.)

Pandemian aikaista ammattietiikkaa on tutkittu erilaisista näkökulmista. Sarah Banks kollegoineen (2020) on tutkinut sosiaalityöntekijöiden maailmanlaajuisesti kohtaamia ammattieettisiä haasteita kansainvälisessä tutkimuksessa yhteistyössä IFSW kanssa. Yhdistyneissä kuningaskunnissa Banks ja Nikki Rutter (2021) ovat tutkineet sosiaalityöntekijöiden vastauksia eettisiin haasteisiin koronaviruspandemian aikana. Vuorostaan Banks ja Rory Truell (2021) ovat kirjoittaneet sosiaalityöntekijöiden maailmanlaajuisista kokemuksista koronaviruspandemian aikana ja niiden vaikutuksista ammatin perusarvoihin. Kathleen Farkas ja Richard Romaniuk (2020) ovat kirjoittaneet artikkelin sosiaalityön perusarvojen haasteita ja innovaatioista koronaviruspandemian aikana. Dana Wilson, Terry Solomon ja Denise McLane-Davison (2020) vuorostaan kirjoittavat artikkelissaan sosiaalityön etiikasta ja rodullisesta tasa-arvosta sosiaalihuoltoa koskevassa politiikassa

pandemian aikana. Myös useat tutkijat ovat sivuuttaneet sosiaalityön etiikkaa kirjoituksissaan pandemian aikana, kuten Lena Dominelli (2021) ja Elena Cabiati (2021). (Banks ym. 2020a, 571; Banks & Rutter 2021, 1; Farkas & Romaniuk 2020, 67; Wilson ym. 2020; Banks & Truell 2021, 9; Dominelli 2021, 7; Cabiati 2021.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä pro gradussa tutkimustehtävänä on tuottaa diskursianalyysin keinoin tietoa sosiaalityöntekijöiden ammattietiikasta koronaviruspandemian ensimmäisen aallon ajalta Suomessa. Tarkemmin sanottuna haluan tutkia sitä, millaisia selontekoja (engl. account) sosiaalityöntekijät tekevät päiväkirjateksteissään ammattietiikasta ja millaisia diskursseja niistä muodostuu. Tämän lisäksi haluan tutkia, millaisia subjektipositioita sosiaalityöntekijät ottavat suhteessa ammattietikkaan. Näistä muodostuvat tutkimuskysymykset, jotka ovat:

1. Millaisia selontekoja sosiaalityöntekijät tekivät ammattietiikasta päiväkirjateksteissään koronaviruspandemian ensimmäisen aallon aikana ja millaisia diskursseja niistä koostuu?
2. Millaisia subjektipositioita sosiaalityöntekijät ottivat suhteessa ammattietikkaan koronaviruspandemian ensimmäisen aallon aikana?

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä selonteolla tarkoitetaan tarkastelun kohteeksi otettuja kuvauksia. Eli tässä tapauksessa sosiaalityöntekijöiden päiväkirjateksteissään esille nostamia kuvauksia ammattietiikasta. Selonteolla ihmiset tekevät toisilleen ymmärrettäväksi itseään ja maailmaa, mutta samaan aikaan selonteot tuottavat tietoa siitä, millainen maailma on. Näitä selontekoja voidaan jakaa diskursseiksi. Diskursseilla tarkoitetaan eheää merkityssuhteiden kokonaisuutta, joka kuvastaa todellisuutta. Tällä tavoin saamme tietoa ammattietiikasta, joka on muodostunut selonteoista ja koottu diskursseiksi. Tämä tuottaa tietoa ympäröivästä maailmasta eli tässä tapauksessa siitä, millaista koronaviruspandemian aikainen ammattietikka on, diskursiivisten merkitysulottuvuuksien kautta tarkasteltuna. (esim. Suoninen 2016, 233–235.)

Toinen tutkimuskysymys liittyy subjektipositioihin, joilla kuvataan sosiaalityöntekijöiden erilaisia toimijaulottuvuuksia. Subjektipositioita ei ymmärretä henkilöiden staattiseksi ominaisuuksiksi ja ne vaihtelevat tilannekohtaisesti. Tämä tuottaa tietoa siitä, miten sosiaalityöntekijät kielenkäytöllä rakentavat itsestään ja toisista eettisiä toimijoita pandemian aikana, tällöin subjektipositiot nähdään toiminnallisina kategorioina ja ymmärretään

merkityssysteemien osina. (Esim. Jokinen & Juhila 2016, 280–282; esim. Jokinen ym. 2016, 45.

4.2 Aineisto

Laadullisessa tutkimuksessa aineistona voidaan käyttää erilaisia dokumentteja. Dokumenteilla tarkoitetaan tiettyihin ilmiöihin liittyviä tekstejä. Tällaisiin dokumentteihin sisältyvät muun muassa päiväkirjatekstit. (Kananen 2015, 81.) Tässä pro gradussa aineistona käytetään PANDA-hankkeessa kerättyjä 33. sosiaalityöntekijän henkilökohtaista päiväkirjaa, joiden kirjoittaminen on aloitettu maaliskuun puolivälissä ja lopetettu toukokuun loppuun mennessä keväällä 2020. Päiväkirjoissa sosiaalityöntekijät ovat vapaamuotoisesti kirjoittaneet kokemuksistaan ja havainnoistaan pandemian aikaisen sosiaalityön ilmiöihin, haasteisiin ja solmukohtiin liittyen. Päiväkirjateksteillä saadaan tietoa sosiaalityöntekijöiden ammattietiikasta pandemian ensimmäisen aallon ajalta, koska dokumentit kuvastavat mennyttä aikaa ja avaavat mahdollisuuden ymmärtää ilmiön muutoksia ajan funktiona. Ajasta voidaan näin ollen löytää tekijöitä, jotka heijastavat yhteiskunnassa toimijoiden toimintaa. (Kananen 2015, 158.)

Aloitin tutkielmaseminaarissa käymisen syksyllä 2021, jolloin minulla ei ollut selvillä aihetta pro gradua varten. Seminaarissa kuulin ohjaajaltani PANDA-hankkeesta ja mahdollisuudesta hankkeen aineistojen käyttämiseen pro gradua varten. Tämän jälkeen ohjaajan kanssa alkoi sähköpostien vaihto ja jatkoin seminaareissa käymistä aiheen tarkentumista varten. Tämän pohjalta aiheeksi valikoitui tutkia sosiaalityöntekijöiden ammattietiikka koronaviruspandemian ensimmäisen aallon ajalta. Tämän jälkeen kirjoitin tutkimussuunnitelman aiheeseen liittyen pro gradun pohjaksi, jossa esiintyy tiivistettynä ne tiedot, mitä tämän pro gradun tekemiseen tarvitaan. Mukaan lukien tärkeimmät käsitteet ja analyysimenetelmät. Tämän jälkeen, kun tutkimussuunnitelma oli valmis ja ohjaaja oli hyväksynyt sen, tein kirjallisen sopimuksen aineiston luovuttamisesta keväällä 2022. Aineiston luovuttamisesta tehtiin kirjallinen salassapitosopimus ja aineiston käyttösitoumus PANDA-hankkeen kanssa. Sitouduin sopimuksen ehtoihin, jonka vuoksi minulla on lupa käyttää pro gradu -tutkielmassani kyseistä aineistoa 18 kuukauden ajan. Aineistoa säilytetään huolellisesti erillisellä salanasuojatulla muistitikulla. Sen jälkeen, kun pro gradu

on hyväksytty tiedekuntaneuvostossa, palautan aineiston muistitikkuineen takaisin Lapin yliopiston työntekijälle sopimuksen ehtojen mukaisesti.

PANDA-hankkeen tutkimusryhmä on tehnyt aineistojen keruun ja jättänyt aluksi avoimen pyynnön päiväkirjoista sosiaaliseen mediaan sosiaalityön ammattilaisille. Tutkimusryhmä pyysi sosiaalityöntekijöitä kirjoittamaan päiväkirjoihin kokemuksistaan ja näkemysistään pandemian vaikutuksista asiakkaisiin ja työssään nouseviin haasteisiin. Osallistujat kirjoittivat päiväkirjoihin päivämäärän ja päiväkirjatekstinsä. Osallistujien institutionaalisia taustatietoja ei kerätty, mutta osallistujilta kysyttiin ikä, sukupuoli, ammattinimike, koulutus, työnimike sekä asiakasryhmä, joiden kanssa osallistuja työskentelevät. Lopuksi päiväkirjat anonymisoitiin tunnistettavien tietojen poistamiseksi. Ennen päiväkirjojen lähettämistä tutkimusryhmälle, osallistujille oli ilmoitettu erillisellä kirjeellä, että päiväkirjojen luovuttaminen tutkimusryhmälle tarkoitti tietoisesta suostumuksesta materiaalien käyttämiseen tutkimuksissa. Osallistujille kerrottiin myös oikeudesta vetäytyä tutkimuksesta, suojattujen tietojen säilytys- ja käsittelykäytännöistä sekä siitä, ettei yksilöitä tunnisteta tulevista julkaisuista. Lopuksi päiväkirjat palautettiin salattuun projektisähköpostiin.

4.3 Aineiston analyysi

Tämä pro gradu kuuluu laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen piiriin. Laadulliselle tutkimukselle verrattuna määrälliseen tutkimukseen, on ominaista se, että aineistot ovat pääsääntöisesti tekstejä ja tutkimuksen tulokset ovat kuvailevia. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena voi olla uuden tiedon hankinta, ilmiön kuvaaminen, ymmärryksen syventäminen, ilmiön tulkitseminen tai kyseenalaistaminen. Laadullisen tutkimuksen keskeinen tunnuspiirre on se, että laadullinen lähestymistapa korostaa todellisuuden ja siitä saatavan tiedon subjektiivista luonnetta. Laadullisessa tutkimuksessa keskeistä on tutkia tutkimukseen osallistuvien kokemuksia ja näkökulmia sekä olla tutkijana vuorovaikutuksessa tekemien havaintojen kanssa. Laadullisen tutkimuksen tehtävänä on myös antaa teoreettinen tulkinta kohteena olevista ilmiöistä. Laadullinen tutkimusote soveltuu sellaisten ilmiöiden tutkimiseen, joiden perusta on esimerkiksi ihmisten vuorovaikutuksessa ja sitä jäsentävässä kielessä. (Puusa & Juuti 2020, 73–75.)

Aineiston analyysimenetelmänä toimii diskurssianalyysi. Diskurssin tutkimuksessa tutkitaan kieltä. Kielenkäyttäjiä ei kuitenkaan tarkastella informanteina, joiden kuvitellaan paljastavan tutkijalle esimerkiksi, millainen heidän elämänsä on. Tämän vuoksi diskurssianalyysissä suoraviivaisia kuvauksia ei tulkita kyseisten ilmiöiden kausaalisiksi selityksiksi. Näin ollen kieli ei järjestäydy pelkästään kieliopin luontaisten sääntöjen mukaisesti vaan kieli sisältää diskursiivisen ja sosiaalisen järjestelmän. Lisäksi kielen ja ympäröivän yhteiskunnan välinen suhde on monitasoinen, dynaaminen ja yhteen kietoutunut. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 6.)

Diskurssintutkimuksen keskeistä on ajatus kielestä sosiaalisena toimintana. Kielen järjestyksen tavat ja keinot ovat sosiaalisia ja kulttuurisia, joten kieltä tutkimalla opitaan myös sitä ympäröivästä yhteiskunnasta, kulttuurista, ajasta ja paikasta sekä päinvastoin. Kielellä ja ympäröivällä maailmalla on keskinäinen ja vastavuoroinen suhde eli molemmat vaikuttavat toisiinsa. Kieli kertoo ajasta, paikasta, normeista ja rakenteista, mutta samalla se voi vaikuttaa niihin ja muuttaa niitä. Samalla kun kielenkäyttö on sosiaalista toimintaa, tulee myös kielenkäyttäjistä sosiaalisia toimijoita, joilla on mahdollisuuksia ja resursseja toimia, käyttää kielellistä valtaa, vastustaa ja uudistaa sekä neuvotella asioista. Diskurssintutkimus keskittyy siis tarkastelemaan, mitä kieli tekee käyttäjilleen, käyttäjä kielelleen ja miten kieli toimii eri tilanteissa. Diskurssintutkija tarkastelee kielessä myös sen järjestyneisyyttä, vaihtelua ja muutosta. Diskurssintutkijat tarkastelevat myös sitä, miten erilaisia todellisuuksia ja tapahtumia kielellä merkityksellistetään, millä ehdoilla niitä voidaan merkityksellistää ja millaisia seurauksia tällä toiminnalla on. (Mt., 4–10.) Diskurssianalyysi sopii tämän graduun analyysimenetelmäksi sen vuoksi, että aineistona toimii päiväkirjat, jossa sosiaalityöntekijät ovat käyttäneet kieltä. Tämä kieli kertoo samalla ympäröivästä yhteiskunnasta, ajasta ja paikasta, joten diskurssianalyysin avulla voidaan tuottaa tutkimustehtävän valossa tietoa pandemia ajan ammattietikasta.

Paradigmat ovat tiedeyhteisöissä omaksuttuja käsityksiä todellisuuden luonteesta sekä siitä, millaisilla tieteen menetelmillä todellisuudesta voidaan saada tieteen kriteerit täyttävää tietoa. Paradigma on omaksuttu uskomusjärjestelmä, joka ohjaa ihmisen käsitystä ympäristöstä ja maailmasta, jossa hän elää. Tiedeyhteisöissä paradigmat rakentavat viitekehyksiä, jotka ohjaavat tutkijoiden tieteellisen työn tekemistä ja hyväksi katsottuja käytäntöjä. Paradigma ohjaa tutkijan käsitystä ja siten tutkijan tutkimuksissaan tekemiä valintoja suhteessa ontologiaan, epistemologiaan ja metodologiaan. (Kekäle & Puusa 2020, 39.) Diskurssianalyysin teoreettinen koti yleisesti ja tässä pro gradussa on sosiaalisessa konstruktionismissa. Tämä teoreettinen kehys yhdistää eri tutkimussuuntia, joissa

tarkastellaan sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumista. (Jokinen 2016, 251; Pietikäinen & Mäntynen 2019, 10.) Konstruktionismissa kieli, ajatus ja sosiaalinen todellisuus tuotetaan ja uusinnetaan puheen avulla. Sosiaalinen muotoutuu myös sen mukaan, kun ihmiset kielellisesti jäsentelevät kokemusmaailmaansa. (Kekäle & Puusa 2020, 43.)

Analyysin tekeminen muodostui seuraavasti. Kun aloitin aineiston analysoimisen, ensimmäiseksi selailin ja silmäilin aineistoa. Aineistoa oli monta sataa sivua, joten sen lukemiseen kului aikaa. Tämän jälkeen kuin luin aineiston toisen ja kolmannen kerran jaoin siitä näytteitä pienempiin tiedostoihin teeman mukaan. Aineistosta ensiksi nousi esiin erilaiset teemat, kuten normit, sitten velvollisuus- ja seurausetiikka, arvot, ammattietiikan yleisiä piirteitä ja viimeiseksi sosiaalityöntekijöiden subjektipositioita. Tämän jälkeen aloin kirjoittamaan aineistonäytteiden pohjalta aineiston kuvausta. Siinä keskityttiin lähinnä aineistossa esiintyneeseen sosiaaliseen toimintaan, sosiaalityöntekijöiden kielellisin keinoin rakennettuihin merkityksiin ja konteksteihin, kuten aikaan ja paikkaan. Näistä alkoi muodostumaan erilaisia selontekoja. Tämän jälkeen huomasin, että aiemmat teemat jakautuivat pienempiin osiin, esimerkiksi arvot jakautuivat diskursseiksi, kuten ihmisarvoon, ihmisoikeuksiin, itsemääräämisoikeuteen, sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, luottamuksellisuuteen ja rehellisyyteen. Tämän jälkeen tekstistä nousi esille ilmiöitä, joita voitiin käsitellä ja selittää ammattietiikan käsitteiden ja aikaisemman tutkimuksen avulla. Tällä tavoin analyysi eteni loppuun, kuitenkin välillä tekstiä muokaten, uudelleen kirjoittaen ja joskus poistaen. (Esim. Pietikäinen & Mäntynen 2019, 148–174.)

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Sosiaalityön tutkimuksessa tutkimusetiikkaa voidaan pitää tutkimusalan ja aiheiden luonteen perusteella erityisen merkittävänä. Tämä johtuu siitä, että sosiaalityö käsittelee usein sensitiivisiä aiheita (Rauhala & Virokannas 2011, 236–237). Tämä on yksi syy, jonka vuoksi tarvitaan hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Tämän lisäksi tieteellinen tutkimus on eettisesti luotettavaa ja hyväksyttävää ja sen tulokset uskottavia vain, jos tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6; Kananen 2015, 125). Vuoden 2023 hyvän tieteellisen käytännön (HYK) peruseriaatteita ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Hyvät tieteellisen menettelytavat vuorostaan ohjaavat pitämään huolta hyvistä tieteellisistä käytännöistä

koko tieteellisen toiminnan elinkaaren ajan. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 11.) Sosiaalityön tutkimusta käsittelevissä pohdinnoissa onkin vallinnut samanmielinen käsitys siitä, että tutkimuseettinen arviointi ja hyvien tutkimuskäytäntöjen huomioiminen tulisi ulottaa tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin ja valintoihin (Rauhala & Virokannas 2011, 238). Tarkastelen seuraavaksi hyviä tieteellisiä menettelytapoja oman pro gradun näkökulmasta.

Tieteellistä toimintaa tulee toteuttaa oman tieteenalan sääntöjen ja ohjeiden mukaisesti sekä HTK:n ohjeita noudattaen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 13). Tämän gradussa aineiston käyttösitoumuksessa on sovittu, että aineiston käyttämisessä ja säilyttämisessä huolehditaan kaikin tavoin hyvän tieteellisen käytännön ohjeiden noudattamisesta. Tämän lisäksi olen tarkastellut myös Lapin yliopiston nettisivuilta tutkimuksen ”eettisiä periaatteita ja ennakoarviointia” (Lapin yliopisto 2023).

HTK:n ohjeiden mukaan pitää varmistaa, ettei tieteellinen toiminta vaaranna tutkittavien terveyttä ja turvallisuutta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 13). Päiväkirjojen kirjoittajien osallistuminen hankkeeseen on perustunut vapaaehtoisuuteen ja he ovat itse voineet valita, mitä haluavat kirjoittaa. He ovat voineet myös halutessaan vetäytyä tutkimuksesta. PANDA-hanke on tutkimuksen keräämisvaiheessa informoinut, että päiväkirjojen luovuttaminen tutkijaryhmälle tarkoittaa suostumuksen antamista materiaalien käyttöön tutkimuksissa. Tutkimukseen osallistuneille on myös kerrottu heidän antamiensa suojattujen tietojen säilytys- ja käsittelykäytännöistä. Aineisto oltiin myös hankkeen taholta anonymisoitu, enkä tiedä keitä tutkimukseen on osallistunut, enkä ole missään vaiheessa ollut yhteydessä heihin. Analyysissä kuitenkin esiintyy nimiä viittaamaan päiväkirjojen kirjoittajiin, mutta nämä nimet ovat minun itseni keksimiä, eivätkä oikeita tutkimukseen osallistuneiden nimiä. Vaikka PANDA-hanke on huolehtinut hyvistä tieteellisistä käytännöistä aineiston keräämisvaiheessa, se ei poista minulta eettistä vastuuta aineiston käytöstä tämän gradun kirjoittamiseen liittyen. Sosiaalityön tutkimuksen hyveenä korostetaan sitä, että eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimus ei ainoastaan välttä vahingon aiheuttamista vaan pyrkii olemaan hyödyllistä ja rakentavaa tutkimukseen osallistuville ihmisille. Tämä tavoite liittyy sekä tutkimuksen tietoarvoon että tutkimuksen konkreettiseen toteuttamiseen. Yksipuolinen hyötysuhde tutkijan eduksi, ei ole eettisesti kestävä. (Rauhala & Virokannas 2011, 238.)

Hyviin tieteellisiin menettelytapoihin kuuluu, että aineiston omistus- ja käyttöoikeuksista, käsittelystä ja säilyttämisestä sovitaan. Etenkin tämän pro gradun kohdalla tämä on ollut erityisen tärkeää, koska kyseessä oli valmis PANDA-hankkeen aineisto, eikä itse

keräämäni aineisto. Tämän vuoksi ennen aineiston luovutusta sovittiin aineiston käytösitoumuksessa asioita, kuten siitä, että olen saanut aineiston käyttöni tutkimussuunnitelman pohjalta mietittyä pro gradua varten. Tämän sitoumuksen nojalla aineistoa on lupa käyttää 18 kuukautta luovutuksesta. Tämän lisäksi aineisto ja siihen liittyvät mahdolliset muistiinpanot, tulee palauttaa takaisin Lapin yliopiston työntekijälle, kun pro gradu on hyväksytty tiedekuntaneuvostossa tai mikäli pro gradun tekeminen olisi jostain syystä keskeytynyt. (Esim. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 13.)

Aineistoon liittyen tulee noudattaa voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä, salassapitoa, luottamuksellisuutta ja vaitioloon liittyviä velvoitteita (mt., 13). Aineistoni kohdalla on sovittu salassapitosopimuksessa, että hankkeen materiaalit ovat salassa pidettäviä, joten luvaton aineiston luovuttaminen ulkopuolisille ja huolimattomuus luottamuksellisten tietojen käsittelyssä rikkoisi salassapitovelvollisuutta, jonka noudattamiseen olen sitoutunut. Olen myös sitoutunut siihen, että aineiston käytössä tulee noudattaa erityistä huolellisuutta, ettei mikään osa aineistosta tai siihen liittyvistä tiedoista päädy ulkopuolisille, Tämän lisäksi aineistoa säilytetään salanasuojatulla muistitikulla, eikä aineiston tietoja saa tallentaa muihin ympäristöihin. Muistitikkaa säilytetään huolellisesti siten, ettei se päädy ulkopuolisten käyttöön. Tutkimuseettikan lähtökohtana on tutkittava ihminen, jonka itsemääräämisoikeutta ja loukkaamattomuutta tutkijan on kunnioitettava tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa. Tutkittavan vahingoittamista on tietoisesti vältettävä ja ennakoitava huolellisesti tutkimukseen sisältyvät mahdolliset harmit, riskit ja vahingot. (Rauhala & Virokannas 2011, 251.)

Myös tiedeyhteisön muiden jäsenten töille on annettava niille kuuluva arvo sekä muiden töihin tulee viitata asianmukaisella tavalla (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 14). Tulen viittaamaan lähteisiin asianmukaisesti ja läpinäkyvästi. Tämän lisäksi tiedostan, että olisi eettisesti väärin toimia siten, että muiden tutkijoiden osuutta vähäteltäisiin julkaisuissa, viittaaminen aikaisempiin tutkimustuloksiin olisi puutteellista, tutkimustulosten tai käytettyjen menetelmien käyttö olisi huolimattontaa ja siten harhaanjohtava. Eettisesti väärin olisi myös tutkimustulosten puutteellinen kirjaaminen tai samojen tulosten julkaiseminen useita kertoja näennäisesti uusina. Hyvän tieteellisen käytännön vastaista toimintaa on myös vilppi, jolla tarkoitetaan sepitettyjen, vääristeltyjen tai luvattomasti lainattujen havaintojen ja tulosten esittämistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 151.)

5 DISKURSSIANALYYSI SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN AMMATTIETIIKASTA KORONAVIRUSPANDEMIAN AJALTA

5.1 Sosiaalityöntekijöiden ammattietiikka pandemian aikana

Tässä luvussa tarkastelen sosiaalityöntekijöiden ammattietiikkaa pandemian ajalta ja tästä myös muodostuu ammattietiikan diskurssi. Ammattietiikka tulee näkyväksi, kun tarkastelemme sosiaalityöntekijöiden käytäntöjä eettisen linssin läpi ja teemme käsitteiden kautta näkyväksi ominaisuuksia, jotka miellämme etiikaksi (Banks & Rutter 2021, 2). Ensimmäiseksi tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden selontekoa ammattieettisistä lähtökohdista osana sosiaalityön työskentelyn tapaa:

Jenni: Tämä päiväkirja on osin tajunnanvirtaa, ajatusten järjestelyä ja sekalaisia huomioita muuttuvasta maailmasta. Samalla pyrin kuitenkin kokoamaan ajatuksiani ammatillisesta näkökulmasta siten, että pystyn tekemään eettisesti kestäviä ratkaisuja työssäni. [--]

Jenni tekee selontekoa sosiaalityöntekijöiden ammattietiikasta osana työskentelyn tapaa. Jenni kertoo, että päiväkirjan kirjoittaminen on ”tajunnanvirtaa, ajatusten järjestelyä ja sekalaisia huomioita muuttuvasta maailmasta”. Jenni kuitenkin tarkoittanee, että edellä mainitut asiat toimivat apuna siinä, että hän pystyy ”kokoamaan ajatuksiaan ammatillisesta näkökulmasta”. Hän myös tarkastelee asioita sosiaalityöntekijän näkökulmasta siten, että lopputuloksena Jenni pystyy ”tekemään eettisesti kestäviä ratkaisuja työssään”. Tämä selonteko kertonee siitä, että Jennin tavoite sosiaalityöntekijänä on toimia eettisesti kestävällä tavalla työssään ja ammattietiikkaa kuuluu osaksi sosiaalityötä. Sosiaalityön arvot ja etiikka ovatkin sosiaalityöntekijän toiminnan lähtökohtia sosiaalityön teorioiden ja tieteellisiin tutkimukseen perustuvan tiedon lisäksi (Raunio 2009, 82–83). Tämän lisäksi sosiaalityöntekijät tekivät selontekoja sosiaalityön ammattietiikan luonteesta, mikä ei aina näyttäydä konkreettisenä tekemisenä, vaikka kuuluukin olennaisena osana sosiaalityöntekijöiden työhön:

Jenni: [--] Lehdessä oli jopa kirjoitus, jossa viitattiin siihen, että etätöissä ihmiset eivät tee palkkatyötä, vaan aika kuluu kaikkiin omiin juttuihin. Kirjoituksessa vaadittiin, että palkkaa ei tulisi maksaa täydeltä työajalta. Mielenkiintoinen ajatus, jos miettii sosiaalityön etiikkaa ja tapaa työskennellä. Ainakin ennen oli vallalla enemmänkin se, että ihmiset veivät töitään kotiin ja tekivät niitä omalla ajalla. [--]

Jenni tekee selontekoa sosiaalityön ammattietiikan luonteesta ja ominaisuuksista. Jennin mukaan lehdessä kerrottiin, että etätöissä ihmiset kuluttava aikaa ”omiin juttuihin” eli henkilökohtaisten asioiden tekemiseen työn tekemisen sijaan. Jennin mukaan kirjoituksessa on käynyt ilmi, ettei tämän vuoksi palkkaakaan tulisi maksaa ”täydeltä työajalta”. Tämä kuvaus kertonee siitä, että Jennin tarkoitus oli tehdä näkyväksi se, miten ajatus ”täydestä työajasta” olisi ”mielenkiintoinen” ottaen huomioon ”sosiaalityön etiikan ja tavain työskennellä”. Tämä kuvastanee sitä, että sosiaalityön ”tapaan työskennellä” liittyy paljon eettistä ajatustyötä, joka on muun muassa hiljaista ja aikaa vievää eettisten kysymysten pohdintaa. Jennin selontekoa sosiaalityön ammattietiikasta ja tavasta työskennellä voidaan selittää hitaan etiikan käsitteellä. Pandemian tuomien uusien tilanteiden vuoksi oli tärkeää sisällyttää työhön aikaa vievää eettisten mahdollisuuksien ja niiden seurausten tarkkaa pohdintaa pandemian aikana (Banks & Rutter 2021, 15). Tämän lisäksi, että sosiaalityöntekijät tekevät eettistä ajatustyötä itsekseen, sosiaalityöntekijät myös kertoivat yhdessä työyhteisön jäsenten kanssa rakennetusta ammattietiikasta:

Arto: Työyhteisössämme teemme työtä keskenään tilanteiden eettistä puolta pohtien, sosiaalityön johtajamme on vaihtunut takaisin opintovapaalta palanneeseen. Ainoa hänen välittämänsä viesti oli kutsu päiväkirja – tutkimushankkeeseen. Mitään arvoihin tai etiikkaan liittyvää ei sosiaalipuolella ole johdon taholla nostettu esille.

Arto tekee selontekoa ammattietiikan rakentumisesta tai sen rakentumisen puutteesta yhdessä työyhteisön muiden toimijoiden kanssa. Arto kertoo, että ”teemme työtä keskenään”, jolla todennäköisesti viitataan sosiaalityöntekijöiden käytännön työn tekemiseen yksilöinä ja yhteistyössä muiden kanssa. Tähän kuuluu myös ”eettisen puolen pohdintaa” sisältävää työtä. Tällä Arto tarkoittanee sitä, että hänen organisaatiossaan työntekijät tekevät työtä ammattietiikka huomioiden sekä he pohtivat työyhteisön muiden jäsenten kanssa työnteon eettisiä ulottuvuuksia ja kysymyksiä. Arto myös kertoo, että ”ainoa” sosiaalijohtajan välittämä viesti liittyi päiväkirjahankkeeseen ja ”mitään arvoihin tai etiikkaan liittyvää ei sosiaalipuolella ole johdon taholla nostettu esille”. Tämä kertonee siitä, että Arto odotti koronavirustilanteen takia sosiaalipuolen johdolta kannanottoa tai keskustelua sosiaalityön etiikasta, eikä ”ainoastaan” kutsua päiväkirjahankkeeseen. Ammattietiikka onkin yhteisöllinen asia ja sen pohtimiseen tulisi osallistua kaikki organisaation jäsenet. Sosiaalityön ammattietiikka ei siten ole vain työntekijän vastuulla vaan se rakentuu jatkuvassa keskustelussa muiden organisaation työntekijöiden kanssa muuttuvassa toimintaympäristössä. (Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, 8.) Seuraavaksi vuorostaan tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden pandemian aiheuttamien muutosten vaikutuksia sosiaalityön eettisiin periaatteisiin:

Jenni: [--] Haastaako tämä uusi tilanne myös sosiaalityön eettiset periaatteet ja millä tavalla? [--] Tähän asti olen pystynyt ratkaisut tekemään, mutta entä jatkossa? [--]

Jenni tekee selontekoa pandemian mahdollisista vaikutuksista eettisen työn tekemiseen ja eettisten ratkaisujen löytämisestä pandemian aikana. Jenni kysyy, että ”haastaako tämä uusi tilanne” eli pandemia ”myös sosiaalityön eettiset periaatteet”. ”Myös”-sana kertonee siitä, että Jenni oli huomannut, että pandemia oli haastanut sosiaalityötä, mutta hän pohti, millä tavalla pandemia voisi lisäksi haastaa sosiaalityön eettisiä periaatteita ja voiko näin käydä. On havaittu, että yhteiskunnalliset kriisit, kuten pandemiat tai globaalit ilmiöt aiheuttavat muutostarpeita sosiaalityön tekemisen ja asiakkaiden kohtaamisen tavoissa (Karjalainen 2020, 250). Toisaalta tällaiset muuttuvat ympäristöt, kuten pandemiat toimivat näköalapaikkoina tarkastella eettisiä kysymyksiä (Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, 8). Uusissa ympäristöissä sosiaalityöntekijöiden tulee pohtia uudelleen, miten he voivat soveltaa eettisiä periaatteita ja sosiaalityön arvoja näihin tilanteissa (Banks ym. 2020b). Jenni kuitenkin kertoo, että ”tähän asti olen pystynyt ratkaisut tekemään”, joka kertonee siitä, että Jenni oli pandemian aikanakin löytänyt ratkaisuja eettisiin kysymyksiin. Sosiaalityöntekijät voivatkin aina nojautua sosiaalityön arvoihin ja eettisiin periaatteisiin, jotka pysyvät lähes muuttumattomina. Ainoastaan niiden soveltamisen tavat muuttuvat olosuhteiden mukaan. (Banks ym. 2020b.) Sen lisäksi, että arvoja ja eettisiä periaatteita tulee soveltaa tilanteen mukaan pandemian aikana, myös pandemia aiheutti uusia eettisiä kysymyksiä:

Kasper: Sen sijaan moni työryhmä työntekijä (sisältää mm. sosiaaliohjaajia, sosiaalityöntekijöitä ja sairaanhoitajia) vaikuttaa kokevan, että liian moni yksityiskohta työn tekemisen kannalta on nyt auki. Keskusteluissa alkoivat heti pyöriä pohdiskelut siitä, että voidaanko asiakkaita tavata, miten tapaamisilla tulee toimia hygieniakysymysten kannalta, miten käy kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ja tuleeko työtä yleisesti alkaa hoitaa eri tavalla. Moni keskustelu sisältää ”entäs, jos käy niin, että...”-pohdintoja. [--]

Kasper tekee selontekoa ammattieettisestä pohdinnasta ja monien huomioon otettavien eettisten kysymysten päällekkäisyydestä. Kasperin mukaan työryhmän työntekijät ”vaikuttavat kokevan, että liian moni yksityiskohta työn tekemisen kannalta on auki”. Tämä tarkoittanee sitä, että pandemia muutti työntekijöiden tavanomaisia työkäytäntöjä ja tämän lisäksi heillä ei ollut aluksia selvillä uusia ratkaisuja pandemian aiheuttamiin eettisiin kysymyksiin. Kasperin mukaan ”keskusteluissa alkoi heti pyöriä pohdiskelut”. ”Pyöriminen” kuvastanee tiettyjä keskustelun aiheita, joita arvioitiin suhteessa toisiin näkökulmiin eri puolilta tarkastellen. Tällaisia ”pyöriviä” aiheita olivat ”voidaanko asiakkaita tavata”,

”miten tapaamisilla tulee toimia hygienian kysymysten kannalta”, ”miten käy kaikkein heikoimmassa asemassa olevien” ja ”tuleeko työtä yleisesti alkaa hoitaa eri tavalla”. Tämä kertonee siitä, että työryhmän jäsenet olivat kohdanneet eettisiä dilemmoja edellä mainittujen aiheiden välillä. Kasperin mukaan moni keskustelu sisälsi ”entäs, jos käy niin, että...”-pohdintoja, joka kertonee siitä, että työryhmän jäsenet kävivät eettisiä pohdintoja aiheen pohjalta ja tarkastelivat erilaisia vaihtoehtoja. He myös punnitsivat eri vaihtoehtojen seurauksia ja miettivät tilanteen mahdollisia skenaarioita. Kasperin havaintoa voidaan selittää eettisellä logistiikalla, jossa yhdistyvät pandemian ajan työn tekeminen, monien huomioon otettavien tekijöiden ja sidosryhmien määrän lisääntyminen, asioiden ennakointi ja harkitseminen, käytäntöön liittyvien asioiden selvittäminen ja eettinen työskentely (Banks ym. 2020a, 576).

5.2 Sosiaalityöntekijöiden arvot pandemian aikana

Tässä luvussa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden arvoja pandemian aikana. Sosiaalityön arvoilla tarkoitetaan periaatteita, jotka ohjaavat ammatillista käyttäytymistä ja korostavat sitä, mikä sosiaalityössä on hyväksyttyä ja tavoiteltavaa. Arvot ovat myös kiteytettynä sosiaalityön eettisiin ohjeisiin, minkä mukaan toimimalla sosiaalityöntekijöistä tulee itseään sääteleviä ammattieettisiä toimijoita. (Dominelli 2004, 63.) Arvoista koostui kuusi diskurssia, jotka ovat ihmisarvon kunnioittaminen, ihmisoikeuksien edistäminen, itsemääräämisoikeuden edistäminen, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, luottamuksellisuus ja ammatillinen rehellisyys.

5.2.1 Ihmisarvon kunnioittamisen diskurssi

Sosiaalityöntekijät tekivät selontekoja ihmisarvon kunnioittamisesta päiväkirjateksteissään. Ihmisarvon kunnioittamisella tarkoitetaan sitä, että kaikilla ihmisillä on samanlainen ja yhtä korkea arvo. Lisäksi kaikkien elämälle on annettava yhtä suuri merkitys, eikä se ole riippuvainen ulkoisista tekijöistä. (Blenberger 2005, 33; Hugman 2013, 42.) Sosiaalityöntekijät pohtivat päiväkirjoissaan esimerkiksi sitä, miksi eri kuolemaan johtaneet syyt saavat mediassa eri näkyvyyttä, vaikka kaikkien ihmisarvo on sama:

Arto: Tiedotusvälineet kertovat korona-kuolemien määrät maailmassa, mutta nälkään, sotaan ja luonnonkatastrofeihin kuolleista ei tiedoteta. Kuinka paljon kysymys on länsimaisten yhteiskuntien ahdistuksesta kuoleman edessä, selän kääntäminen muille, muualla tapahtuville katastrofeille? Mitenkä sosiaalityössä pitäisi suhtautua maailmanlaajuiseen yhteisvastuuseen, ongelmiin, joihin maskit ja käsidesi eivät tehoa?

Arto tekee selontekoa ihmisten ihmisarvosta kriisien keskellä ja pohtii sosiaalityön paikkaa tässä kontekstissa. Arton mukaan ”tiedotusvälineet” kuten lehdet ja media ”kertovat” eli viestittävät ”koronakuolemien” eli koronavirukseen sairastuneiden ja siihen menehtyneiden määristä maailmassa. Kuitenkin hänen mukaansa ”nälkään, sotaan ja luonnonkatastrofeihin” kuolleita ei tiedoteta samalla mittakaavalla kuin ”koronakuolemia”. Arto tuo esille selonteossaan ihmisarvoa; miksi toiset kuolemat saavat enemmän näkyvyyttä kuin toiset, vaikka kaikkien elämä on ollut saman arvoinen. Erottelun jälkeen hän pohtii syytä edellä mainitulle ilmiölle paikan sijainnin perusteella. Arto tuo esiin ”länsimaisen yhteiskunnan” ja ”muualla tapahtuvat katastrofit”. Hän myös pohtii, missä määrin kyse on länsimaiden ”selän kääntämisestä” eli välinpitämättömyydestä muita kohtaan. Hän myös pohtii sosiaalityön paikkaa eli ”suhtautumista” ongelmiin ”maailmanlaajuisessa yhteisvastuussa”. Sosiaalityön paikka tällaisten ihmisarvoon liittyvien kysymysten edessä onkin tuoda esiin näkemyksensä instituutiona, käydä keskustelua arvojensa ohjaamana ja toimia niiden mukaan (Payne 2006, 82). Sosiaalityöntekijät myös toimivat käytännössä ihmisarvoa kunnioittaen:

Mikko: Olosuhteiden pakosta eräs haavoittuvassa asemassa oleva asiakasperhe on jouduttu siirtämään pikaisesti toiseen keskukseseen. Aiempi koulu ei hyväksynyt etäkoulun jatkamista sinne, tšekäläinen koulu ei haluaisi koronan aikana ottaa uusia oppilaita. Eikä lapsia tarvitse montaa kertaa katsoa, kun jo tietää, että juuri heille olisi äärimmäisen tärkeää jatkaa koulua ja arkea mahdollisimman normaalina! Lisäksi kaikki mahdolliset kerhot, joissa perhe voisi tutustua muihin ihmisiin on peruttu. ”Tekohengityksenä” käyn perheen luona varsin tiuhaan, jotta kaikki heistä säilyisi hengissä – ihan kirjaimellisestikin – tämän kriisin yli. Tai edes siihen asti, että lapsilla on edes etäkoulua. On heidän onni, että ovat vastaanottokeskuksessa. Ilman meitä he olisivat totaalisen yksin, kun joka paikassa on lappu luukulla.

Mikko tekee selontekoa ihmisarvon kunnioittamisesta käytännössä ja siihen liittyvistä toimista koronaviruspandemian aikana. Mikko kertoo asiakasperheestä, joka on ”olosuhteiden pakosta” siirretty toiseen ”keskukseseen”. Tämä tarkoittanee sitä, että koronavirus-tilanteen tai jonkun muun muutoksen takia perheen vastaanottokeskusta oli vaihdettu. Tämä oli johtanut siihen, että ”aiempi koulu ei hyväksy” ja ”tšekäläinen koulu ei halua koronan aikana uusia oppilaita”. Tämä tarkoittanee sitä, että perheen lasten vastaanottokeskuksen sijainnin vaihtuminen edellyttäisi lasten koulun vaihtoa, mikä ei nyt

pandemian vuoksi ollut mahdollista. Mikon mukaan ”lapsia ei tarvitse montaa kertaa katsoa”, joka tarkoittanee sitä, että sosiaalialan ammattilaisen mielestä perhe on haavoittuvassa asemassa ja olisi tärkeä, että ”arkea voisi jatkaa mahdollisimman normaalina”. Lisäksi sosiaalityöntekijä kertoo, että käy ”tekohengityksenä tiuhaan perheen luona”. Tämä tarkoittanee sitä, että Mikko teki sosiaalityötä perheen luona usein, koska muut yhteiskunnan instituutiot olivat jättäneet lapset järjestelmänsä ulkopuolelle. Tämän verkoston puutetta ja tarvetta sosiaalityöllä yritetään paikata ”tekohengityksenä”. Sosiaalityöntekijä myös turvasi samalla sitä, että ”kaikki heistä säilyisivät hengissä” tämän kriisin yli. Sosiaalityön arvot ja etiikka ohjaavatkin sosiaalityöntekijöitä eturintaman työntekijöinä vastustamaan pandemian aiheuttamia häiriöitä perheiden elämässä, etenkin niiden, jotka ovat heikoimmassa asemassa (Miller & Lee 2020, 565).

5.2.2 Ihmisoikeuksien edistämisen diskurssi

Ihmisoikeudet ovat ihmisen perusoikeuksia, jotka ovat määritelty YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa, Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja Suomen perustuslaissa. Sosiaalityöntekijöiden tulee kunnioittaa ja edistää ihmisoikeuksia työssään. (Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, 11.) Sosiaalityöntekijöiden selonteoissa he kertoivatkin, että sosiaalityön pyrkimys on edistää hyvää elämää:

Jenni: Tästä tämä uusi aikakausi on nyt käynnistynyt, katsotaan millaisia muutoksia tulee ja kuinka tiiviisti. Tähän asti on mennyt niin, että edellisen päivän tieto on ollut vanhentunutta ja aamupäivän tieto on muuttunut päivän kuluessa. Onneksi kuitenkin perusasia, pyrkimys hyvään elämään, ei ole muuttunut mihinkään.

Jenni tekee selontekoa sosiaalityön pyrkimyksistä edistää hyvää elämään. Jennin mukaan ”tästä tämä uusi aikakausi on nyt käynnistynyt”, joka kertonee siitä, että Jenni teki rajanvetoa aikaan ennen pandemiaa ja aikaan nyt. Jenni myös pohti, että ”katsotaan, millaisia muutoksia tulee ja kuinka tiiviisti”, joka kertonee siitä, että Jenni uskoi pandemian tuovan muutoksia, mutta hänelle ei ole vielä selvää, minkälaisista muutoksista oli kyse ja kuinka paljon muutoksia oli tulossa. Jennin mukaan myös ”tiedot” liittyen pandemiaan olivat vaihdelleet työpaikalla nopeasti. Jennin mukaan sosiaalityössä on kuitenkin ”perusasia”, joka ei ole muuttunut mihinkään ja siihen voidaan pandemia tilanteessakin nojata. Tätä ”perusasiaa” voidaan pitää sosiaalityön arvona ihmisoikeuksien edistämisestä, koska Jenni kuvailee sen olevan ”pyrkimys hyvään elämään”. Sosiaalityöntekijöiden työ

perustuukin ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamiseen ja esimerkiksi Suomen perustuslaissa 7 §:n kohdalla todetaan, että jokaisella on oikeus elämään (Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, 11). Sosiaalityöntekijät myös ajoivat lasten oikeuksia pandemia aikana, kuten seuraava selonteko osoittaa:

Juha: [--] Sijaishuoltopaikka ei halua hakea hatkaavaa nuorta koska pelkäävät koronaa niin kovasti. Saaneet terveydenhuollon mukaan voughkukseen. Minnehän ne lapsen oikeudet unohtuivat? Sosiaalityöntekijänä joutuu tekemään ison työn kyseisen nuoren turvallisuuden takaamiseen ja hänen oikeuksien toteutumiseen. Sijaishuoltopaikoilla on liikaa valtaa ja liian vähän osaamista. lasten oikeuksien

Juha tekee selontekoa lasten oikeuksien turvaamisesta pandemia aikana. Koronaviruspandemia onkin vaikuttanut erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten tilanteisiin (Valtioneuvoston julkaisuja 2021, 18). Juhan mukaan ”sijaishuoltopaikka ei halua hakea hatkaavaa nuorta”. Tämä tarkoittanee sitä, että nuori oli lähtenyt luvattomasti sijaishuoltopaikasta tai nuori ei ollut palanut sovittuna aikana sijaishuoltopaikkaan takaisin, eikä myöskään sijaishuoltopaikka halunnut hakea nuorta takaisin sinne. Syynä sille, ettei sijaishuoltopaikka hakenut nuorta takaisin oli se, että he ”pelkäsivät koronaa niin kovasti”. Tämä tarkoittanee sitä, että sijaishuoltopaikassa pelättiin, että ”hatkaava nuori” saa poissa ollessaan koronaviruksen ja altistaa sijaishuoltopaikan siihen palattuaan. Juhan mukaan sijaishuoltopaikka on saanut terveydenhuollon mukaan ”voughkukseen”. ”Voughkaus” tarkoittanee tässä tapauksessa koronavirukseen liittyvän pelon korostamista, suhteessa nuoren ”hatkaamiseen” liittyvien lasten oikeuksien vaarantumiseen. Vaikka YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan, lapsen edun on oltava ensisijainen harkintaperuste kaikissa lasta koskevissa toimissa (Valtioneuvoston julkaisuja 2021, 18). Juha ihmettelee ”minnehän ne lapsen oikeudet unohtuivat?”. Juho kertoo, että sijaishuoltopaikan lasten oikeuksien ”unohduksesta” johtuen, ”sosiaalityöntekijänä joutuu tekemään ison työn kyseisen nuoren turvallisuuden takaamiseen ja hänen oikeuksiensa toteutumiseen”. Tämä tarkoittanee sitä, että yhteiskunnan toimijoiden sulkeminen ja rajoittaminen vaikuttivat merkittäväällä tavalla lasten ja nuorten oikeuksien toteutumiseen ja sen vuoksi lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä oli keskeinen rooli lapsen edun varmistamisessa sijaishuollossa pandemian aikana (Valtioneuvoston julkaisuja 2021, 16, 52).

5.2.3 Itsemääräämisoikeuden edistämisen diskurssi

Itsemääräämisoikeus tarkoittaa ihmisen oikeutta toimia vapaasti ja päättää omaan elämäänsä liittyvistä asioista. Itsemääräämisoikeutta voidaan kuitenkin rajoittaa tietyissä

tapauksissa poliittisilla päätöksillä ja laillisilla rajoituksilla, ilman että se on loukkaus itsemääräämisoikeutta vastaan. Ammattieettisestä näkökulmasta itsemääräämisoikeuden rajoittamisessa merkittävää on rajoituksen tarkoituksenmukaisuus ja välttämättömyys. (Blenberger 2005, 195; Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, 13.) Seuraavassa selonteossa on pohdittu itsemääräämisoikeuteen liittyviä rajoituksia pandemian aikana:

Arto: Rajoitamme iäkkäiden ja monisairaiden perusoikeuksia rajusti (liikkumisen vapautta, sosiaalisen elämän vapautta, vapautta elää normaalia arkea, viettää aikaa rakkaiden kanssa ja kuolla turvallisesti). [--] Suojelemisen nimissä eristämme. Miten voimme kävellä koronan takia itsemääräämisoikeuden yli, olla kysymättä ja kuulematta, mitä ikäihmiset ja monisairaavat itse haluavat. [--] Ketä me oikeastaan suojelemme?

Arto tekee selontekoa iäkkäiden ja monisairaiden itsemääräämisoikeuden rajoittamisesta. Arto kertoo, että ”rajoitamme iäkkäiden ja monisairaiden perusoikeuksia”. Tällä hän tarkoittanee hallituksen rajoitustoimia, eikä niinkään sosiaalitoimiston toimintaa, vaikka käyttääkin virkkeessään ”rajoitamme”-sanaa, Arto eritteli perusoikeuksia, joita hän koki pandemian ajan rajoitusten koskevan, kuten ”liikkumisen vapautta”, ”sosiaalisen elämän vapautta”, ”vapautta elää normaalia arkea”, ”vapautta viettää aikaa rakkaiden kanssa” ja ”kuolla turvallisesti”. Ikääntyneet olivatkin suurin riskiryhmä koronavirukseen sairastuneista. Tämän lisäksi yli 70-vuotiaille suositeltiin karanteenia vastaavia olosuhteita, mikä tarkoitti lähikontaktien välttämistä. Tähän sisältyi myös lähelle saatavan tuen ja avun väheneminen, iäkkäiden ryhmä-, päivä- ja liikunta toimintojen keskeytymien sekä yksinäisyyden ja turvattomuuden lisääntyminen. (Eronen 2020, 75.) Arton mukaan myös ikääntyneiden perusoikeuksien rajoittaminen oli ollut ”rajua” eli tilanteeseen nähden kovaa. Koronaviruspandemian jälkeen onkin kritisoitu ikääntyneisiin kohdistuneita suojelutoimia kohtuullisuuden näkökulmasta (Ylinen ym. 2023, 185). Arto oli myös huomannut, että itsemääräämisoikeutta on rajoitettu ”suojelemisen nimissä”, mutta se olikin kääntynyt hänen mukaansa ”eristämiseen” yhteiskunnasta. Arto myös kyseenalaistaa pandemiin liittyvät rajoituksia kysymällä, ”miten voimme kävellä koronan takia itsemääräämisoikeuden yli”. Seuraavaksi tarkastelemme sitä, miten sosiaalityöntekijät ovat pohtineet itsemääräämisoikeuden rajoittamiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä käytännön sosiaalityössä:

Ronja: Työyhteisössämme on pohdittu itsemääräämisoikeutta siitä näkökulmasta, että jos organisaatiomme asettaa rajoituksia millaisia (fyysinen kunto ja esim. matkustelu ulkomailla yms.) ketä potilaita tapaamme, niin mitä jos potilas ei halua tulla etänä vastaanotolle vaan fyysisesti, milloin tämä mahdollisuus työntekijän harkinnalla on häneltä mahdollista evätä.

Ronja tekee selontekoa eettisestä pohdinnasta suhteessa asiakkaiden itsemääräämisoikeuden rajoittamiseen käytännössä pandemian aikana ja siihen liittyvistä perusteista. Ronjan mukaan ”työyhteisössämme on pohdittu itsemääräämisoikeutta”. Tämä tarkoittanee sitä, että Ronjan työpaikalla sosiaalityöntekijät ovat käyneet eettistä pohdintaa aiheen ympäriltä. Keskustelu aiheen ympärillä on merkittävää, koska kyse on sosiaalityöntekijöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen liittyvästä arvon soveltamisesta käytäntöön. Arvoperiaatteiden noudattaminen johtaakin siihen, että sosiaalityöntekijöiden on mietittävä kutakin eettistä tilannetta itse ja näin myös otettava vastuu toiminnastaan ja teoistaan. Esimerkiksi tiukkaan normipohjaisiksi sidottu toiminta voisi johtaa siihen, että sosiaalityöntekijät perustelisivat mustavalkoisesti päätöksiään normien mukaan. (Niemelä 2020, 246.) Itsemääräämisoikeutta oli Ronjan mukaan eettisesti pohdittu siitä näkökulmasta, että mikäli Ronjan työorganisaatio asettaisi asian tiimoilta rajoituksia, millaisia ne olisivat. Ronjan työyhteisössä oli mietitty myös sitä, että tulisivatko perusteet rajoitusten suhteen liittymään esimerkiksi ”fyysiseen kuntoon” tai ”matkusteluun ulkomailla”. Työyhteisön jäsenet ovat myös pohtineet asiaa sosiaalityöntekijän ”harkinnan” näkökulmasta eli siten, milloin sosiaalityöntekijöillä on omaan harkintaan perustuen ”mahdollista evätä” eli kieltää fyysinen tapaaminen ja toteuttaa vain etätapaaminen.

5.2.4 Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden diskurssi

Sosiaalityöntekijöillä on eettinen vastuu edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta suhteessa sosiaalityön asiakkaisiin ja yhteiskuntaan. Sosiaalista oikeudenmukaisuutta rakentavaan sosiaalityöhön kuuluu syrjinnän vastustaminen ihmisten ominaisuuksien perusteella tai yhteiskunnan rakenteiden aiheuttamana. Sosiaalityöntekijöiden tulee myös puolustaa heikommassa asemassa olevien oikeuksia. (Hugman 2013, 42.) Sosiaalityöntekijät ovat selonteissaan huomanneet, että pandemian vaikutukset ovat osuneet eniten heikommassa asemassa oleviin:

Mikko: Tuntuu kohtuuttomalta, että kriisistä kärsii kaikkein eniten ne, joilla on jo ennestään paljon kärsimystä.

Mikko tekee selontekoa heikommassa asemassa olevista ihmisryhmistä pandemian aikana. Mikon mukaan tuntuu ”kohtuuttomalta” eli liialliselta tai epäoikeudenmukaiselta, että ”kriisistä” eli pandemian aiheuttamista olosuhteista ”kärsii kaikkein eniten” ne, joilla on ”ennestään paljon kärsimystä”. Tämä tarkoittanee sitä, että pandemian vaikutukset vaikuttavat enemmän yhteiskunnan heikoimmassa asemassa oleviin, joilla on jo ennen

koronaa ollut lähtökohtaisesti ”kärsimystä” eli vaikeampaa, kuin niillä ihmisillä, jotka eivät kuulu yhteiskunnan heikoimmassa asemassa oleviin. On tutkittu, että koronaviruspandemia ja sen rajoitusten seuraukset eivät ole jakautuneet yhteiskunnassa tasaisesti, vaan ne ovat kohdistuivat eniten heihin, joilla oli jo ennestään heikko toimintakyky, alentunut terveydentila, taloudellisia vaikeuksia tai heikot sosiaaliset resurssit (Eronen 2020, 26). Tämän lisäksi sosiaalityöntekijät olivat osallistuneet julkiseen keskusteluun ja tuoneet esiin heikoimmassa asemassa olevien asiakkaiden tilanteita:

Emma: Vihdoin televisiossa on keskustelu heikoimmassa asemassa olevien sosiaalityön asiakkaiden tilanteesta ja toimeentulotuesta. [--] kollega pyysi tietoa meiltä keskusteluun osallistumisensa tueksi. Hän osasi hienosti kiteyttää olennaiset asiat ja haasteet asiakkaiden tilanteissa. Keskustelua oli myös haasteista Kela-sosiaalitoimi -yhteistyöstä, joka on myös tässä tilanteessa ajankohtainen.

Emma tekee selontekoa sosiaalityön asiakkaiden sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisestä julkisen keskustelun avulla. Emma kertoo, että ”vihdoin televisiossa on keskustelu”. ”Vihdoin”-sana viestii siitä, että keskustelulle on tarvetta tai sille olisi ollut tarvetta jo aikaisemmin. Emma kertoo keskustelun koskevan ”heikommassa asemassa olevien sosiaalityön asiakkaiden tilanteita ja toimeentulotukea”. Tämä tarkoittanee sitä, että heikommassa asemassa olevien ”tilanteet” ja toimeentulo olivat erityisesti huomioon otettavia asioita pandemian aikana. Näyttäne siltä, että Jennin kollega osallistui julkiseen keskusteluun sosiaalityön heikommassa asemassa olevien tilanteeseen liittyen, johon ”kollega pyysi tietoa meiltä keskustelun osallistumisen tueksi”. Jennin mukaan kollega osasi ”hienosti kiteyttää olennaiset asiat ja haasteet asiakkaiden tilanteesta”, joka kertonee siitä, että Jennin kollega toi tietämyksensä sosiaalityöntekijänä heikommassa asemassa olevien ihmisten asemasta julkiseen keskusteluun. Myös sosiaalisen oikeudenmukaisuuden arvon pohjalta, sosiaalityöntekijöiden tulisi puhua epäoikeudenmukaisuudesta, mitä he näkevät työssään saadun tiedon perusteella ja tuoda nämä tiedot päättäjille ja julkiseen keskusteluun (Farkas & Romaniuk 2020, 71). Sosiaalityöntekijät myös näkivät yhteiskunnassa pandemian aikana sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavia tekijöitä ja toimivat aktiivisesti niiden asiakasryhmien puolesta, joiden sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen pandemia vaikutti:

Emma: Mielenterveysongelmaisilta on tuki hävinnyt, kun matalan kynnyksen paikkoja ja edullisia ruokailumahdollisuuksia on suljettu. Asiakkaiden kontaktointi nyt entistä tärkeämpää ja työntekijöiden aktiivisuus asiakkaan suuntaan korostuu.

Emma tekee selontekoa sosiaalityöntekijöiden asemasta sosiaalisen oikeudenmukaisuuden rakentajana suhteessa asiakkaisiin pandemian aikana. Emman mukaan

”mielenterveysongelmaisilta on tuki hävinnyt” eli mielenterveysongelmaiset olivat ensimmäisen aallon aikana vailla tukea, koska koronarajoitusten vuoksi ”matalan kynnyksen paikkoja”, kuten järjestöjä ja ”edullisia ruokailu mahdollisuuksia on suljettu”. Emman mukaan tällaisessa tilanteessa ”asiakkaiden kontaktointi on entistä tärkeämpää” ja ”työntekijöiden aktiivisuus asiakkaan suuntaan korostuu”. Tämä tarkoittanee sitä, että erityisesti pandemian aikana sosiaalityöntekijöiden oli tärkeä kontaktoida vailla muiden toimijoiden apua olevia asiakkaita. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden arvon ohjaamaan ammattieettiseen toimintaan kuului se, että sosiaalityöntekijät olivat valppaina havaitsemaan, keitä pandemian aikana sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus kosketti. Tämän lisäksi sosiaalityöntekijöiden tuli aktiivisesti toimia näiden ryhmien hyväksi. (Afrouz 2021, 565.) Sosiaalityöntekijät havaitsivat myös pandemian tuomia vaikeuksia ihmisten elämään:

Salla: Potilaiden puolesta harmittaa koronan kaikki sivuvaikutukset. Yhden nuoren tärkeä ammatillinen kuntoutusjakso on peruttu. Yksi ikäihminen ei pääse suunniteltuun selkäleikkaukseen ja on kivuissa kotona. Toisen ikäihmisen kiireellinen palveluasumispaikkaan sijoittaminen peruuntui, koska paikka meni koronan vuoksi kiinni.

Salla tekee selontekoa pandemian aikana sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavista tekijöistä palveluiden sulkemisen näkökulmasta. Sallaa kertoo, että häntä harmittaa potilaiden puolesta koronan ”sivuvaikutuksista”. Koronan ”sivuvaikutukset” tarkoittanee yhteiskunnan toimia, joita tehtiin pandemia leviämisen välttämiseksi. Vaikka lähtökohteisesti koronaviruksella on biologinen perusta, koronaviruspandemia sai myös mittavan yhteiskunnallisen muodon (Moisio 2020, 598). Salla mainitsee sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavien tekijöiden eli ”sivuvaikutuksista” asiakkaiden ”kuntoutusjakson peruuntumisen”, ”selkäleikkaukseen pääsemättömyyden” ja ”kiireelliseen palveluasumispaikkaan sijoittamisen peruuntumisen”. Koronaviruspandemia vaikuttiikin sosiaali- ja terveyspalveluihin monin eri tavoin, esimerkiksi perusterveydenhuollon vastaanotokäynnit vähenivät, kiireettömiä palveluita peruutettiin tai palveluita korvattiin etäyhteyksin tapahtuvaksi (Eronen 2020, 26–28).

5.2.5 Luottamuksellisuuden diskurssi

Sosiaalialan ammattihenkilön eettinen velvollisuus on turvata asiakkaan luottamuksellisuutta kaikissa tilanteissa. Luottamuksellisuuteen kuuluu myös salassapito ja yksityisyyden suojaaminen. Yksityisyyden kunnioittaminen edellyttää esimerkiksi sitä, että

asiakkaan asioita voidaan käsitellä työskentelyn aikana ulkopuolisten kuulematta sekä asiakkaan tietoja käsitellään salassa pidettävänä. (Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, 41.) Pandemian aikana etätyöskentely yleistyi nopeasti, jonka vuoksi myös sosiaalialatyöntekijöiden piti pohtia etätyöskentelyyn liittyvää ammattietiikkaa:

Tuomas: [--] Mielestäni voisin itse tehdä etätöitä, olisin voinut tehdä jo pitkän aikaa. Paljon voisin hoitaa tapaamisia puhelimitse ja etäyhteyksillä, joiden lisäksi työhöni kuuluu paljon kirjallisia töitä. Lopulta on melko vähän työtehtäviä, jotka ovat tiettyyn paikkaan sidottuja. Minulla on myös toisena työkoneena kannettava, joten välineetkin olisivat olemassa. [--] Yksin asuvana minun kohdallani ei myöskään olisi mitään tietosuojaongelmia. Kukaan ei kotonani kuulisi tai vahingossa näkisi, mitä olisin tekemässä. [--] etätyöskentely oli yleistä

Tuomas tekee selontekoa sosiaalityön tekemistä etäyhteyksin pandemian aikana ja siihen liittyvästä ammattietiikasta. Tuomas kertoo, että ”voisin itse tehdä etätöitä” ja erittelee syitä, miksi hän kokee, että työskentely etänä onnistuu. Hän mainitsee, että ”paljon voisin hoitaa tapaamisia puhelimitse ja etäyhteyksillä”. Tällä hän tarkoittanee sitä, että asiakkaan fyysisen tapaamisen sijaan, asiakkaan asioiden hoitaminen onnistuisi myös puhelimen välityksellä ja näkeminenkin olisi mahdollista etäyhteyksien kautta, koska hänellä on ”välineet olemassa”, kuten tietokone. Rajoitusten vuoksi pandemian aikana olikin tavallista, että asiakkaiden kasvokkain tapaamisia korvattiin puheluilla tai sähköisten viestintäsovellusten avulla (Eronen 2020, 105). Tuomas myös nostaa esille etätyöskentelyyn liittyvää ammattietiikkaa ja kertoo, että yksin asuvana hänellä ei olisi ”mitään tietosuojaongelmia”, jotka hänen mukaansa liittyivät ”kuulemiseen tai vahingossa näkemiseen” ulkopuolisten osalta. ”Vahingossa”-sana kertonee siitä, että lähtökohtaisesti Tuomaksen aikomus on pitää työskentelynsä salassa eli sen, mitä on ”tekemässä”. Mikäli kävisi toisin, se olisi ”vahinko” eli ei-tarkoituksenmukainen teko. Tuomaksen aikaisemmin esittämä väite siitä, ettei hänellä olisi ”mitään tietosuojaongelmia” kertonee myös siitä, että hän ei ole ottanut huomioon tietoturvaan liittyviä muita ongelmia tai hän ei ole tuonut niitä vain tässä kirjoituksessa esille. Myös muut sosiaalialatyöntekijät olivat tuoneet esille etätyöskentelyyn liittyviä salassapidon pohdintoja, etenkin perheen kotona olemisen näkökulmasta:

Laura: Etätyöt ja salassapito mietityttää. Onnistuuko se? Miten ja missä hoidan asiakaspuhelut? Kotona myös puoliso ja kolme lasta. Päätän ajaa autolla merenrantaan hoitamaan puhelut. Miten rajaan työajan? [--]

Laura tekee selontekoa salassapidon turvaamisesta etätöissä ja perheen läsnäolosta kotona työskentelyn aikana. Lauraa mietityttää ”etätyö” eli sosiaalityön tekeminen kotona tai jossain muualla kuin toimistossa sekä tässä uudessa tilanteessa asiakkaiden yksityisyyden suojaaminen eli ”salassapito”. Hän kertoo, että ”kotona on puoliso ja kolme lasta”.

Omasta perhetilanteesta mainitseminen tässä tilanteessa tarkoittanee sitä, että lapset ja puoliso voisivat vaarantaa salassapitoa, koska kaikki ovat samaan aikaan kotona. Laura on kuitenkin yrittänyt ratkaista eettisen velvollisuutensa suojata asiakkaiden yksityisyyttä ”ajamalla autolla merenrantaan hoitamaan puhelut”. Laura tarkoittanee tällä sitä, että hän järjesti autosta yksityisen tilan, missä hän voi ”hoitaa puhelut” eli toimittaa puhelimella jotain sellaista asiakkaisiin liittyvää yksityisyyden suojan alle kuuluvaa työtehtävää, jota ulkopuoliset eivät saa kuulla. Pandemian alkuvaiheessa tapahtui nopea siirtyminen etätöihin, joka johti siihen, että maailmanlaajuisesti sosiaalityöntekijät ovat nostaneet esille etätöihin liittyviä haasteita. Haasteet ovat liittyneet muun muassa asiakkaiden yksityisyyden suojelemiseen etätöissä, koska sosiaalityöntekijän oma perhe on ollut samaan aikaan kotona. Lisäksi etätöiden haasteena pidettiin kodin olosuhteiden arviointia videopuhelun välityksellä sekä sitä, jos asiakkaalla ei ollut etäasiointiin sopivia laitteita tai hän ei voinut käyttää niitä. (Banks ym. 2020a, 572.) Sosiaalityöntekijät myös kertoivat, että olivat pandemian vuoksi hyödyntäneet sähköisiä viestintävälineitä eri tavalla:

Juha: Lähetetään kouluille viestiä, että lastensuojeluun voi olla myös whatsappilla yhteydessä, vaikka normaalioloissa tällaista tietoturvaongelmalista ohjetta ei suostuttaisi antamaan.

Juha tekee selontekoa tietoturvaltaan ongelmaisten sovellusten käytöstä pandemian aikana. Juha kertoo, että oli lähettänyt koululle viestin, että ”WhatsAppilla voi olla lastensuojeluun yhteydessä”. Tämä oli ilmeisesti ollut kielletty lähestymistapa lastensuojeluun aikaisemmin, koska ”normaalioloissa” eli aikana ennen pandemiaa tällaista ”tietoturvaongelmaista ohjetta ei suostuttu antamaan”. Tämä kertonee siitä, että tietosuojaongelma oli Juhan ja lastensuojelun tiedossa, mutta pandemia tilanne koettiin poikkeukselliseksi ja sen vuoksi asioissa joustettiin. On myös huomattu, että sosiaalityöntekijöillä ei välttämättä ollut käytössä sosiaalialan viestintään tarkoitettuja tietoturvallisia viestintäsovelluksia pandemian alussa. Toisenlainen eettinen ongelma syntyi myös siinä vaiheessa, jos asiakkaiden yhteydenottoihin ei vastattaisi tai sosiaalitoimistoissa ei olisi mietitty ollenkaan, minkälaisia viestintävälineitä asiakkailla oli käytettävissä yhteydenottoon pandemian aikana. (Barsky 2020.) Sosiaalityöntekijät myös kertoivat, että he olivat muuttaneet työskentelynsä tapoja pandemian aikana:

Mikko: [--] Tilanne pakottaa ja kannustaa vähän muuttamaan toimintatapoja. Kannustan asiakkaita ulkoilemaan ja kävin jo toista kertaa asiakkaan kanssa keskustelua kävelylenkillä. Onnistuu, jos kyseessä on vain juttelua eikä siihen tarvita tulkkia. Vastaanottokeskuksen sijainti myös mahdollistaa sen: ei ole vaaraa, että joku ulkopuolinen kuulisi keskustelun. ulkona oleminen

Mikko tekee selontekoa asiakastapaamisen järjestämisestä ulkoilun aikana yksityisyyden suojan näkökulmasta. Mikon mukaan ”tilanne” eli pandemia ”pakottaa ja kannustaa vähän muuttamaan toimintatapoja”. Tämä tarkoittanee sitä, että pandemian vuoksi vanhoja toimintatapoja piti muuttaa, mutta Mikko näki tilanteen myös mahdollisuutena puhuesaan ”kannustuksesta”. Mikko kertoi myös, että ”kävin jo toista kertaa asiakkaan kanssa keskustelua kävelylenkillä”, joka kertonee siitä, että Mikko oli pandemian vuoksi järjestänyt asiakastapaamisen ulkona kahdesti. Mikon mukaan asiakastapaamisen järjestäminen ulkona ”onnistuu” eli Mikko kokee tapaamiset toimiviksi. Mikko on myös miettinyt tilanteen eettistä puolta kertomalla, että ”vastaanottokeskuksen sijainti mahdollistaa sen”. Tällä Mikko tarkoittanee sitä, että vastaanottokeskus oli syrjässä tai jossakin sellaisella alueella, jossa ei liiku muita ihmisiä. Tämän vuoksi Mikon mukaan ”ei ole vaaraa, että joku ulkopuolinen kuulisi keskustelun”. Sosiaalialalla työtapoja ja menetelmiä muokattiinkin olosuhteita vastaavaksi pandemian aikana ja tämän vuoksi asiakastapaamisia saatiin järjestää ulkona tai asiakkaita nähtiin kävelyiden merkeissä koronarajoitusten aikana (Eronen 2020, 109).

5.2.6 Ammatillisen rehellisyyden diskurssi

Rehellisyyden arvoon noudattamiseen kuului sosiaalityöntekijöiden luotettava käytös pandemiaan liittyen, kuten terveysohjeiden noudattaminen, etäisyyden pitäminen asiakkaisiin tapaamisten yhteydessä ja tarvittaessa luotettavan tiedon jakaminen asiakkaille (Farkas & Romaniuk 2020, 73). Sosiaalityöntekijät havaitsivatkin pandemian aikana, että asiakkaiden keskuudessa liikkui väärää tietoa:

Kasper: [--] Eniten on ilmennyt tarvetta tiedolle, koska liikkeellä maahanmuuttaja-asiakkaiden puheissa näyttäisi oleva jonkin verran väärää tietoa rajoituksista ja korona-viruksen vaikutuksesta. Tähän tiedontarpeeseen olemme vastanneet soittamalla asiakkaita systemaattisesti läpi ja ohjaamalla luotettavien tietokanavien äärelle. [--]

Kasper tekee selontekoa luotettavan tiedon äärelle asiakkaiden ohjaamisesta ja väärän tiedon korjaamisesta pandemian aikana. Kasperin havaintojen mukaan on ”ilmennyt tarvetta tiedolle”, joka liittyy pandemiaan, koska hän on huomannut maahanmuuttaja asiakkaiden ”puheissa” eli keskusteluissa ilmenneistä asioista, että asiakkailla oli virheellistä tietoa ”rajoituksista” ja ”koronaviruksen vaikutuksista”. Sosiaalityöntekijän eettisiin velvollisuuksiin rehellisyyden arvon ohjaamana pandemian aikana kuului asiakkaiden ohjaaminen tieteeseen perustuvan tiedon äärelle, kuten Kasper on tehnytkin ohjatessaan

asiakkaita ”luotettavan tiedon äärelle” (Farkas & Romaniuk 2020, 73). Lisäksi sosiaalityöntekijät havaitsivat, että liikkeellä oli huhuja ja pelkoja pandemiaan liittyen:

*Mikko: Hiihtolomien jälkeen perhe päätti omatoimisesti jäädä kotiin pariksi päiväksi, etteivät lomamatkoilta palanneet luokkatoverit tartuta heihin koronaa. Perhettä puhuteltiin ja kehoitettiin noudattamaan koululta annettuja ohjeita. Erityisesti lapset olivat hysteerisiä taudista ja perhe kokivat, että työntekijä on ”lähettämässä lapset kuolemaan” kun käskee mennä kouluun.
[--]*

Mikko tekee selontekoa rehellisyyden arvon noudattamisesta yrittäessään estää pelon ja huhujen lietsominen pandemian aikana. Mikko kertoo, että ”hiihtolomien jälkeen perhe päätti omatoimisesti jäädä kotiin pariksi päiväksi”, jolla hän tarkoittanee asiakasperhettä, joka oli päättänyt, etteivät lapset mene kouluun pariksi päivään. Syyksi tälle oli annettu, se ”etteivät lomamatkoilta palanneet luokkatoverit tartuta heihin koronaa”. Tämä tarkoittanee sitä, että asiakasperhe pelkäsi muiden saaneen lomamatkoiltaan koronavirus tartunnan, vaikkei asialle ollut totuusperäistä tietoa. Mikon mukaan ”perhettä puhutettiin” eli heidän kanssaan oltiin keskustelu tilanteesta ja ohjattu noudattamaan ”koululta annettuja ohjeita”. Perhe oli kuitenkin kokenut kouluun menemisen ”kuolemaan lähettämiseksi”, vaikka sosiaalityöntekijät olivat yrittäneet saada lapsia menemään kouluun. Sosiaalityöntekijöiden eettisiin valollisuuksiin pandemian aikana kuuluikin huhuista johtuvien yhteiskunnan häiriöiden ja pelon lietsomisen ehkäiseminen (Amadasun 2020, 754–755).

5.3 Sosiaalityöntekijöiden normit pandemian aikana

Normit ovat inhimillistä käyttäytymistä koskevia ohjeita, jotka kertovat sosiaalityöntekijöille heidän oikeuksistansa ja velvollisuuksista sekä sisältävät kieltoja. Tällä tavoin tarkasteltuna normit ohjaavat sosiaalityöntekijän työskentelyä eli kertovat sen, mikä työssä on sallittua ja mitä he eivät saa tehdä (Niemi 1993, 11). Moniin sosiaalityön käytäntöihin liittyy normeja kuten lakeja, menettelytapoja tai ohjeita. Kuitenkaan eettisesti oikeita vastauksia haastaviin tilanteisiin ei voida aina löytää säännöistä (Banks & Rutter 2021, 2–3). Tässä luvussa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden pandemian ajan normeja, joita analysoin eettisen hämmennyksen, eettisen ahdingon, eettisen luovuuden ja eettisen oppimisen näkökulmista. Näistä myös muodostui neljä diskurssia.

5.3.1 Eettisen hämmennyksen diskurssi

Sosiaalityöntekijät ovat osoittaneet pandemian alkuvaiheessa eettistä hämmennystä. Tämä oli yleistä kriisitilanteissa ja etenkin pandemian alkuvaiheessa. Eettinen hämmennys johtui siitä, että sosiaalityöntekijät eivät pandemian tai uusien rajoitusten vuoksi tieneet, miten tulisi toimia. (Banks & Rutter 2021, 8–9.) Sosiaalityöntekijät osoittivatkin eettistä hämmennystä kertomalla ohjeiden puutteesta:

Emma: Sosiaalityön ammattilaisten suojaaminen ja ohjeistus on puutteellista. Muilla organisaatioilla (Kela, TE-toimisto) tuntuu olevan selkeät rajaukset, mitä työntekijät voivat ja eivät voi tehdä. Meillä asiat on jätetty osittain omaan harkintaan.

Emma tekee selontekoa sosiaalityöntekijöiden ohjeiden puutteesta ja työntekijöiden eettisestä harkinnasta. Emma kertoo, että sosiaalityön ammattilaisten ”ohjeistus on puutteellista”. Tämä tarkoittanee sitä, että ohjeistusta ei ollut tai sitä ei ollut tarpeeksi. Emma kertoo havainnoistaan, jonka mukaan ”muilla” organisaatioilla ”tuntuu olevan selkeät rajaukset”. ”Selkeät rajaukset” tarkoittanee asiailaa, jonka sisällä työntekijät voivat työsäännön toimia ja ne kertovat myös siitä, mikä on kiellettyä eli Emmen sanojen mukaan ”mitä työntekijä voivat tehdä ja eivät voi tehdä”. Emmen mukaan ”meillä” eli hänen organisaationsa tai ylipäättensä sosiaalityössä ”asiat on jätetty osittain omaan harkintaan”. Tämä tarkoittanee sitä, että sosiaalityöntekijät joutuvat itse pääasiassa miettimään, miten toimivat pandemia olosuhteissa. ”Oma harkinta” sisältää väistämättä sosiaalityöntekijöiden eettistä ajatustyötä ja työntekijöiden tulee itse punnita erilaisten vaihtoehtojen väliltä, miten heidän tulisi toimia, eikä ”selkeitä rajauksia” eli vastauksia kysymyksiin ollut heti valmiina. Myöhemmin pandemian edetessä sosiaalityöntekijät kuitenkin ilmoittivat, että ohjeita tuli paljonkin, mutta niitä oli vaikea sisäistää:

Oona: Sähköpostissa tulee tuhottomasti ohjeita ja tietoa palveluiden muutuneista käytännöistä. Suurta osaa ohjeista on vaikea sisäistää ja toisaalta niissä on aukkoja. Todennäköisesti vasta käytännössä uudet toimintatavat konkretisoituvat ja ratkaistavia asioita tulee jatkuvasti eteen. [--]

Oona tekee selontekoa ohjeistuksen lisääntymisestä ja ohjeiden aukoista. Oona kertoo, että ohjeita ja tietoa tuli ”tuhottomasti”. Oona käyttää ”tuhoton”-sanaa, joka tarkoittanee sitä, että ohjeita tuli valtavan paljon, ehkä jopa hieman turhautumiseen tai hämmennykseen asti. Ohjeiden suuren määrän vuoksi niitä oli jopa ”vaikea sisäistää” eli ohjeita oli vaikea ottaa osaksi sosiaalityön toimintatapoja ja käytäntöjä. Tämä myös kertonee siitä, että pandemian vuoksi asioita ei voitu tehdä niin kuin aikaisemmin ja käytäntöjä tarvitsi muuttaa. Toisaalta ohjeissa oli myös ”aukkoja” eli niissä ei ollut yksityiskohtaisia tietoja

tai ne eivät vastanneet tarpeeksi kattavasti eri asioihin. Oona pohtii, että ”todennäköisesti vasta käytännössä uudet toimintatavat konkretisoituvat” eli hän uskoo, että tulevaisuudessa hän voi sisäistää uudet normit ja ne voivat muuttua konkreettisiksi toimintatavoiksi käytännön sosiaalityöhön. Sosiaalityöntekijät havaitsivat myös, että uudet ohjeet kuitenkin aiheuttivat eettisiä ristiriitoja:

Kasper: Sosiaalihuollon palveluiden arki ja yleiskuva palveluiden järjestämisestä alkaa muotoitua hiljalleen, kun organisaation eri tahoilla hiotaan linjauksia ja suosituksia. Tunnelma on myönteinen sen suhteen, että ohjeita on saatu suhteellisen nopeasti. Toisaalta ohjeet etätyön lisäämisestä ja sen takaamisesta, että sosiaalihuollon asiakkaalla tulee olla mahdollisuus tavata työntekijää tuntuvat ristiriitaisilta. Huolta herää siitä, että työntekijä jää liian yksin arvioimaan sitä, että tapaako asiakkaan vai ei, ja mitä siitä pahimmillaan seuraa.

Kasper tekee selontekoa eettisistä dilemmoista. Kasperin puheessa käy ilmi, että palveluiden ”arki ja yleiskuva” alkaa muotoutua. Tämä tarkoittanee sitä, että koronaviruspandemian kanssa oli jokseenkin opittu elämään ja siitä oli tullut uutta arkea. Myös ”myönteinen tunnelma” ohjeiden suhteen kertonee siitä, että sosiaalityöntekijät olivat sopeutuksessa uuteen normien ympäristöön. Kasper kuitenkin tuo puheessaan esille, että ”tuntuu ristiriitaiselta” etätöiden ohjeistuksen ja asiakkaiden tapaamismahdollisuuden yhdistäminen. ”Ristiriita”-sana paljastanee kyseessä olevan eettinen dilemma, jossa vastakkain ovat kaksi eri näkökulmaa, asiakkaiden suojaaminen koronavirustartunnalta etätöitä tehden ja asiakkaan oikeuksien toteuttaminen tapaamismahdollisuuden muodossa. Asiakkaan tapaamisen voidaan nähdä sosiaalityöntekijällä olevan myös virkaan liittyvä velvoite. Kasper kertoo, että hänelle ”herää huoli”, joka kertonee siitä, että hän on pohtinut tilanteen eri puolia ja tehnyt eettistä pohdintaa sen suhteen, mitä tilanteesta voi ”pahimmillaan seurata”. Pahimmillaan asiakas voi siis saada tartunnan tai asiakkaan tapaamismahdollisuuden epääminen voi estää asiakkaan tarpeiden ja oikeuksien toteutumisen.

Emman, Oonan ja Kasperin selontekoja yhdistänee eettinen hämmennys, joka on osoitettu aikaisemmassa tutkimuksessa tyypilliseksi pandemia alkuvaiheissa. Eettiselle hämmennykselle on tyypillistä, että sosiaalityöntekijät osoittivat hämmennystä sen suhteen, mitä he voivat työssään tehdä, mitä heidän tarvitsisi tehdä ja mitä heidän pitäisi tehdä. Emmalla on näitä piirteitä kertoessaan työntekijöiden omaan harkintaan jätetyistä päätöksistä, jossa ei ole näkyvissä selkeitä rajoja. Tyypillistä eettiselle hämmennykselle on myös selkeiden ohjeiden puutos ja sekava viestintä, josta Oona on ilmoittanut. Eettiseen hämmennykseen kuuluu myös eettisten dilemmojen kohtaaminen tilanteissa, joissa niitä ei ole aikaisemmin ollut. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijät joutuvat punnitsemaan ei-

toivottujen vaihtoehtojen välillä, miten toimia, kuten Kasper on kertonut. (Esim. Banks & Rutter 2021, 8–9.)

5.3.2 Eettisen ahdingon diskurssi

Eettiseksi ahdingoksi nimetään ilmiötä, jossa sosiaalityöntekijällä on näkemys siitä, mikä on oikein. Oleellista eettisessä ahdingossa on kuitenkin se, että sosiaalityöntekijä ei välttämättä voi tehdä oikeaa tekoa, koska institutionaaliset rajoitukset haastavat oikein toimimisen. (Banks & Rutter 2021, 9–11.) Pandemian aikana esimerkiksi asiakkaan tapaaminen organisaation ohjeiden noudattamisen sijaan voisi kuulua eettistä ahdinkoa kuvaavan ilmiön piiriin:

Ronja: Edelleen muiden organisaatioiden kollegat tekevät etävastaanotoilla töitä, potilaat kiittelevät kun joku ”oikea ihminen” heitä tapaa. En leiki sankaria, mutta maalaisjärki lienee sallittua. On helppo mennä organisaation yhteisten sääntöjen taakse ja toimia sieltä, unohtaen sen ketä varten tätä työtä teemme.

Ronja tekee selontekoa organisaation sääntöjen rikkomisesta, oikein tekemisen takia. Ronjan mukaan ”edelleen muiden organisaatioiden kollegat tekevät etävastaanotoilla töitä”, joka tarkoittanee sitä, että Ronja ei itse kuulu näihin ”muihin” etävastaanotolla työskenteleviin. Hän myös kertoo, että ”potilaiden kiittelystä” silloin kuin ”oikea ihminen” heitä tapaa. Tämä tarkoittanee sitä, että Ronja on saanut työssään kiitosta potilailta ja hän on ollut kuvailemansa ”oikea ihminen” eli työntekijä, joka työskentelee fyysisesti työpaikalla tavaten potilaita eikä etätöistä käsin. Ronja myös kertoo, ettei ”leiki sankaria”, joka kuvastanee sitä, että Ronja on huomannut toimivansa eri tavalla kuin muut työntekijät tapaamalla asiakkaita. Ronja valitsee toimintansa ikään kuin sen mukaan, mikä on hänen mielestään oikein ”maalaisjärjellä” ajateltuna. Ronja myös vastustaa ”organisaation yhteisiä sääntöjä” kuvailemalla ettei sääntöjen ”taakse” voi mennä. Sääntöjen ”taakse” meneminen tarkoittanee Ronjan mukaan tietynlaista mustavalkoisten ratkaisujen löytämistä. Tällä tavoin toimittuna Ronjan mukaan unohdetaan se ”ketä varten tätä työtä teemme”, jolla hän tarkoittanee sitä, että sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu asiakkaiden kohtaaminen. Eettinen ahdinko voi ilmetä myös muulla tavoin, kuten vahvoina tunne reaktioina:

Jesse: 23.3. – 29.3.2020 [--] Osa työntekijöistä koki tilanteen ahdistavaksi. Yritin lohdutella, että kaikkiin kysymyksiin ei vielä ole vastauksia, mutta

selviämme tästä kyllä. Yksi sosiaalityöntekijöistä koki tilanteen niin ahdistavana, että jäi uupumuksen johdosta sairauslomalle viikoksi. [--]

Jesse tekee selontekoa kielteisistä tunteista vastausten puutteeseen liittyen. Jessen mukaan pandemian alkuvaiheessa ”osa työntekijöistä koki tilanteen ahdistavaksi”, joka kertoo siitä, että jotkut sosiaalityöntekijät, mutta eivät kaikki, kokivat negatiivisia tunteita ”tilanteesta” eli pandemiasta ja sen tuomista muutoksista yhteiskunnassa ja sosiaalityössä. Yksi sosiaalityöntekijä ”koki tilanteen niin ahdistavana, että jäi uupumuksen johdosta sairauslomalla” tämä tarkoittanee sitä, että pandemiaan reagoitiin työntekijöiden keskuudessa eri tavalla ja yksi sosiaalityöntekijä koki tilanteen vielä ”raskaammaksi” kuin muut ja tarvitsi sairauslomaa. Jesse kertoo, että hän (johtavana sosiaalityöntekijänä) ”yritti lohdutella” eli helpottaa työntekijöiden tuntemuksia kertomalla, että ”kaikkiin kysymyksiin ei ole vielä vastauksia, mutta ”selvitämme tässä kyllä”. Tämä kertoo siitä, että työntekijät ”koki tilanteen ahdistavaksi”, koska heillä ei ollut vastauksia eli selkeää normistoa siitä, miten pandemia tilanteessa tulisi toimia ja siksi he reagoivat voimakkaasti. Voimakkaasti reagoiminen vuorostaan voi kertoa eettisestä ahdingosta.

Ronjan ja Jessen selontekoja yhdistää eettinen ahdinko. Eettistä ahdinkoa aiheuttavat tilanteet, jossa instituutioiden linjaukset, hallituksen politiikka ja työpaikan ohjeet tekevät oikein toimimisen haasteelliseksi. Eettistä ahdinkoa aiheuttivat tilanteet, jossa työskentely siten, ettei pandemiaa ota huomioon olisi vastuutonta, muttei myöskään vanhojen toimintatapojen jatkaminen ole eettisesti oikein. Loppujen lopuksi eettisesti oikean ratkaisun löytäminen on voi olla uudenlainen vastaus, joskus jopa sääntöjen vastaista toimintaa. Mielestäni Ronja toimi näin kuvaillessaan, ettei sääntöjen ”taakse” voi piiloutua ja tapasi asiakkaita ”maalaisjärjen” mukaan. Eettinen ahdistus näyttäytyy myös negatiivisin tunneilmaisuin, kuten Jessen tapauksessa oli käynyt. (Ks. myös Metteri & Hotari 2011, 70; Banks & Rutter 2021, 9–11.)

5.3.3 Eettisen luovuuden diskurssi

Eettisellä luovuudella tarkoitetaan uusien ratkaisujen luomista pandemian aikana koettuihin eettisiin ongelmiin. Eettistä luovuutta tarvitaan, kun arkipäiväiset menettelytavat sisäänrakennetulla ammattietikalla eivät ole käytettävissä tavanomaisessa muodossa. (Banks & Rutter 2021, 11–12.) Sosiaalityöntekijät kertoivatkin, että heidän on pitänyt keksiä uusia luovia ratkaisuja vastaamaan pandemia tilanteeseen:

Toni: Sosiaalitoimessa on jouduttu keksimään luovia ratkaisuja siihen miten asiakkaita nyt ohjataan etuuksien hakemisessa. [--] Luovien ratkaisujen keksiminen ei sinänsä ole sosiaalityön arjessa uutta, vaan sitä tapahtuu joka päivä.

Toni tekee selontekoa luovien ratkaisujen keksimisestä pandemian aiheuttamiin tilanteisiin. Toni kertoo, että ”sosiaalitoimessa on jouduttu keksimään”, joka viittaa siihen, että sosiaalitoimessa on ollut pakko kehittää uusia toimintatapoja ja ”luovia ratkaisuja”, koska vanhat toimintatavat eivät olleet enää tarkoituksenmukaista tai kannattavaa. ”Luovat ratkaisut” ovat vastaus siihen, miten ”nyt” eli pandemian aikana työskenneltiin. Tonin mukaan myös ”luovien ratkaisujen keksiminen ei sinänsä ole sosiaalityön arjessa uutta”, joka kertonee siitä, että sosiaalityöntekijän työssä on tavanomaista kohdata uusia tilanteita ”joka päivä”, joihin ei ole ratkaisuja valmiiksi, vaan ne vaativat tilannekohtaista eettistä pohdintaa. Luovien ratkaisujen lisäksi sosiaalityöntekijät kertoivat vaihtoehtoisista tavoista reagoida:

Tuomas: Ma 11.5. näin asiakkaan! Olin työparina lääkärille ja asiakas tuli toimistollemme, koska hänellä ei ollut mahdollisuutta videoyhteyteen. Olin asiaa edellisellä viikolla selviteltyt ylläkärriltä, joka on myös esimieheni ja hän ohjeisti, että hoidollisista syistä voi tulla paikalle, mikä tarkoittaa esim. psykoottisuuden tai itsetuhoisuuden arviointia. Tässä tapaamisessa oli kyse ensikäynnistä ja silloin on myös ok tulla paikalle, jos videoyhteyttä ei ole. Lääkärin on hankala tehdä käyntiin liittyvää arviota näkemättä potilasta. Tapaaminen sujui hyvin, asiakas piti tunnollisesti koko ajan suu-nenäsuojaa annettujen ohjeiden mukaan.

Tuomas tekee selontekoa vaihtoehtoisista toimintatavoista pandemian aikana. Tuomas huudahtaa, että ”näin asiakkaan!”. Tämä kertonee ensimmäisen koronavirus aallon aikaan vallitsevasta eristäytyneisyydestä, koska asiakkaiden näkemisestä tuli poikkeuksellisempaa etätyöhön siirtymisen vuoksi. Tuomas kuitenkin kertoo, että ”asiakas tuli toimistolle, koska hänellä ei ollut mahdollisuutta videoyhteyteen”, joka kertonee siitä, että ensisijaisesti tapaamiset kuitenkin järjestettiin videoyhteyksin pandemian aikana, mutta nyt tehtiin poikkeus. Tuomas oli kuitenkin jo ”edellisellä viikolla selviteltyt esimieheltä” tarkempia normeja, miten hän voisi toimia. Hän oli siis ”selvittely” vaiheessa valmistautunut tilanteeseen ja ”esimieheltä” kysyminen viittaisi siihen, että Tuomas tiedostaa, että hän voisi toiminnallaan muuten rikkoa etätapaamiseen liittyvää ohjetta. Tapaamisessa asiakas ”piti tunnollisesti koko ajan suu-nenäsuojaa annettujen ohjeiden mukaan” tämä viittaa siihen, että henkilökunnan kehotuksesta asiakasta pyrittiin ohjeistamaan suu-nenäsuojien käytöstä ja siten yritettiin ennaltaehkäistä mahdolliset koronavirus tartunnat. Suojan pitäminen toimi ikään kuin vaihtoehtoisena toimintatapana etäyhteyden ja asiakkaan tapaamisen välillä. Sosiaalityöntekijät kertoivat myös muista vaihtoehtoisista tavoista:

Ronja: Kaupungin sosiaalityöntekijät pohtivat, että eivät pääse tekemään palvelutarpeen arvioita kun heitä ohjeistettu ettei potilaita tavata. Ei arvioita voida jättää tekemättä, tarvitaan luovuutta, tehdään tarvittaessa vaikka puhelimella tai sitten mennään tk:n jos potilaan tilanne sitä vaatii. Välillä tullut sellainen kuva, että koronaan vedoten voidaan asioita jättää monessa paikkaa tekemättä ja potilaat ” pärjäävät ” kyllä.

Ronja tekee myös selontekoa vaihtoehtoisista toimintatavoista ja normien vastustamisesta. Ronjan kertoo, että ”kaupungin sosiaalityöntekijät pohtivat, että eivät pääse tekemään palvelutarpeen arvioita, kun heitä on ohjeistettu, ettei potilaita tavata”. Tämä tarkoittanee sitä, että kaupungin sosiaalityöntekijät ovat saaneet työnantajalta ohjeen, ettei potilaita tavata pandemian aikana tartuntojen leviämisen ehkäisemiseksi, jonka vuoksi sosiaalityöntekijät ”eivät pääse” eli eivät voi työpaikan ohjeen noudattamisen vuoksi tulla tekemään palvelutarpeen arvioita. Seuraavassa virkkeessään Ronja pohtii, ettei ”arvioita voi jättää tekemättä”, joka kertonee Ronjan työmoraalista. Hän ehdottaa palvelutarpeen arvion tekemättä jättämisen sijaan ”luovuutta”. ”Luovuus” tarkoittanee uusien toimintatapojen keksimistä, kun vanhat toimintatavat eivät ole käytettävissä. Ronja kertoo että ”tehdään tarvittaessa vaikka puhelimella” eli asiakkaan palvelutarpeen selvittäminen soittamalla asiakkaalle on yksi vaihtoehto, mikäli asiakkaan kohtaaminen ei onnistu. Ronja myös ehdottaa luovana ratkaisuna kaupungin sosiaalityöntekijöiden saamien ohjeiden rikkomista ”mennään tk:n jos potilaan tilanne sitä vaatii”, mutta Ronja tarkoittanee, että ehtona sääntöjen rikkomiselle on se, että potilaan tilanne tulee ”vaatia” viimesijaisena vaihtoehtona terveyskeskuksessa vierailua. Ronja myös pohtii, että ”välillä tullut sellainen kuva” tällä Ronja tarkoittanee käsitystään muista työntekijöistä. Ronjan saaman ”kuvan” eli käsityksen pohjalta, hän on havainnut, että ”koronaan vedoten voidaan asioita jättää monessa paikkaa tekemättä” eikä luovia ratkaisuja yritetä löytää.

Tonia, Tuomasta ja Ronjaa yhdistäneet eettinen luovuus. Eettinen luovuus syntyy siitä, kun sosiaalityöntekijöiden täytyy luoda uusia toimintatapoja muuttuneen tilanteen vuoksi ja näihin toimintatapoihin sisällytetään tärkeitä eettisiä piirteitä, kuten Toni on tehnyt luomalla uusia ratkaisuja asiakkaiden ohjaamiseen. Eettinen luovuus voi myös sisältää institutionaalisten sääntöjen ja normien venyttämistä, rikkomista tai kyseenalaistamista etenkin sellaisten normien kohdalla, joita sosiaalityöntekijät pitivät epäoikeudenmukaisena tai haitallisina ja ne voitiin yrittää korvata vaihtoehtoisilla ratkaisuilla. (Banks & Rutter 2021, 11–12.) Tuomas ja etenkin Ronja toteuttavat eettistä luovuutta käytännön tasolla. Tuomas käytti luovana ratkaisuna tilanteen selvittämistä etukäteen. Hän myös venytti ohjeita tapaamalla asiakkaan etätyöskentely määräyksestä huolimatta, mutta asiakas piti suu-nenäsuojaa tapaamisen ajan, joka oli tilanteen vaihtoehtoinen ratkaisu. Ronja taas

ehdotti luovaksi ratkaisuksi asiakkaalle soittamista sekä normien rikkomista ehdottamalla, että asiakkaan luona tulisi tilanteen vaatiessa vierailia, joka toimi vaihtoehtona palvelutarpeen arvion tekemättä jättämiselle.

5.3.4 Eettisen oppimisen diskurssi

Pandemian alkuvaiheissa oli tavallista, että sosiaalityöntekijät olivat uppoutuneita sopeutumaan uusiin työskentely olosuhteisiin ja vain harvat miettivät vielä tässä vaiheessa oppimiaan asioita tai pandemian tuomia opetuksia tulevaisuutta varten. Kuitenkin pandemia antoi uuden pohjan eettiselle oppimiselle, jolla tarkoitetaan sosiaalityöntekijöiden reflektointia työstä oppimastaan ja näiden oppimien asioiden ottamista mukaan eettiseen käytännön työhön. (Banks & Rutter 2021, 8, 13.) Päiväkirjoissa sosiaalityöntekijät pohtivat myös pandemiasta opittujen asioiden tulevaisuuden näkymiä:

Arto: [--] Koronapandemian ”jälleenrakennus –aikana” ja sote + sotu-uudistusten aikana tullaan tarvitsemaan kykyä ottaa oppia menneestä ja katsoa tulevaisuuden mahdollisuuksiin.

Arto tekee selontekoa pandemiasta opittujen asioiden vaikutuksesta tulevaisuuteen. Arto kuvaava koronaviruspandemian jälkeistä aikaa ”jälleenrakennus-aikana”. Tämä kuvaus kertoo siitä, että Arto ajattelee pandemian jälkeen alkavan uudenlainen aikakausi, jolloin sosiaalityötä voidaan muokata ja kehittää pandemiasta opittujen asioiden pohjalta. Arton mukaan myös ”sote + sotu-uudistuksen aikana” eli sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen ja sosiaaliturvan uudistuksen aikana ensimmäisen aallon jälkeen tulevaisuudessa ”tullaan tarvitsemaan kykyä ottaa oppia menneestä”, kuten pandemian vaikutuksista sosiaalityöhön ja käyttää pandemiasta saatuja oppeja katsoessaan ”tulevaisuuden mahdollisuuksiin”. Sosiaalityöntekijät kokivat työskentelyn pandemia olosuhteissa myös lopuksi vakiintuneeksi ja arkipäiväistyneeksi:

Elli: Korona tilanteen arkipäiväistyminen sai aikaan sen, että poikkeuskäytänteistä alkoi tulla vakiotoimintaa. [--]

Elli tekee selontekoa poikkeuskäytäntöjen muuttumisesta vakiintuneeksi. Ellin mukaan myös ”korona tilanteen arkipäiväistyminen” kertoo siitä, että Elli koki koronatilanteen päiväkirjojen kirjoittamisen loppupuolella muuttuneen tavanomaiseksi. Tämä myös sai aikaan hänen mukaansa sen, että ”poikkeustoiminta alkoi tulla vakiotoimintaa”. Tämä tarkoittanee sitä, että ”poikkeustoiminta” eli pandemian aikana annetuista uusista normeista ja sen vuoksi muuttuneista käytännöistä tuli oppimisen myötä ”vakiotoimintaa”

eli tavanomainen tapa tehdä sosiaalityötä pandemian aikana ja mahdollisesti myös sen jälkeen.

5.4 Sosiaalityöntekijöiden velvollisuus- ja seurausetiikka pandemian aikana

Ammattieettisiä kysymyksiä voidaan tarkastella periaatepohjaisen etiikan (principle-based ethics) mukaan, jolloin teon oikeellisuutta tarkastellaan tietyn eettisen ydinperiaatteen avulla. Tällaisia periaatteita voidaan johtaa muun muassa deontologisesta etiikasta Immanuel Kantin tapaan tai Jeremy Benthamin ja John Stuart Millin utilitarismista. (Banks 2006, 78; Banks & Gallagher 2009, 32.) Tällaiset periaatteet tarjoavat suuntaviivoja ja toimivat viitekehyksinä, joiden puitteissa sosiaalityöntekijät voivat arvioida, miten heidän tulisi työssään toimia (Parrott 2010, 56). Toisin sanoen sosiaalityössä voidaan puhua seuraus- ja velvollisuusetiikasta, näistä myös muodostui yksi diskurssi. Seurausetiikan mukaan oleellista on tarkastella sitä, millaisia seurauksia teolla on. Velvollisuusetiikan mukaan ihmisen velvollisuus on toimia ohjeiden mukaan sekä teossa itsessään tai säännössä on ominaisuus, joka määrittelee sen, onko teko oikein tai väärin. (Aadland 1993, 71; Blennberger 2005, 59; Raunio 2009, 115–116.) Pandemian aikana sosiaalityöntekijät kohtasivatkin päällekkäisiä velvollisuuksia, jotka liittyivät koronavirusrajoitusten noudattamiseen, mutta samalla myös velvollisuuteen auttaa asiakasta:

Hanna: Istuin viiteen saakka herran huoneessa ja keskustelimme elämästä ja kuolemasta. Hänen varsinaisen, sairaalamaksuihin liittyvän asiansa olisin voinut hoitaa puhelimesta mutta koko muu keskustelu olisi jäänyt pois. Päivän lopuksi herra kiittää useaan otteeseen ja sanoo, että tulee muistelemaan tätä keskustelua pitkään. Toivottavasti en ole koronan oireeton kantaja. Tiedän, että minun olisi vain pitänyt hoitaa asia puhelimitse silläkin uhalla että kohtaaminen jää pinnallisemmaksi, mutta koen että velvollisuuteni ihmisenä on kohdata toinen ihminen kun hän sitä tarvitsee. Toisaalta velvollisuuteni on henkilökunnan jäsenenä myös suojata potilaita. Olen oireeton ja istuin 1,5 m etäisyydellä potilaasta.

Hanna selontekoa voidaan tarkastella velvollisuusetiikan mukaan. Hän kertoo tilanteesta, jossa oli nähnyt ”herran” eli asiakkaan tämän (potilas)huoneessaan. Hanna kertoo, että asiakkaan ”varsinaisen asian” eli työtehtävän, jota Hanna oli menossa suorittamaan, olisi voinut hoitaa puhelimesta. Toisaalta Hanna arveli, että puhelimesta hoitaminen olisi joutanut siihen, että ”muu keskustelu olisi jäänyt pois” eli Hanna uskoi, että puhelimesta ei olisi tullut juteltua asiakkaan kanssa samalla tavalla ”elämästä ja kuolemasta”. Hannan

päätöstä tavata asiakasta voidaan velvollisuuseetiikan mukaan perustella siten, että tilannetta ohjasi ammattieettiset perusarvot, jolloin asiakkaan tapaaminen oli tässä tapauksessa tärkeämpi asia noudattaa kuin tilanteeseen liittyvä erityisluonne, mikä olisi liittynyt etätyöskentelyyn liittyvien ohjeiden noudattamiseen (Aadland 1993, 73, 76). Hanna kuitenkin toi esille viruksen leviämiseen liittyvää huolta kasvokkaiseen tapaamisiin liittyen pohtimalla, että ”toivottavasti en ole koronan oireeton kantaja”. Hanna myös tiedosti, että ”minun olisi vain pitänyt hoitaa asia puhelimitse” ja noudattaa pandemia-ajan ohjeita. Kuitenkin soittamisen huonona puolena Hanna näki uhan ”pinnallisesta kohtaamisesta”. Sosiaalityöntekijät voivatkin kohdata päällekkäisiä velvollisuuksia työssään. Olennaista on silloin se, kumpaan velvollisuuteen sosiaalityöntekijä on enemmän sitoutunut (Banks 2006, 126). Kaikesta huolimatta Hanna valitsi nähdä asiakkaan kasvotusten ja perusteli valintaansa velvollisuuteen liittyen ”koen, että velvollisuuteni ihmisenä on kohdata toinen ihminen, kun hän sitä tarvitsee”. Tämä kertonee siitä, että Hanna toimi velvollisuuden mukaan, joka oli johdettu sosiaalityön arvoista. Hanna oli kuitenkin myös huolehtinut asiakkaankin suojaamisesta kertomalla, että hän itse oli ”oireeton” ja istui ”1,5 metrin” päässä asiakkaasta.

Hannan selontekoa voidaan tarkastella myös Kantin kategorisen imperatiivin mukaan. Kantin etiikassa olennainen merkitys on kategorisella imperatiivilla, joka muodostaa perustan eettiselle arvioinnille sekä se muodostaa velvollisuuksien perustan. Kantin yleispätevyys argumentin mukaan ihmisen tulee toimia niin, että toiminnan sääntö voidaan yleisesti tunnustaa. Tämä tarkoittaa sitä, että toimijan pitää pystyä toivomaan, että kaikki muutkin toimivat tietyssä tilanteessa samalla tavalla. (Blennberger 2005, 62–63; Banks 2006, 29–30; Parrott 2010, 50.) Jos ajatteleme sääntönä toisen auttamista, on nähtävissä, että se voidaan yleistää. Kuten Hanna sanoo ”koen, että velvollisuuteni ihmisenä on kohdata toinen ihminen, kun hän sitä tarvitsee”. Mikäli tätä velvollisuutta ei voitaisi yleistää, silloin pitäisi ajatella, ettei muidenkaan pitäisi toimia Hannan mainitsemalla tavalla ”kohdata apua tarvitseva ihminen”. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan seurauseetiikkaa:

Hanna: Eksyn väärään potilashuoneeseen etsiessäni toista potilasta ja kohdan hyvin nuoren, 18-vuotiaan potilaan. [--] Potilas alkaa kuitenkin puhua ongelmistaan Kelan kanssa ja jään jutulle. Potilas sanoo, että on yrittänyt omaohjaajansa avulla tsekata puhelimen avulla Kelan sivuilta liitteiden tilannetta mutta puhelimella sivujen käyttö on hankalaa. Noudan työläppäriini huoneesta ja annan potilaalle jotta tämä pääsee kirjautumaan Kelan sivuille. Taas sama syyllisyys, ei varmaan olisi järkevää tuoda potilaalle läppäriäni tässä koronatilanteessa. Tiedän etteivät muut työntekijät olisi tuoneet konettaan. Jutulemme potilaan kanssa niitä näitä jonottaessani

tämän puolesta Kelaan puhelimessa. Toimeentulotukipäätös on viivästynyt koronan vuoksi, kertoo potilaan omaohjaaja kun soittamme yhdessä potilaan kanssa tälle. Autettuani potilasta tämä kysyy saako halata ja halaan tätä ilahtuneena spontaanisti. Muistan heti että ai niin, se korona.

Hannakin tekee selontekoa seurauksista. Hanna kertoo, että oli vahingossa tavannut asiakkaan, koska ”eksyi” väärään potilashuoneeseen, joka kertonee siitä, että kohtaaminen ei ollut suunniteltu. Potilas alkoi kuitenkin ”puhumaan ongelmistaan” eli ilmaisi tarvitsevänsä apua. Avuntarve liittyi Kelan liitteiden tilanteeseen. Potilas ei myöskään ollut pystynyt selvittämään tilannetta yrityksestä huolimatta itse, koska ”puhelimella sivujen käyttö on hankalaa”. Hanna ”noutaa työläppäriinsä” potilaan avuksi. Hanna kuitenkin pohtii, että ”ei varmaan olisi järkevää tuoda potilaalle läppäriäni tässä koronatilanteessa”. Tällä Hanna tarkoittanee sitä, ettei ole pandemian vuoksi järkevää työskennellä kasvokkain tai ei ole järkevää antaa omaa työkonetta mahdollisen viruksen leviämisen vuoksi koneen pinnoilta potilaalle. Seurausetiikassa päätöksiä miettiessä punnitaankin erilaisia vaihtoehtoja siitä, miten tulisi toimia oikein. Tällöin pyritään arvioimaan sitä, mitkä seuraukset ovat todennäköisiä yleiskatsauksen perusteella ja valitaan se teko, jolla on oletettavasti parhaat seuraukset. (Blennberger 2005, 60–61.) Tässä tilanteessa Hannan tekojen seuraus oli kuitenkin hyvä potilaan kannalta. Syy toimeentulotukipäätöksen tilasta löytyi ja potilas kysyi ”saako halata”, joka kertonee potilaan kiitollisuuden eleestä Hannan apua kohtaan. Myös seuraavassa aineistonäytteessä tarkastellaan tilanteen seurauksia:

Mikko: Jäin potemaan lievää huonoa omaa tuntoa näkemyserosta naapurivokin kollegan kanssa. Olen näissä olosuhteissa sitä mieltä, että punnitsen tapauskohtaisesti, onko tärkeämpää kohdata ihminen ja mahdollisesti välttää pahemmat seuraukset kuin noudattaa tiukasti valtiovallan ohjeita (”vältettävä sosiaalisia kontakteja”). Kollegan näkemys oli tiukka: ei tulisi ottaa mitään riskiä. Rajoitusten astuessa päälle, lähin todettu koronatartunta oli 200 km päässä täältä, olin itse terve enkä kuulu riskiryhmään, asiakkaalla on taustalla itsetuhoisuutta ja reagoi tilanteeseen kriisinomaisesti. Jälkeenpäin, kun näen asiakkaan päässeen jaloilleen, en kadu ottamaani riskiä. Sen sijaan äärimmäisten välttelytoimien seurauksena mahdollisesti tapahtuneiden itsetuhoisten toimien seurauksena en voisi kiitellä itseäni tekemästä valinnasta että ”en ainakaan levittänyt koronavirusta” – kun ei edes ollut mitään levittää.

Mikko tekee selonteko seurauksista. Mikko kertoo, että on jäänyt ”potemaan lievää huonoa omatuntoa” sen jälkeen, kun oli keskustellut vastakkaisen mielipiteen omaavan kollegan kanssa ”näkemyseroista” asiakkaiden kasvokkain tapaamisiin liittyen. ”Huono omatunto” kertonee siitä, että Mikko koki toimineensa jollain tapaa väärin, koska hän oli rikkonut ”valtiovallan ohjeita”, joita kollega puolestaan olisi noudattanut tarkasti. Seurausetiikassa ei olekaan tapana painottaa tilanteeseen liittyviä sääntöjä tai normeja, vaan

tärkeintä on arvioida tilannetta sen hyvien seurausten mukaan, Tällä voidaan selittää myös työkaverin ja Mikon näkemyseroja, jossa työkaveri selkeämmin juontaa eettisen ajattelunsa velvollisuusetiikasta. (Aadland 1993, 84.) Mikko perustelee toimintaansa sille, että ”näissä olosuhteissa” eli koronan aiheuttamassa poikkeustilassa, hän arvio eri vaihtoehtoja asiakkaan tilanteen mukaan ”tapauskohtaisesti”. Hän siis tarkastelee sitä, onko tärkeämpää ”kohdata ihminen” vai noudattaa ”valtiovallan ohjeita” sosiaalisten kontaktien välttämiseksi. Mikko myös erittelee, että ”lähin koronartartunta oli 200 km päässä”, ”olin terve” ja ”en kuulu riskiryhmään” nämä kertonee siitä, että Mikon mukaan viruksen tarttumisen mahdollisuudet olivat tapaamisessa pienet. Asiakkaalla sen sijaan oli ”taustalla itsetuhoisuutta” ja hän ”reagoi kriisinomaisesti”. Jälkeenpäin Mikko kertoo, että ”ei kadu ottamaansa riskiä” ”valtiovallan ohjeiden” rikkomisesta. Tämä johtui siitä, että hän näki ”asiakkaan pääsevän jaloilleen” eli asiakas ilmeisesti selvisi kriisitilanteensa yli ja hän ei käyttäytynyt itsetuhoisesti. Mikon teolla oli siis hyvä seuraus. Sen sijaan ”äärimmäisten välttelytoimien seurauksena” eli asiakkaan tapaamatta jättäminen viruksen leviämisen ennaltaehkäisemiseksi olisi voinut johtaa ”itsetuhoisiin toimiin” asiakkaan osalta ja Mikko ”ei voisi kiitellä itseään tekemästään valinnasta”. Jälkimmäisen teon seuraus olisi ollut huono, vaikka ”valtiovallan ohjeita” sosiaalisten tilanteiden välttämiseksi olisi noudatettu.

Jeremy Benthamin ja John Stuart Millin kehittämä utilitarismi, keskittyy tekojen seurauksiin (a principle of justice), jossa toiminnan oikeellisuus määräytyy tuotetun hyvän perusteella, usein myös suurimman hyvän perusteella suurimmalle määrälle ihmisiä (Banks & Gallagher 2009, 32). Tähän liittyy myös oikeudenmukaisuusperiaate (a principle of justice), jossa jokaisen henkilön onni on sama kuin kenen tahansa muun; toisin sanoen jokaisen henkilön onnen lasketaan merkitsevän yhtä paljon. Sosiaalityössä näiden kahden periaatteen välillä on kuitenkin jatkuva jännite. (Parrott 2010, 54–55.) Jos väitettä testataan Mikon tapaukseen, voidaan nähdä, että ”valtiovallan ohjeiden noudattaminen” sosiaalisten tilanteiden välttämiseksi voisi viruksen leviämisen ehkäisemisen näkökulmasta luoda suurimman hyvän suurimmalle osalle. Oikeudenmukaisuus periaate kuitenkin kyseenalaistaa sen, koska näin toimittuna asiakkaan luona ei olisi vierailtu, mutta asiakkaan onni merkitsee kuitenkin yhtä paljon kuin kenen tahansa muun. Sosiaalityössä ei kuitenkaan enemmistön hyvää voida tavoitella vähemmistöjen tarpeiden kustannuksella.

5.5 Sosiaalityöntekijöiden eettiset positiot pandemian aikana

Diskurssianalyysissä subjektipositioilla rakennetaan kielenkäytössä määrittymiä itsestä ja muista. Nämä subjektipositiot ymmärretään toiminnallisiksi kategorioiksi, eikä ihmisen ominaisuuksiksi. Ne myös ovat tilanteittain vaihtelevia ja moninaisia sekä tuotettuja sosiaalisessa käytännössä. (Jokinen & Juhila 2016, 282.) Tässä luvussa tarkastellaan sitä, millaisia subjektipositioita sosiaalityöntekijöille ammattietiikan suhteen muodostuu.

5.5.1 ”Korkean työmoraalin sosiaalityöntekijä vai perheestä huolehtija”

Anna: [--] Henkilökohtaisella tasolla mietin paljon sitä, miten tämä vaikuttaa omaan työhön. Olen pyrkinyt tekemään työtäni kuten ennen ja olemaan asiakkaiden tukena. Toiset ovat olleet enemmän kotona ja hoitaneet omaa perhettä voimakkaammin. Pohdin, onko minulla liian korkea työmoraali ja laitanko työni perheeni edelle.

Anna kertoo ajatelleensa ”henkilökohtaisella tasolla” eli itsekseen sitä, miten ”tämä” eli pandemia tulee vaikuttamaan hänen työhönsä. Anna kertoo, että on ”pyrkinyt” tekemään työnsä, kuten ennen ja olemaan asiakkaiden tukena. ”Pyrkinyt”-sana osoittanee sen, että Annan tavoitteena on ollut jatkaa sosiaalityöntekijänä työssään samalla tavalla kuin aikaisemmin. Anna on kuitenkin huomannut, että ”toiset” eli muut (sosiaali)työntekijät ovat positioituneet perheestä huolehtijoiksi. Annan muodostama positio muista on muodostunut siitä, kun toiset ovat ”hoitaneet omaa perhettä voimakkaammin”. Anna tarkoittanee voimakkaammin hoitamisella sitä, että muut työntekijät ovat keskittyneet perheensä hyvinvointiin erityisen tarkasti, tarkemmin kuin yleensä tai jopa tarkemmin kuin työhönsä. Tutkimuksessa onkin selvinnyt, että sosiaalityöntekijät ovat ilmoittaneet positiivisista vaikutuksista työ- ja perhe-elämän säätelyn välillä pandemian aikana, koska etätyö toi työntekoon joustavuutta ja säästi aikaa, koska toimistolle ei tarvinnut siirtyä (Ashcroft ym. 2022, 1738). Anna myös pohtii, onko hänellä ”liian korkea työmoraali”. Tämän käsityksen itsestään Anna luo suhteessa muiden työmoraalin tarkasteluun ja hän lienee huomannut, että hänen työmoraalinsa on korkeampi kuin ”toisilla” työntekijöillä, koska hän ei keskity perheensä kanssa olemiseen samalla tavalla kuin muut. Tällä tavoin ajateltuna, Anna voisi luoda itselleen sosiaalisena käytäntönä position korkean työmoraalin työntekijästä.

5.5.2 ”Ammatillisten rajojen eettinen joustaja”

Mikko: Jo viime viikolla alkoi turhautuminen ajatuksesta, että sosiaali-ohjaajan tulisi ryhtyä lasten äidiksi ja kotikoulun tueksi tai vastaavasti koulunkäyntiavustajaksi. Kummastakaan ei ole minkäänlaista kokemusta eikä tosiasiassa mitään hajua tämän päivän koulumaailmasta. Jotenkin on kuitenkin pistettävä asioita eteenpäin, jotta lasten oikeus maksuttomaan perusopetukseen toteutuisi.

Mikko kertoo, että häntä ”turhautti” ajatus sosiaali-ohjaajan ryhtymisestä ”lasten äidiksi”, ”kotikoulun tueksi” tai ”koulunkäyntiavustajaksi”. Mikon erittely kertonee siitä, että lasten etäkouluun siirtymisen toi lapsille uudenlaisia sosiaalisen tuen tarpeita pandemian aikana. Toisaalta Mikon selonteko voi kertoa myös siitä, että pandemian aikana työntekijöitä saatettiin siirtää heidän tavanomaisesta työtehtävästään väliaikaisesti toiseen tehtävään. Uudelleensijoittaminen aiheutti myös sosiaalialan työntekijöille muutoksia totuttuihin ammattirooleihin. (Ashcroft ym. 2022, 1733.) Mikko kuitenkin kertoo, ettei hänellä ole ”mitään hajua tämän päivän koulumaailmasta”, mikä tarkoittanee sitä, ettei Mikko tavallisesti työskentele koululaisten kanssa. Mikko on kuitenkin valmis joustamaan tavallisen osaamisalueensa ulkopuolelle, kun hän kuvailee ”asioiden eteenpäin pistämistä” ja ”lasten oikeuden toteutumista”. Mikko positioituu pandemian aiheuttaman muutoksen mukaan ammatillisten rajojen eettiseksi joustajaksi, koska hän on valmis menemään ”eteenpäin” vaikkei hänellä ole ”koulumaailmasta mitään hajua”. Tämän lisäksi hän joustaa tavallisista ammatillisista rajoista sosiaalialan eettisten periaatteiden mukaan lasten edun turvaamisen vuoksi myös koulumaailmassa.

5.5.3 ”Eettinen yhteiskunnallinen toimija”

Samu: [--] Soitin myös Talentian ammattieettiseen neuvontaan ja sain vahvistusta omille ajatuksilleni siitä, että poikkeusoloissa pitäisi kyetä toimimaan poikkeuksellisesti, eikä työnantajan etätyölinjauksissa ole mitään mieltä. Puhelussa sain ohjeita ja kannustusta viedä asiaa eteenpäin, mutta päätin nukkua yön yli ja todennäköisesti jäädä seuraamaan asiaa. [--]

Samu positioituu eettiseksi yhteiskunnalliseksi toimijaksi, koska oli soittanut ”Talentian ammattieettiseen neuvontaan”. Samu on soittanut sinne sen takia, koska ”työnantajan etätyö linjauksissa ei ole mitään mieltä” ja hän haki vahvistusta ajatukselleen siitä, että ”poikkeusoloissa pitäisi kyetä toimimaan poikkeuksellisesti”. Sosiaalityöntekijöiden

ammattieettiseen toimintaan kriisiaikoina kuuluukin kertoa ammatillisille järjestöille ja työnantajille havaitsemistaan haitallisista käytännöistä tai rakenteista (Banks ym. 2020b). Tämän lisäksi Samua oli kannustettu Talentialta ”viemään asia eteenpäin” ja Samu kerroikin, että todennäköisesti jää ”seuraamaan asiaa” työnantajan etätyö linjausten suhteen.

5.5.4 ”Heikommassa asemassa olevien puolestapuhuja”

Jenni: Alkuvaiheessa meille kerrottiin, että työmme on ns. väistyvää työtä, eli meidät voidaan siirtää muihin, tärkeämpänä pidettyihin tehtäviin. Tällä viikolla sähköpostissa kiersi kysely, jossa tiedusteltiin muita koulutuksiamme ja mahdollisuuksia siirtyä toisiin tehtäviin. En vastannut. Koen, että minun osaamiseni on juuri vammaissosiaalityössä eivätkä aikaisemmat koulutukset vastaa niihin haasteisiin, joita akuutisti on ilmennyt. Minä pidän huolta siitä, että omilla ja työkaverilta siirtyneillä asiakkailla (ehkä johtain 600 asiakasta) asiat ovat hyvin ja että uudetkin asiakkaat saavat ne välttämättömät palvelut, jotka mahdollistavat heidän kotona asumisen. Minusta ei voi olla niin, että vammaissosiaalityö väistyy, sillä silloin käy juuri niin kuin on uutisoitu: vammaisten ääni ei tule kuulluksi järjestelmässä.

Jenni sanoo, että ”aluksi meille kerrottiin”, joka tarkoittanee sitä, että Jennin organisaatiossa on kerrottu vammaissosiaalityön työntekijöille, että heidän työnsä on ”väistyvää työtä” eli heidät voitiin sijoittaa toisiin tehtäviin pandemian vuoksi. Jenni myös kertoo ”sähköpostissa kiertävästä kyselystä”, jolla organisaatio ilmeisesti kartoitti työntekijöiden ”koulutuksia” ja ”mahdollisuuksia siirtyä toisiin tehtäviin”. Jenni ei vastannut kyselyyn, koska koki ”osaamisensa” olevan vammaissosiaalityössä. Ammatillisella osaamisellaan Jenni piti huolta pandemian aikana siitä, että ”omilla ja työkavereilta siirtyneillä asiakkailla asiat ovat hyvin” ja ”että uudetkin asiakkaat saavat ne välttämättömät palvelut”. Jennin mukaan ”ei voi olla niin, että vammaissosiaalityö väistyy”. Tällä Jenni luo positiota heikoimmassa asemassa olevien puolestapuhujana, koska hän ei aio väistyä. Sosiaalityöntekijöiden tuleekin pandemian aikana puolustaa heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä ja toimia heidän oikeuksien puolesta (Afrouz 2021, 565). ”Vammaissosiaalityön väistyminen” myös johtaisi Jennin mukaan siihen, että ”vammaisten ääni ei tule kuulluksi järjestelmässä”.

5.5.5 ”Eettinen vastuunkantaja vai vastuunvapauttaja”

Juha: Perhetyöntekijä kysyy voiko mennä lasten kanssa ulos, kun riskiryhmään kuuluva isä haluaa tätä. Osalla vahvaa pelkoa siitä että tartuttaa jonkun asiakkaan, joka sitten menehtyy. Vastuu mietityttää ja perhetyöntekijä toivoo, että sosiaalityöntekijä ikään kuin myöntää vastuuvapauden. Oikeastaan tuli sellainen olo, että perhetyöntekijä toivoi saavansa sellaisen vastauksen, ettei perheen luokse tarvitse mennä ollenkaan. Nopeasti unohtuu, minkälaisen kohderyhmän kanssa tässä tehdään töitä. [--]

Juha kertoo tilanteesta, jossa perhetyöntekijää on kysynyt häneltä, voiko perhetyöntekijä ”mennä lasten kanssa ulos”. Vaikka ulkoilu lasten kanssa kuuluu perhetyöntekijän työtehtäviin, häntä mietityttää ”riskiryhmään kuuluva isä” ja ”vastuu”. Tässä tapauksessa perhetyöntekijä kokee pelkoa siitä, että joku perheenjäsenistä sairastuu ja sen seurauksena menehtyy. Näiden seikkojen vuoksi perhetyöntekijä rakentaa sosiaalityöntekijälle kielenkäytöllä positiota eettisestä vastuunvapauttajasta, kuten myös Juho ilmaisee asian ”vastuu mietityttää ja perhetyöntekijä toivoo, että sosiaalityöntekijä ikään kuin myöntää vastuuvapauden”. Sosiaalityössä onkin yleistä, ettei käytännön ongelmiin ole helppoja vastauksia. Eettisten ongelmien ratkaiseminen edellyttää valinnan tekemistä ei-toivottujen vaihtoehtojen välillä harkiten huolellisesti eri vaihtoehtoja. Sosiaalityöntekijät joutuvat eettisistä ongelmista huolimatta tekemään vaikeita valintoja ja päätöksiä sekä myös ottamaan vastuun päätöksen luonteesta ja seurauksista. (Banks 2006, 8–9.) Tämän vuoksi tilanteessa on toinenkin puoli ja vastaavasti Juho muodostaa sosiaalityöntekijöille positiota eettisestä vastuunkantajasta, mikäli hän tekisi ammattieettisen päätöksen perhetyöntekijän puolesta. Positio muodostuu siitä, kun Juho epäilee perhetyöntekijän kielenkäytöstä päätellen, että ”perhetyöntekijä toivoi saavansa sellaisen vastauksen, ettei perheen luokse tarvitse mennä ollenkaan”, jolloin myös vastuu päätöksestä jäisi sosiaalityöntekijälle.

5.5.6 ”Sosiaalityön eettinen edelläkävijä”

Oona: [--] Yksi työkaverini kommentoi, että olen ollut koko ajan edellä siitä, mitä tulee tapahtumaan. [--] Työkaverini muistelivat ihan konkreettisenä esimerkkinä, että olin ennakoanut esim. parin asiakastapaamisen osalta päivää paria ennen koronaan liittyvän ohjeistuksen saamista, että

emme mene kotikäynnille tai pidä kasvokkaista tapaamista, vaan hoidamme asian puhelimitse, koska ko. nuoret kuuluivat hyvin selkeästi riskiryhmään.

[--]

Oona positioituu työkaverin kielenkäytössä sosiaalityön eettiseksi edelläkävijäksi, koska Oona oli ”ennakoinut” eli miettinyt valmiiksi, mitä ”koronaan liittyvään ohjeistukseen” voisi kuulua. Tämän vuoksi Oona oli myös toiminut jo eri tavalla ennen muita. Hän oli päättänyt hoitaa ”riskiryhmään” kuuluvien asiakkaiden asioiden hoitamisen puhelimitse ”kotikäynnin” tai ”kasvokkain tapaamisen” sijasta. Myöhemmin koronarajoituksiin liittyvät ohjeet sisälsivätkin fyysisten kontaktien välttämisen liittyviä ohjeita, sekä monet työntekijät siirtyivät etätöihin. Myös sosiaalityöntekijän eettisiin velvollisuuksiin kuului asiakkaiden suojeleminen koronavirustartunnalta. (esim. Eronen 2020; esim. Farkas & Romaniuk 2020.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä pro gradu -tutkielmassa on tutkittu sosiaalityöntekijöiden ammattietiikkaa koronaviruspandemian ensimmäisen aallon ajalta. Tutkimusaineistona toimi PANDA-hankkeen tutkijoiden keräämät sosiaalityöntekijöiden 33 päiväkirjaa, jotka on kerätty maalissa ja toukokuun välisenä aikana keväällä 2020. Pro gradussa selvitettiin ensiksi, millaisia selontekoja sosiaalityöntekijät tekevät ammattietiikasta päiväkirjateksteissään ja millaisia diskursseja niistä koostuu. Tämän lisäksi tutkittiin sitä, millaisia subjektipositioita sosiaalityöntekijät ottavat suhteessa ammattietikkaan koronaviruspandemian ensimmäisen aallon aikana. Päiväkirjojen analyysimenetelmänä käytettiin diskurssianalyysiä.

Tutkimuksessa löydettiin 34 sosiaalityöntekijän selontekoa ammattietiikasta pandemia-aikana. Nämä selonteot muodostivat 12 diskurssia, jotka koostuivat seuraavista diskursseista: sosiaalityön ammattietiikan diskurssista, ihmisarvon kunnioittamisen diskurssista, ihmisoikeuksien edistämisen diskurssista, itsemääräämisoikeuden edistämisen diskurssista, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden diskurssista, luottamuksellisuuden diskurssista, ammatillisesta rehellisyyden diskurssista, eettisen hämmennyksen diskurssista, eettisen ahdingon diskurssin, eettisestä luovuuden diskurssista, eettisen oppimisen diskurssista ja velvollisuus- ja seurausetiikan diskurssista. Sosiaalityöntekijöiden selontekojen pääasiallinen sisältö tiivistettynä ja niistä muodostuneet diskurssit on lueteltu kuviossa 1.

Tämän lisäksi sosiaalityöntekijöiden subjektipositioita suhteessa ammattietikkaan löytyi kuusi. Näitä olivat: ”korkean työmoraalin sosiaalityöntekijä vai perheestä huolehtija”, ”ammatillisten rajojen eettinen joustaja”, ”eettinen yhteiskunnallinen toimija”, ”heikommassa asemassa olevien puolestapuhuja”, ”eettinen vastuunkantaja vai vastuunvapauttaja” ja ”sosiaalityön eettinen edelläkävijä”.

	Diskurssit	Selonteot
Sosiaalityöntekijöiden ammattietiikka pandemian aikana:	-Ammattietiikan diskurssi	-Selonteko ammattietiikasta osana työskentelyn tapaa -Selonteko ammattietiikan luonteesta ja ominaisuuksista -Selonteko ammattietiikan rakentumisesta tai rakentumisen puutteesta työyhteisön jäsenten kanssa -Selonteko pandemian vaikutuksista eettisen työn tekemiseen ja eettisten ratkaisujen löytämiseen -Selonteko ammattieettisestä pohdinnasta ja monien huomioon otettavien eettisten kysymysten päällekkäisyydestä
Sosiaalityöntekijöiden arvot pandemian aikana:	-Ihmisarvon kunnioittamisen diskurssi -Ihmisoikeuksien edistämisen diskurssi	-Selonteko ihmisarvosta kriiseissä ja sosiaalityön paikkaa kyseisessä kontekstissa -Selonteko ihmisarvon kunnioittamisesta käytännössä -Selonteko sosiaalityön pyrkimyksestä edistää hyvää elämää -Selonteko lasten oikeuksien turvaamisesta pandemia-aikana

	-Itsemääräämisoikeuden edistämien diskurssi	-Selonteko iäkkäiden ja monisairaiden itsemääräämisoikeuden rajoittamisesta pandemian aikana -Selonteko asiakkaiden itsemääräämisoikeuden rajoittamisesta käytännössä pandemian aikana ja siihen liittyvistä perusteista
	-Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden diskurssi	-Selonteko heikommassa asemassa olevista ihmisryhmistä pandemian aikana -Selonteko sosiaalityön asiakkaiden sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisestä julkisen keskustelun avulla -Selonteko sosiaalityöntekijöiden asemasta sosiaalisen oikeudenmukaisuuden rakentajana suhteessa asiakkaisiin pandemian aikana -Selonteko pandemian aikana sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavista tekijöistä palveluiden sulkemisen näkökulmasta
	-Luottamuksellisuuden diskurssi	-Selonteko sosiaalityön tekemistä etäyhteyksin pandemian aikana ja siihen liittyvä ammattietiikka -Selonteko salassapidon turvaamisesta etätöissä ja perheen läsnäolosta kotona työskentelyn aikana -Selonteko tietoturvaltaan ongelmaisten sovellusten käytöstä pandemian aikana -Selonteko asiakastapaamisen järjestämisestä ulkoilun aikana yksityisyyden suojan näkökulmasta
	-Ammatillisen rehellisyyden diskurssi	-Selonteko luotettavan tiedon äärelle asiakkaiden ohjaamisesta ja väärän tiedon korjaamisesta pandemian aikana -Selonteko rehellisyyden arvon noudattamisesta pelon ja huhujen lietsomisen estämiseksi
Sosiaalityöntekijöiden normit pandemian aikana:	-Eettisen hämmennyksen diskurssi	-Selonteko sosiaalityöntekijöiden ohjeiden puutteesta ja työntekijöiden eettisestä harkinnasta -Selonteko ohjeistuksen lisääntymisestä ja ohjeiden aukoista -Selonteko eettisistä dilemmoista
	-Eettisen ahdingon diskurssi	-Selonteko organisaation sääntöjen rikkomisesta, eettisesti oikean ratkaisun löytämisen vuoksi -Selonteko kielteisistä tunteista vastausten puutteeseen liittyen
	-Eettisen luovuuden diskurssi	-Selonteko luovien ratkaisujen keksimisestä pandemian aiheuttamiin tilanteisiin -Selonteko vaihtoehtoisista toimintatavoista pandemian aikana -Selonteko vaihtoehtoisista toimintatavoista ja normien vastustamisesta
	-Eettisen oppimisen diskurssi	-Selonteko pandemiasta oppittujen asioiden vaikutuksesta tulevaisuuteen -Selonteko poikkeuskäytäntöjen muuttumisesta vakiintuneeksi toiminnaksi
Sosiaalityöntekijöiden velvollisuus- ja seurausetiikka pandemian aikana:	-Velvollisuus- ja seurausetiikan diskurssi	-Selonteko velvollisuusetiikasta -Selonteko seurausetiikasta -Selonteko seurausetiikasta

Kuvio 1. Ammattietiikan selonteot ja niistä muodostuneet diskurssit

Ammattietiikan diskurssissa selonteot osoittavat, että sosiaalityön arvot ja etiikka toimivat sosiaalityöntekijöiden yhtenä lähtökohtana työskentelyyn (esim. Raunio 2009). Tämä näkyi siten, että sosiaalityöntekijät osoittivat analyysissä, että he pyrkivät tekemään työssään eettisesti kestäviä ratkaisuja. Eettisesti kestävien ratkaisujen muodostamista myös reflektointiin päiväkirjoja apuna käyttäen. Sosiaalityöntekijät kuitenkin pohtivat päiväkirjoissa, että tuleeko koronapandemia haastamaan sosiaalityön arvoja ja etiikkaa. Analyysi kuitenkin osoitti, että sosiaalityöntekijät ovat pystyneet tekemään eettisiä ratkaisuja pandemiasta huolimatta. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että yhteiskunnalliset tai

globaalit kriisit aiheuttavat muutostarpeita sosiaalityön käytännölle sekä asiakkaiden kohtaamisen tapoihin. Olennaista kuitenkin on, että sosiaalityöntekijät voivat nojata uusissakin tilanteissa sosiaalityön arvoihin ja eettisiin periaatteisiin, mutta uusissa tilanteissa ammattietiikan soveltamisen tavat voivat vaihdella. (Karjalainen 2020; Banks ym. 2020b.)

Analyysi osoittaa, että pandemian vuoksi monet yksityiskohdat työn tekemiseen suhteen olivat auki ja pandemia muutti työntekijöiden tavanomaisia käytäntöjä. Tämä kuitenkin aiheutti sen, että sosiaalityöntekijät pohtivat monia päällekkäisiä eettisiä kysymyksiä. Ilmiötä voidaan selittää eettisellä logistiikalla, jossa yhdistyivät pandemian aikana työn tekemisen monet eri ulottuvuudet (Banks ym. 2020a). Analyysi myös osoittaa, että sosiaalityön ammattietiikka ei näyttäydy välttämättä muille konkreettisena tekemisenä, esimerkiksi etätyön aikana, vaikka eettinen työ kuuluu sosiaalityössä tärkeäksi tavaksi työskennellä. Eettinen työ voi olla hiljaista ja aikaa vievää ja etenkin pandemian aikana on ehdotettu ”hidasta etiikkaa” vastapainoksi pandemian tuomille uusille ja yllättäville tilanteille (Banks & Rutter 2021). Analyysi myös osoittaa, että sosiaalityön organisaatioissa sosiaalityöntekijät miettivät yhdessä eettisiä kysymyksiä, mutta uudessa tilanteessa, kuten pandemian aikana, esihenkilöiltä olisi toivottu enemmän panostusta eettiseen keskusteluun. Sosiaalityön ammattietiikka rakentuukin muuttuvassa ympäristössä muiden organisaation työntekijöiden kanssa (esim. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet).

Tässä pro gradussa kuusi diskurssia rakentui sosiaalityön arvojen pohjalta. Ihmisarvon kunnioittamiseen liittyvässä diskurssissa on havaittu, että sosiaalityöntekijät toivat esiin havaintojansa siitä, miksi koronakuolemat saivat enemmän mediatilaa kuolemien uutisoinnissa, kuin esimerkiksi sotaan tai luonnonkatastrofeihin kuolleet, vaikka kaikkien ihmisarvo on sama. Sosiaalityöntekijät myös miettivät sosiaalityön paikkaa maailmanlaajuisessa yhteisvastuussa, kun kyse on ihmisarvosta. Vastaukseksi on ehdotettu esimerkiksi, että sosiaalityö voi tuoda esille näkemyksensä ihmisarvoon liittyen instituutiona ja toimia sen mukaan (esim. Payne 2006). Analyysissä myös havaittiin, että sosiaalityöntekijät toimivat ihmisarvoa kunnioittaen pandemian ajan käytännöissä, kun osa muista yhteiskunnan toimijoista oli sulkenut ovensa pandemian vuoksi. Tämä johti siihen, että sosiaalityö paikkasi muiden järjestelmien ulkopuolelle jääneiden tuen tarpeita sosiaalityöllä, kuten eräs sosiaalityöntekijä kuvaili ”jotta kaikki heistä säilyisivät hengissä”. Sosiaalityön arvot ja etiikka myös ohjasivat sosiaalityöntekijöitä eturintaman työntekijöinä vastustamaan pandemiasta johtuvia sosiaalisia häiriöitä (Miller & Lee 2020).

Ihmisoikeuksien edistämisen diskurssissa sosiaalityöntekijät uskoivat, että pandemia aiheuttaa muutoksia työhön. Kuitenkin sosiaalityöntekijät löysivät ihmisoikeuden edistämisen arvoista pandemian aikana suuntaa, johon rakentaa sosiaalityön toimintaa. Tällainen oli esimerkiksi pyrkimys hyvään elämään. Sosiaalityöntekijät myös ajoivat lasten oikeuksia, kun muut yhteiskunnan toimijat sulkivat tai rajoittivat toimintaansa ja sen vuoksi lasten asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä oli keskeinen rooli lapsen edusta huolehtimisessa pandemian aikana (esim. Valtioneuvoston julkaisuja 2021).

Sosiaalityöntekijät olivat myös huolissaan ikääntyneisiin kohdistuneista koronavirusrajoituksista itsemääräämisoikeuden rajoittamisen näkökulmasta ja kokivat, että tartunnoilta suojelemisen vuoksi annetut rajoitukset olivat kääntyneet ”eristämiseksi”. Toisaalta ikääntyneet olivat haavoittuvassa asemassa sairastua virukselle ja heille oli tästä syystä suositeltu lähikontaktien välttämistä karanteenin omaisissa olosuhteissa (Eronen 2020).

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden diskurssissa sosiaalityöntekijät kokivat, että koronaviruspandemia oli vaikuttanut heikoimmassa asemassa oleviin kaikista eniten. Pandemian vaikutukset ovat kohdistuneet erityisesti heihin, joilla oli jo ennestään heikentynyt toimintakyky, alentunut terveydentila, heikot sosiaaliset resurssit tai taloudellisia vaikeuksia. Kuitenkin sosiaalityön eettisiin periaatteisiin kuuluu puolustaa heikommassa asemassa olevien oikeuksia. (esim. Eronen 2020; Hugman 2013.) Tämän vuoksi sosiaalityöntekijät osallistuivat julkiseen keskusteluun heikoimmassa asemassa olevien tilanteista pandemian aikana ja toimivat aktiivisesti kontaktoiden apua tarvitsevia asiakkaita.

Luottamuksellisuuden diskurssissa sosiaalityöntekijät pohtivat etätöihin liittyvää ammatitiettiikkaa. Pandemiaa koskevien rajoitusten vuoksi, sosiaalityöntekijöiden etätö lisääntyi. Tämä johti siihen, että sosiaalityöntekijät pohtivat asiakkaita koskevaa salassapitoa, kun työntekijöiden oma perhe oli samaan aikaan kotona. Sosiaalityöntekijät myös muuttivat pandemian aikana työtapoja asiakkaiden luottamuksellisuudet säilyttämisen vuoksi siten, että asiakaspuheluita hoidettiin autossa tai asiakkaita nähtiin kävelyiden merkeissä. (vrt. Banks ym. 2020a). Lisäksi ammatillisen rehellisyyden noudattamisen diskurssissa sosiaalityöntekijät tiedottivat asiakkaita pandemiaan liittyen ja korjasivat väärää tietoa. Tämän lisäksi sosiaalityöntekijät myös toimivat huhujen ja pelon lietsonnan ennaltaehkäisemiseksi (myös. Farkas & Romaniuk 2020; Amadasun 2020).

Eettisen hämmennyksen diskurssi kertoo pandemian alkuvaiheista, jolloin sosiaalityöntekijät eivät tieneet, miten tulisi työssään toimia, toisaalta eettistä hämmennystä aiheutti

myös se, kun ohjeita oli liikaa. Sosiaalityöntekijät saattoivat myös kohdata eettisiä dilemmoja tilanteissa, joissa niitä ei aikaisemmin ollut (Banks & Rutter 2021). Sosiaalityöntekijät kertovat päiväkirjoissaan ohjeistuksen ja selkeiden rajojen puutteesta työhönsä. Toisaalta pandemian edetessä ohjeita työhön oli saatavilla paljon, mutta sosiaalityöntekijät kokivat ne vaikeasti sovellettaviksi. Rajoituksiin liittyvät ohjeet tuottivat myös eettisiä dilemmoja, kun sosiaalityöntekijät miettivät tapaavatko he asiakkaita kasvotusten vai eivätkö tapaa.

Eettisen ahdingon diskurssissa sosiaalityöntekijät olivat reagoineet ahdistuksen tuntein pandemiaan, koska he eivät tieneet, miten pandemiatilanteessa tulisi toimia. Eettistä ahdistusta aiheutti myös tilanteet, joissa sosiaalityöntekijät tiesivät, mikä on oikein, mutta eivät pandemian vuoksi asetettujen rajoitusten takia voineet toimia kyseisellä tavalla. Toisaalta loppujen lopuksi eettisesti oikea ratkaisu saattoi löytyä uudelta tavalla tai jopa sääntöjen vastaisesta toiminnasta. (Banks & Rutter 2021.) Analyysistä selviää, että sosiaalityöntekijät esimerkiksi tapasivat asiakkaita ”maalaisjärjen” mukaan, siten etteivät ”piiloutuneet” koronaohjeiden taakse.

Eettisen luovuuden diskurssissa, sosiaalityöntekijät keksivät uusia eettisiä toimintatapoja toimia pandemia olosuhteissa. Eettiseen luovuuteen kuului epäoikeudenmukaiseksi koettujen normien vastustaminen tai vaihtoehtoisten tapojen löytäminen (Banks & Rutter 2021). Vaihtoehtoisina toimintatapoina nähtiin analyysin mukaan suu-nenäsuojan käyttäminen asiakastilanteissa sekä asiakkaille soittaminen. Päiväkirjojen loppupuolella eettisen oppimisen diskurssissa sosiaalityöntekijät havaitsivat, että pandemian jälkeen sosiaalityö voi oppia pandemia-ajasta sekä pandemian aiheuttaman tilanteen kanssa opittiin työskentelemään.

Velvollisuus- ja seurausetiikan diskurssissa sosiaalityöntekijät tekivät eettisiä päätöksiä pandemian aikana vedoten velvollisuuksiin tai tarkastellen tilanteen oletettuja seurauksia (esim. Aadland 1993). Sosiaalityöntekijät pohtivat päiväkirjoissaan, että heillä on velvollisuus kohdata apua tarvitseva ihminen (kasvotusten) kun asiakas sitä tarvitsee, mutta toisaalta sosiaalityöntekijät tunnistivat myös velvollisuutensa suojata asiakasta tartunnalta. Sosiaalityöntekijät myös tarkastelivat tilanteiden eettisiä seurauksia harkitsemalla tapauskohtaisesti, oliko asiakkaan tilanteeseen nähden fyysinen tapaaminen tärkeämpi asia toututtaa kuin koronaan liittyvät rajoitukset fyysisten kontaktien välttämistä.

Subjektipositioita suhteessa ammattietiikkaan löytyi kuusi. Sosiaalityöntekijät kielenkäytöllä positioivat itsensä ”korkean työmoraaalin työntekijöiksi”, tämä johtui siitä, kun

sosiaalityöntekijät olivat huomanneet, että muut työntekijät huolehtivat omasta perheestään pandemian aikana enemmän kuin he itse. Sosiaalityöntekijät myös positioivat itseään ”ammattillisten rajojen eettiseksi joustajiksi”, koska he olivat valmiina toimimaan itselle tuntemattomassa koulumaailmassa pandemian aikana lasten oikeuksien toteutumisen vuoksi. Sosiaalityöntekijät positioituivat myös ”eettiseksi yhteiskunnallisiksi toimijoiksi”, koska he olivat soittaneet ammattieettiseen neuvontaan työpaikan etätyö linjauksen takia. Lisäksi sosiaalityöntekijät positioivat itseään ”heikommassa asemassa olevien puolestapuhujiksi” ja ajoivat sosiaalityön asiakkaiden oikeuksia. Vastaavasti muut sosiaalialan työntekijät positioivat kielenkäytöllään sosiaalityöntekijöitä ”eettiseksi vastuuvapauttajiksi”, kun he kohtasivat eettisiä kysymyksiä omassa työssään, johon haluttiin saada sosiaalityöntekijän mielipide. Muut sosiaalityöntekijät olivat myös positioineet kollegaansa ”eettiseksi edelläkävijäksi”, kun toinen sosiaalityöntekijä oli jo ennen koronavirusohjeistusta vaihtanut riskiryhmään kuuluvan asiakkaan tapaamisen puhelimitse hoidettavaksi.

Tämän pro gradun reunaehdot liittyvät seuraaviin huomioihin. Puhuttaessa sosiaalityöntekijöistä on otettava huomioon, etteivät tutkimustulokset välttämättä sovellu kaikkiin sosiaalityöntekijöihin. Lisäksi tämän gradun aineisto on kerätty Suomesta, vaikka ammattieteen toteutumisen tavat voivat vaihdella kulttuurin, maantieteellisen sijainnin ja organisaation mukaan. Tässä gradussa on tutkittu ammattietikkaa ensimmäisen koronavirus aallon ajalta keväällä 2020, mutta ammattietikka voi näyttäytyä erilaisena ja tuottaa erilaisia tutkimustuloksia muina pandemian aikoina.

Vaikka diskurssianalyysissä kieli nähdään sosiaalisena toimintana, jonka avulla saadaan tietoa siitä, millainen yhteiskunta pandemian aikana oli. On kuitenkin huomioitava, että sosiaalityöntekijät kirjoittaessaan päiväkirjoja, eivät kirjoittaneet niitä lähtökohtaisesti ja tietoisesti ammattieettisestä näkökulmasta. Tästä syystä tulkintavirheiden mahdollisuutta ei voi sulkea kokonaan pois, koska tutkijana olen tulkinnut aineistoa oman viitekehitykseni kautta. Toisaalta tämän gradun luotettavuutta tukee aineiston analyysin läpinäkyvyys siten, että tulokset on johdettu aineistosta ja niiden päättelyketjut on avattu analyysin aikana. Tämän lisäksi olen osoittanut tukea väitteilleni aiemman tutkimusten ja lähteiden avulla.

Jatkotutkimusta voisi tuottaa ammattietikasta pandemian aaltojen muilta ajanjaksoilta. Tämän lisäksi ammattietikka voitaisiin tutkia tulevien äkillisten kriisien tai uusien pandemioiden ajalta. Ammattietikka pandemian aikana voidaan tutkia myös tiiviimmin tietystä sosiaalityön kentältä käsin, kuten lastensuojelusta, gerontologisesta sosiaalityöstä

tai vammaispalvelusta. Tämän lisäksi näkökulma voisi liittyä vain yhteen aihealueeseen, esimerkiksi vain arvoihin tai vaikka sosiaalityöntekijöiden hyveisiin.

LÄHTEET

- Aadland, Einar 1993: Sosiaali- ja terveydenhoitoalan etiikka. Otava. Helsinki.
- Afrouz, Rojan 2020: Approaching uncertainty in social work education, a lesson from COVID-19 pandemic. *Qualitative Social Work* 20 (1–2), 561–567.
- Ahonen, Aune & Manssila, Jaana & Pekkarinen, Heidi & Pesonen Tiia 2020: Koronapandemian vaikutukset sosiaalipalveluihin. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. <https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2020/05/Koronaepidemian-vaikutukset-sosiaalipalveluihin-PDF.pdf>. Viitattu 20.4.2023.
- Amadasun, Solomon 2020: Social work and COVID-19 pandemic: An action call. *International Social Work* 63 (6), 753–756.
- Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Talentia. https://talentia.ejulkaisu.com/2017/eettisetohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf. Viitattu 15.11.2021. Viitattu 1.5.2023.
- Ashcroft, Rachele & Sur, Deepy & Greenblatt, Andrea & Donahue, Peter 2022: The impact of the COVID-19 pandemic on social workers at the frontline. A survey of Canadian social workers. *British Journal of Social Work* 52, 1724–1746.
- Banks, Sarah & Cai, Tian & de Jonge, Ed & Shears, Jane & Shum, Michelle & Sobočan, Ana M & Strom, Kim & Truell, Rory & Uriz, Maria & Weinberg, Merlinda 2020a: Practising ethically during COVID-19: Social work challenges and responses. *International Social Work* 63 (5), 569–583.
- Banks, Sarah & Cai, Tian & de Jonge, Ed & Shears, Jane & Shum, Michelle & Sobočan, Ana M & Strom, Kim & Truell, Rory & Uriz, Maria & Weinberg, Merlinda 2020b: Ethical challenges for social workers during Covid-19: A global perspective. Rhein-felden Switzerland. International Federation of Social Workers.
- Banks, Sarah & Gallagher, Ann 2009: Ethics in professional life. Virtues for health and social care. Palgrave Macmillan.
- Banks, Sarah & Rutter, Nikki 2021: Pandemic ethics: Rethinking rights, responsibilities and roles in social work. *British Journal of Social Work*. Oxford University Press.
- Banks, Sarah & Truell, Rory 2021: From ethical challenges on the social work frontline to joint action for a new eco-social world. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice* 30 (5), 8–26.
- Banks, Sarah 2006: Ethics and values in social work. Palgrave.
- Barsky, Allan 2020: Ethical exceptions for social workers in light of the COVID-19 pandemic and physical distancing. The new social worker. <https://www.socialworker.com/feature-articles/ethics-articles/ethical-exceptions-social-workers-in-light-of-covid-19-pandemic-physical-distancing/>. Viitattu 21.4.2023.
- Beckett, Chris & Maynard, Andrew & Jordan, Peter 2017: Values & ethics in social work. Sage. London.
- Blennberger, Erik 2005: Etik i socialpolitik och socialt arbete. Studentlitteratur. Lund.
- Cabiati, Elena 2021: Social workers helping each other during the COVID-19 pandemic. Online mutual support groups. *International Social Work* 64 (5), 676–688.

- Clark, Chris 2000: *Social Work Ethics: Politics, Principles and Practice*. Macmillan Education UK.
- Dominelli, Lena 2004: *Social work. Theory and Practice for a changing profession*. Polity Press.
- Dominelli, Lena 2021: A green social work perspective on social work during the time of COVID-19. *International journal of social welfare* 30, 7–16.
- Eronen, Anne & Hillamo, Heikki & Ilmanen, Katja & Jokela, Merita & Karjalainen, Pekka & Karvonen, Sakari & Kivipelto, Minna & Koponen, Erja & Leemann, Lars & Londén, Pia & Saikku, Peppi 2020: *Sosiaalibarometri. SOSTE*. Helsinki. <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2020/07/SOSTE-Sosiaalibarometri-2020.pdf>. Viitattu 9.12.2021.
- Farkas, Kathleen & Romaniuk, Richard 2020: Social work, ethics and vulnerable groups in the time of coronavirus and Covid-19. *Society register* 4 (2), 67–82. <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/sr/article/view/22508/21400>. Viitattu 9.12.2021.
- Harrikari, Timo & Romakkaniemi, Marjo & Fiorentinp, Vera & Saraniemi, Sanna & Tiitinen, Laura & Leppiaho, Tuomas 2021: *Sosiaaliala ja koronaviruspandemia. Sosiaalialan ammattilaisille 2021 ja 2020 esitettyjen kyselyiden tuloksia*. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Rovaniemi.
- Harrikari, Timo & Raitakari, Suvi & Kivipelto, Minna & Hekkala, Marja 2023: *Kriisiyhteiskunnan ihmisten arki ja sosiaalityö*. Teoksessa Raitakari, Suvi & Harrikari, Timo & Hekkala, Marja & Kivipelto, Minna (toim.): *Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa*. SoPhi.
- Hugmann, Richard 2013: *Culture, values and ethics in social work. Embracing diversity*. Routledge.
- IFSW 2018: *Global Social Work Statement of Ethical Principles*. <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>. Viitattu 15.11.2021.
- Johns, Robert 2016: *Ethics and law for social workers*. SAGE.
- Jokinen, Arja 2016: *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa Jokinen, Aira & Juhila, Kirsi & Suominen, Eero (toim.): *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 2016: *Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta*. Teoksessa Jokinen, Aira & Juhila, Kirsi & Suominen, Eero (toim.): *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suominen, Eero 2016: *Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyysin käsitteet*. Teoksessa Jokinen, Aira & Juhila, Kirsi & Suominen, Eero (toim.): *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino. Tampere.
- Jonge, Ed & Kloppenburg, Raymond & Hendriks, Peter 2020: The impact of the COVID-19 pandemic on social work education and practice in the Netherlands. *Social Work Education* 39 (8), 1027–1036.
- Juhila, Kirsi 2018: *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Vastapaino. Tampere.

- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Kananen, Jorma 2015: Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja sarja.
- Karjalainen, Pekka 2020: Muutoksiin taipuva sosiaalityö poikkeusoloissa. Teoksessa Suoninen-Erhiö, Lea & Pohjola, Anneli & Satka, Mirja & Simola, Jenni (toim.): Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä.
- Kekäle, Jouni & Puusa, Anu 2020: Tiedesodat. Realistinen ja konstruktionistinen maailmankäsitys. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus.
- Lapin yliopisto 2021: Eettiset periaatteet ja ennakoarviointi. <https://www.ulapland.fi/FI/Tutkimus/Vastuullinen-tutkimus/Eettiset-periaatteet-ja-ennakoarviointi>. Viitattu 2.4.2023.
- Metteri, Anna & Hotari, Kaisa-Elina 2011: Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristö nuorten palvelussa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Miller, Vivian & Lee, HeeSoon 2020: Social work values in action during COVID-19. *Journal of Gerontological Social Work* 63 (6–7), 565–569.
- Moisio, Sami 2020: State power and the COVID-19 pandemic: the case of Finland. *Eurasian geography and economics* 61 (4–5), 598–605.
- Niemelä, Pauli 1993: Moraali ja sosiaaliteoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Hämäläinen Juha, & Niemelä, Pauli (toim.): Sosiaalialan etiikka. WSOY. Helsinki.
- Niemelä, Pauli 2011: Sosiaalityö hyvinvointi etiikan toteuttajana. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Maria (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Niemelä, Pauli 2020: Sosiaalityön arvot ja vastuullisuus asiakassuhteessa. Teoksessa Suoninen-Erhiö, Lea & Pohjola, Anneli & Satka, Mirja & Simola, Jenni (toim.): Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä.
- Okafor, Afomachukwu 2021: Role of the social worker in the outbreak of pandemics (A case of COVID-19). *Cogent Psychology*.
- Onnettomuustutkintakeskus 2020: Koronaviruspandemian ensimmäinen vaihe Suomessa vuonna 2020. P2020-01. https://www.turvallisuustutkinta.fi/material/collecti-ons/20210630071110/7RRUvNDBZ/P2020-01_Korona.pdf. Viitattu 19.4.2023.
- Parrott, Lester 2010: Values and ethics in social work practice. Learning Matters.
- Payne, Malcolm 2006: What is professional social work. Oxford University Press.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2019: Uusi kurssi kohti diskurssia. Vastapaino. Helsinki.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2020: Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus.

- Rauhala, Pirkko-Liisa & Vironkannas, Elina 2011: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Maria (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Raunio, Kyösti 2009: Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki.
- Romakkaniemi, Marjo & Harrikari, Timo & Hautala, Sanna & Saraniemi, Sanna & Fiorentino, Vera & Leppiaho, Tuomas & Tiitinen, Laura: Sosiaalityöntekijöiden asemoituminen ja ammatillinen pääoma pandemian alkuvaiheessa. Yhteiskuntapolitiikka 87 (5–6), 539–548.
- Suoninen, Eero 2016: Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Aira & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino. Tampere.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusyhtiö Tammi. Helsinki.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 1.4.2023.
- Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta 2023: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf. Viitattu 1.4.2023.
- Valtioneuvoston julkaisuja 2020: Hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistaminen koronakriisin aikana ja sen jälkeen. Sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön asettama ryhmä. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:19. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162283/VN_2020_19.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 9.12.2021.
- Valtioneuvoston julkaisuja 2021: Lapset, nuoret ja koronakriisi. Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:2. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162647/VN_2021_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 30.4.2023.
- Valtioneuvoston tiedote 2020: Hallitus on todennut yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-totesi-suomen-olevan-poikkeusoloissa-koronavirustilanteen-vuoksi>. Viitattu 19.04.2023.
- Wilson, Dana & Solomon, Terry & McLane-Davison, Denise 2020: Ethics and racial equity in social welfare policy. Social work's response to the COVID-19 pandemic. Social Work in Public Health 35 (7), 617–632.
- Ylinen, Tyyne & Ruokolainen Mervi 2019: Hyveiden jäljillä sosiaalityössä. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Niskala, Asta & Peronius, Nina (toim.): Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Vastapaino. Tampere.
- Ylinen, Tyyne & Ylinen, Vera & Ylinen, Satu & Kalliomaa-Puha, Laura: Itsemääräämisoikeuden ja suojelun välinen jännite gerontologisessa sosiaalityössä koronapandemian aikana.